

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI
KENTSEL KORUMA VE YENİLEME YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KENTSEL KORUMA ALANLARININ YAŞATILMASINDA
KÜLTÜREL YATIRIMLARIN ÖNEMİ,
İSTANBUL FENER VE BALAT SEMTLERİ ÖRNEĞİ**

Güldeniz TATLICAN (Kent Plancısı)
DANIŞMAN: Prof. Dr. İsmet OKYAY

İSTANBUL - MAYIS 2006

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
GİRİŞ	VII

BÖLÜM 1. TARİHSEL SÜREÇ İÇERSİNDE TARİHİ SİT ALANLARINA YAKLAŞIMLAR.....

1.1. Uluslararası Ortamda Koruma Anlayışının Gelişimi	2
1.1.1. 1950 Yılı Öncesi Dönem	2
1.1.2. 1950 - 1960 Yılları Arası Dönem.....	4
1.1.3. 1960 - 1970 Yılları Arası Dönem.....	5
1.1.4. 1970 - 1980 Yılları Arası Dönem.....	6
1.1.5. 1980 Yılından Günümüze Kadarki Dönem.....	10
1.2. Uluslararası Koruma Anlayışının Gelişiminin Türkiye'deki Yansımaları	12
1.2.1. 1923 Yılı Öncesi Dönem	12
1.2.2. 1923-1950 Yılları Arası Dönem.....	15
1.2.3. 1950-1960 Yılları Arası Dönem.....	17
1.2.4. 1960-1970 Yılları Arası Dönem.....	18
1.2.5. 1970-1980 Yılları Arası Dönem.....	19
1.2.6. 1980 Yılından Günümüze Kadarki Dönem.....	22

BÖLÜM 2. ULUSLARARASI VE ULUSAL PLANDA KÜLTÜREL YATIRIMLAR.....

2.1. Dünyada Kültürel Yatırımların Artan Önemi	31
2.2. UNESCO'nun Kültürel Yatırımlara Yaklaşımı	33
2.3. Avrupa Birliği'nin Kültürel Yatırımlara Yaklaşımı	38

2.4. Türkiye’de Kültürel Yatırımlar	40
2.4.1. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planında Kültürel Yatırımlara Yaklaşım (2001–2005)	41
2.4.2. 2010 Yılı Turizm Vizyonu Kapsamında Kültürel Yatırımlara Yaklaşım	44

BÖLÜM 3. KENTSEL KORUMA ALANLARINDA KÜLTÜREL YATIRIMLAR

	48
3.1. Kültürel Yatırımların Kentsel Koruma Alanlarına Etkileri	50
3.1.1. Kültürel Yatırımların Fiziksel Boyutu	50
3.1.2. Kültürel Yatırımların Ekonomik Boyutu	54
3.1.3. Kültürel Yatırımların Sosyal Boyutu	56
3.2. Kültürel Yatırım Örneklerinin Değerlendirilmesi.....	58
3.2.1. Finansman Sistemi Kurmaya Yönelik Fransa Örneği: A.N.A.H... 59	
3.2.2. Ekonomik Kazancı Arttırmaya Yönelik İngiltere Örneği: Tate Modern.....	61
3.2.3. Sosyal Sorunların Çözümü Öncelikli İngiltere Örneği: Breightmet Arts	65

BÖLÜM 4. İSTANBUL TARİHİ YARIMADA İÇİNDE YER ALAN FENER BALAT SEMTLERİ REHABİLİTASYON PROJESİ BAZINDA KÜLTÜREL YATIRIMLARIN KENTSEL KORUMA ALANLARINA KATKILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....

4.1. İstanbul Tarihi Yarımada ve Kültürel Yatırım	70
4.1.1. İstanbul Tarihi Yarımada’nın Kültürel Yatırım Potansiyeli	75
4.1.1.1. Yayıncılık, Basım ve Edebiyat	75
4.1.1.2. Müzik ve Gösteri Sanatları	76
4.1.1.3. Görsel Sanatlar	78
4.1.1.4. Zanaat, Tasarım ve Mimarlık.....	79
4.1.1.5. Kültürel Miras	80
4.1.1.6. Kültürel Faaliyetler.....	81

4.2. İstanbul Tarihi Yarımada'da Kültürel Yatırımlar Kapsamındaki Fener Balat Semtleri Rehabilitasyon Projesi.....	83
4.2.1. 1994 Tarihli Fener Semtini Koruma ve Geliştirme Modeli	89
4.2.2. 1998 Tarihli Balat ve Fener Semtlerinin Rehabilitasyonu Projesi	91
4.2.2.1. Amaç	92
4.2.2.2. Aktörler	93
4.2.2.3. Finansman	96
4.2.2.4. Rehabilitasyon.....	97
4.2.2.5. Mesleki Eğitim İle İlgili Öneriler.....	98
4.2.2.6. Yardımcı Birimlerin Kurulması İle İlgili Öneriler	99
4.2.2.7. Rehabilitasyon Sonrası İle İlgili Öneriler	100
4.2.3. 2003 Tarihli Fener ve Balat Semtleri Rehabilitasyon Programı.	101
4.2.3.1. Amaç	102
4.2.3.2. Aktörler	103
4.2.3.3. Finansman	104
4.2.3.4. Restorasyon	104
4.2.3.5. Sosyal Merkez.....	109
4.2.3.6. Sürdürülebilirlik.....	111
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	113
KAYNAKLAR	119
EKLER.....	128

GRAFİKLER

Grafik 1: Fener ve Balat Semtleri Rehabilitasyon Projesinde Binaların Durumlarına Göre Dağılımı	84
Grafik 2: Fener ve Balat Semtlerinde Sakinlerin Kökenlerine Göre Dağılımı	86
Grafik 3: Fener ve Balat Semtleri Sakinlerinin Konutlarında İkamet Süreleri	87
Grafik 4: Fener ve Balat Semtlerinde Sakinlerin Gelir Durumlarına Göre Dağılımı	88
Grafik 5: Fener ve Balat Semtlerinde Hane Halkı Reislerinin Eğitim Durumları	88

ŞEMALAR

Şema 1: Dengelenmiş ve Sürdürülebilir Gelişme İçin Hedef Üçgeni.....	39
Şema 2: Değer Yitimi Girdabı	49
Şema 3: ANAH Yönetim Organizasyonu	60
Şema 4: Fener ve Balat Semtlerinin Rehabilitasyon Projesinin Uygulama Şeması.....	95

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Tate Modern	64
Hava Fotoğrafı 1: Tarihi Yarımada İçinde Fener ve Balat Semtlerinin Konumu	83
Hava Fotoğrafı 2: Fener ve Balat Semtleri Rehabilitasyonu Proje Alanı	84

ŞEKİLLER

Şekil 1: Bolton'un Konumu	65
Şekil 2: Breightmet'in konumu.....	67

TABLO VE HARİTA

Tablo 1: A.N.A.H.'tan Yardım Sağlama Süreci.....	61
Harita 1: İstanbul Tarihi Yarımada 1995 Yılı Sit Bölgelemesi.....	72

ÖZET

Bu araştırmanın amacı; kültürel yatırımların köhneme tehlikesiyle karşı karşıya kalan kentsel koruma alanlarının yaşatılmasındaki rolünün incelenmesidir.

Türkiye’de sit kararları ile koruma altına alınan tarihi merkezlerin çoğu bir değer yitimi sürecinde bulunmaktadır. Söz konusu süreç, müdahale edilmedikçe geri dönüşü zorlaşan bir girdap özelliği taşımakta ve gereken tedbirler zamanında alınmadığı takdirde mirasın kaybedilmesi tehlikesi ortaya çıkmaktadır. Bu süreç içindeki tarihi kent dokularının iyileştirilmesine yönelik yatırımların yapılması gerekmektedir. Ancak ülkemizde ekonomik ve sosyal getirileri göz ardı edilen bu tür yatırımlara birer kayıp olarak bakılmakta dolayısıyla kültür varlıklarının korunmasında yasaklama ağırlıklı bir yaklaşımla yetinilmektedir. Oysa bu tür yatırımlar, kültürel varlıkların korunmasının yanı sıra o alandaki ekonomik ve sosyal sorunların çözülmesinde etkili olarak gelişmenin sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadırlar.

Çalışmanın ilk bölümünde uluslararası ve ulusal planda koruma anlayışının gelişimi süreç içerisinde dönemler halinde ele alınacaktır. İkinci bölümde kültürel yatırımlar ile bu yatırımlara yaklaşımlar genel bir şekilde tanımlanacaktır. Üçüncü bölümde kentsel koruma alanlarında kültürel yatırımların yaratacağı fiziksel, ekonomik ve sosyal etkiler üzerinde durularak dünyadan örneklerin temel özellikleri aktarılacaktır. Son bölümde ise kültürel yatırımlar bakımından önem taşıyan İstanbul’da örnek teşkil edebilecek olan Fener ve Balat Semtleri Rehabilitasyonu Projesi değerlendirilecektir. Söz konusu değerlendirmede, 1998 yılında üretilen proje ile şuanda uygulama aşamasında olan 2003 tarihli proje kıyaslanmaya çalışılacaktır. Kentsel koruma alanlarında gerçekleştirilecek olan kültürel yatırımlar için bir model oluşturulmasının gerekliliği üzerinde durulacaktır.

ABSTRACT

The aim of this research is to study role of cultural investments in historical urban areas which is face to face danger of dilapidation.

In Turkey most of historical city centres which are decided to be preserved are in the process of value loss. That process shows a whirlpool characteristic which makes it difficult to turn back without intervening and in the event of not taking required measures at the right time there appears risk of losing cultural heritage. Urban areas where that mentioned process began need to be invested towards improving. However, in our country those investments' economic and social contributions are paid insufficient attention and they seen to be as loss, so prohibitive approach is accepted as adequate for preserving cultural heritage. But these investments are playing important roles to preserve cultural heritage and also to sustain development by being effective on solution of economic and social problems.

In the first part of this research, international and national development of preserving idea is evaluated in periods. In the second part, cultural investments and approach to these investments are defined generally. In the third part, environmental, economic end social effects of cultural investments in preserved areas are emphasized and basic features of international examples are given. In the last part, Fener and Balat Districts Rehabilitation Project, which is placed in Istanbul an important city for cultural investment, is evaluated as a model for other practices. The project produced 1998 and the project carried out nowadays are compared. It is emphasised that constituting a model is necessary for cultural investments in preserved areas.

GİRİŞ

Bu araştırmanın amacı; kentlerde gerçekleştirilen ve tasarlanan kültürel yatırımların, köhneme tehlikesiyle karşı karşıya kalan kentsel koruma alanlarının yaşatılmasındaki rolünün incelenmesidir. Kentlerin sürdürülebilir gelişmeleri kapsamında tarihi çevrelerin sürekliliğinin sağlanması, üzerinde görüş birliğinin sağlandığı bir konudur. Birçok kentte kültürel değer taşıyan bu alanların nasıl canlandırılacağı ve ne tür bir mekanizma ile bu canlılığın sürdürüleceği önemli bir tartışma konusu olmaktadır.

Günümüz Türkiye'sinde sit kararları ile koruma altına alınan tarihi merkezlerin bir değer yitimi sürecinde bulunduğu gözlenmektedir. Tarihi çekirdeğin yer aldığı merkezlerin, kentlerde yaşanan hızlı değişimin gerektirdiği yeni koşullara uyumu sıkıntı yaratmaktadır. Artan gereksinimlerin karşılanmasında çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Koruma ve gelişme çalışmalarında yetersizlikler ve aksamalar olması söz konusu alanlarda yozlaşmalara yol açmaktadır. Kentsel gelişimin planlı bir şekilde yönlendirilememesi halinde bu yerlerde, bir değer yitimi süreci başlamaktadır. Bu süreç, müdahale edilmedikçe geri dönüşü zorlaşan bir girdap özelliği taşımaktadır. Gereken tedbirlerin zamanında alınmaması durumunda ise mirasın, geri dönüşü mümkün olmayan bir şekilde kaybedilmesi tehlikesi ortaya çıkmaktadır.

Köhneme sürecine girmiş bulunan kentsel alanların yeni işlevler kazandırılarak canlandırılması başvurulabilecek yöntemler arasında yer almaktadır. Tartışılarak sağlam bir temele oturmuş bir vizyon yönlendiriciliğindeki uygulamalarda yeni işlev olarak kültürel fonksiyonların kullanılması olumlu katkılar sağlayabilmektedir. Bununla birlikte özellikle uluslararası ortamda kültürel yatırımların giderek önem kazandığı görülmektedir. Söz konusu gelişme, dünya ekonomisindeki yapısal değişimlerin ve sosyal yapıda yaşanan dönüşümlerin etkisiyle hizmet sektörü ve özellikle kültürel servislerin ağırlığındaki artışla açıklanabilmektedir.

Kültürel fonksiyonlar, hem kentsel alanlardaki mevcut sorunların çözümünde bir panzehir gibi kullanılmakta hem de yeni düzende başarılı bir konuma erişmek için tetikleyici bir unsur olarak ele alınmaktadır. Ayrıca kültürel yatırımlar sosyal yapıda istihdam olanakları sunmakta, tarihi çevreye sahip çıkmada örgütlemeyi destekleyebilmekte ve ticari gelişmede orta ve uzun vadede getiriler sağlayabilmektedir.

Türkiye'nin bahsedilen bu yeni eğilimleri yakalama mücadelesinde, ulusal düzeyde kültürel yatırımların turizm kapsamında ele alındığı bir yaklaşım benimsenmektedir. Söz konusu yatırımların fiziksel, ekonomik ve sosyal sorunların çözümünde sağlayabileceği olumlu katkıları hesaba katmayan yetersiz bir tavır ortaya konulmaktadır. Bahsedilen ulusal düzeydeki yaklaşım çerçevesinde, İstanbul'daki tarihi yerleşmelerin önemi artmakta ve buralarda kültürel yatırımları özendirici projelerin üretilmesine çalışılmaktadır. Bu noktada, uygulamaların nasıl gerçekleştirileceği ele alınması gereken önemli bir sorun olarak görülmektedir.

BÖLÜM 1. TARİHSEL SÜREÇ İÇERSİNDE TARİHİ SİT ALANLARINA YAKLAŞIMLAR

Uluslararası ortamda, kültür varlıklarının korunması kentin gelişmesi ile birlikte ele alınarak ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlar arasında dengenin kurulması gerekliliği kabul görmektedir. Ekonomik gelişme ile paralel olarak kültürel gelişmenin de sağlanması için çabalanmaktadır. Kültürün bir hak olduğu benimsenerek vatandaşların kültürel alandaki ihtiyaçlarının karşılanması ve sahip oldukları kültürel mirasın korunması konusunda kamu sorumlu tutulmaktadır. Sürdürülebilir gelişme bağlamında kültürel mirasların korunması planlama kapsamında ele alınmakta ve gelişme ile koruma arasında dengenin sağlanmasına çalışılmaktadır. Kentsel koruma alanlarında çevre ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesi hedeflenmekte ve bu alanlarda yaşayan özellikle düşük gelirli kesimin sorunlarının çözümüne ve ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik hizmetler özendirilmektedir. Kültürel varlıkların bakımı ve onarımı bir finansman sistemi içinde ele alınarak sürekli ve uygun faizlerle kredi sağlanmasına yönelik kurumlaşmalara önem verilmektedir. Söz konusu alanlardaki yatırımlar önemsenmekte ve bu yatırımlar kullanılarak ekonomik gelişmenin beraberinde sosyal ve mekansal kazanımların sağlanacağı modellerin üretilmesine çalışılmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde yukarıda kısaca açıklanan yaklaşımın uluslararası planda nasıl bir süreç içinde geliştiği temel özellikleri ile özetlenecektir. Buna karşılık olarak ülkemizde kültürel mirasın korunması konusunda gerçekleştirilen yasal ve yönetsel düzenlemeler olumlu ve olumsuz yanları ile birlikte ele alınacaktır. Söz konusu alanlarda yatırımların yapılmasının önemi belirtilecek ve kamunun anlık çözümler bulmak yerine bir sistem oluşturmak için çabalaması gerektiğinin altı çizilecektir.

1.1. Uluslararası Ortamda Koruma Anlayışının Gelişimi

Uluslararası planda koruma anlayışının gelişiminde 18. ile 19. yüzyıllarda arkeolojik eserlerin ve 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren arkeolojinin beraberinde anıt eserlerin de önemsendiği söylenebilmektedir. II. Dünya Savaşı'ndan itibaren yok edilen kültür mirasına tepkiler gösterilmiş ve korumanın ekonomik potansiyelleri ve turizm konusu ele alınmaya başlanmıştır. 1960'lı yıllarda anıtların çevreleri ile birlikte ele alınmasıyla korunması gereken tarihi değerlerin ölçeği genişletilmiştir. 1970'li yıllarda kültür varlıkları dünya mirası olarak kabul edilmeye başlanmış korumaya bütünleşik bir yaklaşım getirilmiştir. 1990'larda ise korumanın finansman mekanizmaları ve ortaklıklar konuları üzerinde durulmuş ve koruma planlamaya temel veri olarak kabul edilmiştir. Korumanın emek yoğun özelliği ile enerji, hammadde ve altyapıda tasarruf sağlayan niteliğine dikkat çekilmiştir. Bu bölümde bahsedilen kentsel alanlardaki kültürel mirasın korunması konusundaki anlayışın gelişimi, ulusların koruma politikalarının oluşturulmasında önemli yönlendirici etkileri olan anlaşmalar ve konferanslar incelenerek değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1.1.1. 1950 Yılı Öncesi Dönem

17. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan kentsel koruma anlayışında, 18. yüzyıldan sonra kavramsallaşma ve kurumsallaşma arayışları ortaya çıkmıştır. 18. yüzyıldan itibaren koruma kavramının ele alınmaya başladığı ve 19. yüzyıldan itibaren de korumaya olan ilginin toplumda yaygınlaştığı söylenebilmektedir. 18. ve 19. yüzyılda amacın arkeolojik eser korumayla sınırlı kalmasına karşın, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren koruma, arkeolojinin beraberinde anıt eserlerin de korunması amaçlanmaktadır (Erden, 2003).

Anıtların korunması konusunda toplanan ilk konferans olan I.Uluslararası Tarihi ve Artistik Anıtların Korunması Konferansı, Uluslararası Müzeler Birliği Yönetim Kurulu Başkanı olan Belçikalı Jules Destrée tarafından 1931 yılında Atina'da düzenlenmiştir. Söz konusu konferansta yer alan bildiriler ve konferans bildirgesi "Atina Konferansı" başlığı altında yayınlandığı için bu isimle anılmaktadır. Ancak bu konferans, iki yıl gibi kısa bir süre sonra aynı mekanda düzenlenen Uluslararası Modern Mimarlar kongresi ve neticesinde oluşturulan Atina Sözleşmesi ile karıştırılabilmektedir. Söz konusu karışıklık, konferansların aynı mekanda ve yakın zamanlarda gerçekleştirilmesiyle açıklanabilmektedir. Ancak bu iki konferansın içerdiği düşünceler bakımından birbirlerine karşı oldukları görülmektedir (Okyay, 2005).

Arkeoloji ve sanat tarihi konusundaki araştırmaların arttığı, anıtların birer tarih belgesi oldukları düşüncesinin yayıldığı ve restoratör mimarları etkilemeye başladığı bir dönemde gerçekleştirilen Atina Konferansı'nda (1931), ilk defa uluslararası düzeyde korunacak değerlerden bahsedilmiştir (Ahunbay, 1999). Tarihi anıtların restorasyon ilkelerinin tartışılması aşamasında döneme göre oldukça önemli bir gelişme kaydedilerek anıtların çevrelerinde yer alan tarihi kent dokusu ile birlikte anıtsal özellik taşıdığı tezi sunulmuştur. Gustavo Giovanni tarafından öne sürülen bu fikir, kabul görerek sonuç bildirgesinde yer almıştır (Okyay, 2005).

Sonuçlarının yedi ana başlıkta toplandığı konferans kapsamında, anıtların korunması konusu üzerinde durulmuştur. Yeni yapıların üretiminde yerleşmelerin kişiliğine, dış görünüşlerine ve tarihi anıtların etrafına saygı gösterilmesi önerilmiştir. Bazı yapı kümelerinin ve özellikleri olan güzel görünüşlü manzaraların korunması gerektiği belirtilmiştir (Ahunbay, 1999). Ancak döneme hakim olan modern şehircilik anlayış ile çelişki içinde bulunan Atina Konferansı (1931), olumlu sonuçlarına rağmen sınırlı bir kesime ulaşabilmiştir (Binan, 1999).

Dünya mimarlığı ve kent planlamasına yön vermek amacıyla düzenlenen Uluslararası Modern Mimarlık Kongreleri kapsamına gerçekleştirilen 1933 tarihli konferans, Atina Konferansı'nın (1931) ortaya koyduğu anıtların ve çevrelerindeki tarihi kent dokularının korunması düşüncesine karşıt kararları içermektedir. Kent tanımı kapsamında kültürel ve tarihi birikime yer verilmemektedir. Tarihi çekirdekte, nüfusun yoğun olduğu, sağlıksız bir ortamın bulunduğu, yeşil alanları yetersiz kaldığı ve ulaşım akslarının otomobil kullanımına elverişsiz olduğu gibi koruma karşıtı çeşitli fikirler öne sürülmektedir. Atina Konferansı'nın (1931) tam aksine, Atina Sözleşmesi'nde (1933) sivil mimari örnekleri bakımsız ya da sağlıksız konutlar olarak nitelendirilmekte ve tarihi dokuların toplu halde yıktırılarak yeşil alanların ya da donatı ihtiyaçlarının karşılanması gerektiği savunulmaktadır (Okyay, 2005).

1.1.2. 1950 - 1960 Yılları Arası Dönem

II. Dünya Savaşı sonrasında, savaşta büyük ölçüde yıkıma uğrayan kentlerin yeniden organize edilmeleri gündeme gelmiştir. Tahrip edilen kültürel mirasın ve konut alanlarının yeniden oluşturulmasına ve kentsel ekonominin yeniden canlandırılmasına çalışılmıştır. Yok edilen kültür mirasına tepkiler yükselmiş ve tarihsel çevreye karşı bilinçlenme artmıştır. Genellikle anıt eserlerin korunmasının amaçlandığı bu dönemde, korumanın ekonomik potansiyelleri ve turizm konusu ele alınmıştır.

1954 yılında Lahey'de Silahlı Çatışmalar Sonrasında Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Sözleşme oluşturulmuştur. Sözleşmede taraflara, Avrupa'nın ortak kültür varlığındaki ulusal payını sürdürmek ve gelişimini teşvik etmek için gerekli önlemleri almaları konusunda sorumluluk verilmektedir. Savaşta yok edilme tehlikesiyle karşılaşan değerlerin yaşatılmasına yönelik tedbirler alınmak istenmiştir. Türkiye'de söz konusu

sözleşme 02.04.1965 tarihinde kabul edilmiş ve 10.04.1965 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

1954 yılında gerçekleşen diğer bir anlaşma ise, Avrupa Kültür Konvansiyonu'dur. Avrupa Konseyi tarafından Strasburg'da düzenlenen bu konvansiyon, birçok ortak çalışma, araştırma ve kurtarma kampanyalarının başlangıcını oluşturmaktadır (Binan, 1999).

1957 yılında Paris'te I. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi düzenlenmiştir. İlk defa konusunda gerçekten uzmanlaşmış kişilerin toplanmasına neden olması açısından önem taşıyan Paris Kongresi'nde, kültür mirasının bütün insanlığa ait olduğu vurgulanarak, büyük anıtların korunması ve kurtarılması konusunda dayanışma çağrısı yapılmıştır (Binan, 1999).

Paris Kongresinde, arazi düzenleme ve altyapı sorunları kapsamında turizm konusu gündeme gelmiş ve tarihi yapıların ekonomik potansiyelleri ele alınmıştır. Büyümekte olan kentlerin sorunlarına dikkat çekilerek, koruma uzmanları konseyinin kurulması önerilmiştir. Bu konferans sonrasında, UNESCO tarafından 1957 yılında Roma'da Kültürel Değerler Uluslararası Koruma ve Restorasyon Araştırmaları Merkezi (ICCROM) kurulmuştur.

1.1.3. 1960 - 1970 Yılları Arası Dönem

Korunması gereken değerler konusu, 1964 yılında Venedik'te düzenlenen II. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi'nde yeniden ele alınmıştır. Toplantı sonuçlarının yer aldığı Venedik Tüzüğü'nün 1.maddesinde tarihi anıt kavramı, bir mimari eserin yanında tarihi bir olaya tanıklık yapan kentsel ya da kırsal yerleşmeyi de kapsamakta ve büyük sanat eserlerine ilaveten kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de içine almaktadır. Venedik Tüzüğü anıtları, sanat eseri olduğu kadar birer tarihi

belge olarak da korumak amacını taşımaktadır. Tüzüğün 6. maddesinde ; “Anıtın korunması, ölçeği dışına çıkmamak şartıyla çevresinin de bakımını içine almalıdır. Eğer geleneksel ortam varsa, olduğu gibi bırakılmalıdır” ifadesine yer verilerek korunması gereken tarihi değerlerin ölçeği genişletilmektedir (Ahunbay, 1999).

Anıtların korunmasındaki temel tutum, korumanın kalıcı olması ve sürekliliğin sağlanması şeklinde belirtilmektedir. Hem sanat eseri hem de tarihsel belge olduğu için korunması gereken anıtların, tanıklık ettiği tarihin ve içinde bulunduğu ortamın ayrılmaz bir parçası olduğu açıklanmaktadır. Venedik Tüzüğünü benimseyen ülkelerde yasal çerçeveye ise bu belgede yer alan kararlar doğrultusunda geliştirilmiştir.

1.1.4. 1970 - 1980 Yılları Arası Dönem

II. Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında, daha çok fiziksel mekanın üzerinde durulduğu koruma yaklaşımları geliştirilmiştir. Koruma tartışmalarında, ağırlık kültürel mirasın tanımı üzerinde yoğunlaşmıştır. Kentlerin ve kültürel varlıkların korunması ile ilgili ortak politikalar geliştirilmeye çalışılmıştır. Kültür varlıklarının dünya mirası olduğu bilincinin yaygınlaştırılmasının gerekliliğini ortaya çıkararak korumaya bütünleşik bir yaklaşım getirilmiştir.

Bu dönemde, UNESCO Genel Konferansları'nın 1972 yılında Paris'te düzenlenen 17. oturumunda Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme hazırlanmıştır. Sözleşmede, kültürel ve doğal mirasın sosyal ve ekonomik şartlardaki değişimlerin de etkisiyle bir çürüme ve tahrip olgusuyla karşı karşıya olduğu belirtilerek gittikçe artan bir yok olma tehdidi altında bulunduğu dikkat çekilmiştir. Mirasın bir parçasının bozulmasının ya da yok olmasının dünya mirası için bir yoksullaşma anlamına geldiği belirtilerek bu varlıkların, tüm insanlığın dünya mirasının bir parçası olarak

muhafaza edilmesi gerektiği kabul edilmiştir. Sözleşmeye taraf olan devletlerin kültürel miraslarının saptaması ve korunması çalışmalarına destek sağlamak için bir uluslararası işbirliği ve yardım sistemi kurmak amaçlanmıştır. Böylece, hükümetler arası Dünya Mirası Komitesi kurulmuştur (RG: 17959, 14.02.1983).

Kültürel ve doğal mirasın parçasını oluşturan varlıkların listesinin hazırlanması ve Dünya Miras Listesi başlığı altında yayınlanması kararlaştırılmıştır. Evrensel değeri olan Dünya Kültürel ve Doğal Mirasını korumak amacıyla Dünya Mirası Fonu oluşturulmuştur. Fonun kaynaklarının tahsisi ve kullanılmasına dair ilkeler sözleşmede kararlaştırılmıştır (RG: 17959, 14.02.1983).

Avrupa Konseyi tarafından 1975 Avrupa Mimari Miras Yılı ilan edilmiş ve miras yılı kapsamında “Geçmişimiz İçin Bir Gelecek” sloganı altında özel bir kampanya başlatılmıştır. Avrupa Mimarlık Mirası Sözleşmesi oluşturulmuş ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilmiştir. Bu konuya Türkiye’de özellikle üniversiteler sahip çıkmış ve Safranbolu ve Kapadokya gibi tarihi kentler incelenmeye başlanmıştır.

Sözleşmede, mimarlık mirasının geleceğinin büyük ölçüde insanların yaşamıyla bütünleşmesine ve bölge ve kent planlama ve gelişme şemalarında sahip olduğu ağırlığa bağlı olduğunun altı çizilmiştir. Mirası korumak için, bütünleşik koruma prensiplerini temel alan ortak bir Avrupa politikası çerçevesinde yasal, yönetsel, parasal ve eğitimsel adımların atılması gerektiği kabul edilmiştir.

Mimarlık mirasının “yeri doldurulamaz ruhsal, kültürel, toplumsal ve ekonomik değeri olan bir varlık” olma özelliği vurgulanmıştır. Yüzyıllar boyunca oluşan bu varlığın bir parçasının yok edilmesinin bizi yoksullaştıracağı, bu yüzden toplumların artık kaynaklarını idareli kullanmalarının gerektiği dile getirilmiştir.

Mirasın, cehalet, eskime, ekonomik baskılar, motorlu trafik araçları, kötü uygulanan çağdaş teknoloji, hatalı restorasyon, arazi ve mal spekülasyonlarının da içinde bulunduğu her türlü bozulma ve ihmal tarafından tehdit edildiği saptanmıştır. Bu tehditlerin, bütünleşik koruma yaklaşımı ile önlenebileceğine karar verilmiştir. Bütünleşik korumanın yasal, yönetsel, parasal ve teknik desteğe bağlı bulunduğu ve bunların ortak çabası olmadan başarıya ulaşamayacağına altı çizilmiştir. Avrupa mimarlık mirasının korunması sorununun ulusal değil, tüm Avrupa'nın ortak sorunu olarak ele alınması gerektiği sonucuna varılmıştır (Avrupa Konseyi, 1975a).

Avrupa mimari miras yılı kampanyası neticesinde, korumaya bütünleşik bir yaklaşım getiren, Amsterdam Bildirgesi hazırlanmıştır. Bildirgede, mimarlık mirasının; sadece üstün nitelikli tek yapılar ve çevrelerinden değil, tarihsel ve kültürel özelliği olan tüm kent ve köy alanlarından oluştuğu belirtilmektedir. Miras, tüm Avrupa halkının ortak varlığı olduğu için, ihmal, çürüme, kasıtlı yıkım, düzensiz yapılaşma ve aşırı trafik gibi tehlikelere karşı korunmasında halklara ortak bir sorumluluk vermektedir. Mimarlık mirası korumayı marjinal bir sorun gibi görmeyen yanlışlıklarına dikkat çekerek, bu konunun, kent ve ülke planlamasının ana hedefi olarak ele alınmasının gerekliliği üzerinde durmaktadır. İyileştirme çalışmalarının bölge sakinlerinin toplumsal kompozisyonlarında önemli bir değişiklik getirmeyecek şekilde uygulanmasına ve kamu kaynaklarınca giderleri ödenen restorasyon çalışmalarından sağlanan faydaların tüm toplum kesimlerince paylaşılmasına önem vermektedir.

Restorasyon, uygulama ve bakım giderlerine katkıda bulunmak için devletin yerel yönetimlere ve maliklere parasal destek ve yardım sunmasının gerekliliği ifade edilmektedir. Mirasın korunmasında, halkın ve özellikle gençlerin bilinçli olmalarının önemi belirtilerek, eğitim programlarında bu konuya artan bir ilgi gösterilmesi istenmektedir. Kamunun ilgisinin uyandırılmasına ve uluslararası, ulusal ve yerel bağımsız örgütlerin teşvik edilmesine önem verilmektedir (Avrupa Konseyi, 1975b).

UNESCO Genel Kurulunun 1976 yılında Nairobi’de bir araya geldiği 19. toplantısında “Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Roller Konusunda Tavsiyeler” hazırlanmıştır. Tarihi çevrelerin; insanların günlük çevrelerinin bir parçası olarak kabul edildiği belgede, geçmişin yaşayan varlığını temsil ettiği, toplumdaki çeşitliliğe cevap verebilmek için gerekli çeşitliliği sağladığı, insancıl bir boyut ve değer kazandırdığı vurgulanmıştır (UNESCO, 1976).

Çağın benzerleşme ve kişisizleşme tehlikelerine, irrasyonel ve uygun olmayan yenilemenin zararlarına ve tarihi çevreleri yok etmenin sosyal rahatsızlıklara yol açtığına dikkat çekilmiştir. Tavsiye metninde koruma; tarihi veya geleneksel alanlar ve çevrelerinin tanımlanması, korunması, onarımları, sağlıklılaştırılmaları, bakımları ve yeniden canlandırılmaları şeklinde tanımlanmıştır. Mirası korumayı ve zamanın sosyal yaşamı ile bütünleştirmeyi hükümetlerin ve vatandaşların görevi olarak sayılmıştır.

Tarihi alanlar ve çevreleri insan faaliyetlerini de içeren bir bütün olarak ele alınmıştır. Bu varlıkların özgünlüklerini zarar veren uygun olmayan kullanımlara, gereksiz eklemelere, yanlış ve duyarsız değişikliklere ve kirlenme gibi zararlı etkenlere karşı korunmaları gerektiği belirtilmiştir. Mimarların ve plancıların, tarihi çevreler ile çağdaş yaşamın uyumlu bir biçimde bütünleştirilmesine özen göstermeleri beklenmiştir. Tek tip çevre yaratılması tehlikesinin bulunduğu dönemin koşullarında tarihi alanların korunmasının, ülkelerin kültürel ve sosyal değerlerinin korunması ve geliştirilmesine yardımcı olabileceği belirtilmiştir (UNESCO, 1976).

1970’li yıllarda kültürel mirasın aynı zamanda ekonomik bir değer olarak da kabul edildiği yaklaşımlar ortaya çıkmış ve bu durum korumaya yeni bir boyut kazandırmıştır. Kültürel mirasın korunmasının sadece ortak tarih bilincinin sürdürülmesi konusu olmadığı, ekonomik bir kaynağın korunması için de gerekli olduğu fikri üzerinde durulmaya başlanmıştır. Koruma yaklaşımları, sadece fiziksel mekanın korumasını esas alırken, bu yaklaşım işlevsel olarak

canlandırma ve ekonomik bir değer olarak yeniden ortaya çıkarma yönünde değişmeye başlamıştır.

1.1.5. 1980 Yılından Günümüze Kadarki Dönem

1985 yılında Granada'da Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler arasında Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşmede, mimari mirasın korunması ve korumanın yaygınlaştırılması konusunda ortak bir politikanın ana ilkelerinde anlaşmaya varılmasının önemli olduğu kabul edilmiştir.

Mimari miras; anıtlar, bina grupları ve ören yerleri olmak üzere üç ana başlık altında tanımlanmıştır. Taraflar, sözleşmeyi imzalayarak, mimari mirasın korunması için yasal önlem almayı ve bu önlemler çerçevesinde kendine özgü tekniklerle anıtlar, bina grupları ve ören yerlerini korumayı taahhüt etmiştir.

Sözleşmeye imza atan tarafların, mimari mirasın bakım ve restorasyonu için kamu kuruluşlarının, ulusal, bölgesel ve yerel yetkiler ile mevcut bütçe olanakları içinde mali destek sağlamaları istenmiştir. Ayrıca gerekli görülen hallerde, bu varlıkların korunması için parasal önlemlerin alınması ve mimari mirasın bakım ve restorasyonu konusunda özel girişimlerin teşvik edilmesi gerekmektedir.

Çevre düzenini geliştirmeyi amaçlayan önlemler alınması ve mimari mirasın fiziksel açıdan bozulma tehlikesini sınırlamak amacıyla çevre kirliliği konusunda bilimsel araştırmaları desteklenmesi konularında yetkililerin üzerlerine düşen görevleri yerine getirmeleri beklenmiştir (RG: 20229, 22.07.1989).

Avrupa Konseyi'nin 1992 yılında Strasbourg'da düzenlediği Yerel ve Bölgesel Yönetimler Konferansı neticesinde Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu ve Avrupa Kentsel Şartı hazırlanmıştır. Avrupa Kentsel Şartı, kent sorunlarına insan hakları çerçevesinde yaklaşılması bakımından önemli bir adım sayılmaktadır (Tekeli, 2001).

1980-1982 yıllarında düzenlenen Kentsel Rönesans için Avrupa Kampanyası kapsamında; fiziksel çevrenin iyileştirilmesi, mevcut konut stokunun iyileştirilmesi, sosyal ve kültürel olanakların yaratılması ve toplumsal kalkınma ve halk katılımının özendirilmesi konularına ağırlık verilmiştir. Bu hedefler, Avrupa Kentsel Şartı'nın da temelini oluşturmuştur (Kumcu, 2001). Avrupa Kentsel Şartı'nda; kamunun koruma yükümlülüğünü yerine getirmesi için hassas bir yasal çerçevenin geliştirilmesi ve devletin danışmanlık hizmetlerine ve yaptırımlara sahip olması gerektiği belirtilmektedir. Korumada halkın aydınlatılması ve maliklerin sahip oldukları değerler konusunda bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi iyi bir uygulama için ön koşul olarak gösterilmiştir.

Finansman mekanizmaları ve ortaklıklar üzerinde durularak, devlet kaynaklarına ilaveten fonlar, özel sektörle ortaklıklar ve teşvikler konusu üzerinde durulmuştur. Tarihi çevrenin, planlamaya temel veri olarak katılması ve çağdaş yaşamla bütünleştirilmesi, bütüncül korumanın temel şartı olarak kabul görmüştür. Kentsel mirasın korunmasıyla sağlanan yeniden canlandırmaların başarılı bir ekonomik canlanma olduğu belirtilmiştir. Korumanın emek yoğun özelliği ile işsizliğe çözüm olacağına ve enerji, hammadde ve altyapıda tasarruf sağlayacağına dikkat çekilmiştir (Kumcu, 2001).

1.2. Uluslararası Koruma Anlayışının Gelişiminin Türkiye'deki Yansımaları

Uluslararası planda 18. ile 19. yüzyıllarda arkeolojik eserlerin ve 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise anıt eserlerin de korunmasına çalışılmıştır. II.Dünya Savaşı'ndan itibaren korumanın ekonomik potansiyelleri ve turizm konusu tartışılmaya başlanmıştır. 1960'lı yıllarda anıtların çevreleri ile birlikte ele alınması gündeme gelmiş, 1970'li yıllarda kültür varlıkları dünya mirası olarak kabul edilmeye başlanmıştır. 1990'larda ise korumanın finansman mekanizmaları ve planlama ile ilişkileri üzerinde durulmaya başlanmıştır. Türkiye'de de müzecilik anlayışı ile ortaya çıkan koruma düşüncesi zamanla anıtların korunmasına yönelmiştir. 1970'li yıllarda sit olarak koruma düşüncesi kabul görünürken, 1980'li yıllardan itibaren korumanın kaynak ve yönetim sorunları tartışılmaya başlanmıştır.

Çalışmanın bu bölümünde kentsel koruma alanında Türkiye'deki uygulamaları etkileyen yasal ve yönetsel çerçevenin olumlu ve olumsuz yönleri, uluslararası önemli anlaşmalar ve toplantılarda ortaya konulan düşüncelerin yönlendiriciliğinde süreç içerisinde ele alınacaktır.

1.2.1. 1923 Yılı Öncesi Dönem

Bu dönemde, müzeciliğe dayanan ve taşınır eserlerin toplanması ve saklamasını esas alan bir koruma anlayışı hakim olmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde kültür mirasının korunması konusunda ilk bilinçli çabalar, 19. yüzyılın ikinci yarısında batıda öğrenim gören aydınların etkisiyle başlamıştır. 1846 yılında, Tophane-i Amire Müşiri Fethi Ahmet Paşa tarafından toplanan taşınır eski eserlerin, önceden silah deposu olarak kullanılan St. İrene Kilisesi'nde bir araya getirmesiyle ilk olarak müze anlayışı

ortaya çıkmıştır. İlk müzenin kurulmasının ardından, bir grup aydının öncülüğünde taşınabilir eski eserleri toplanarak saklandığı bir koruma anlayışı gelişmiştir. Bu durum, birçok araştırmacı tarafından, Türkiye’de eski eser koruma anlayışının başlangıcı olarak kabul görmektedir (Arık 1953’den naklen Zeren 1981).

Eski eserlerin korunması konusunda alınan ilk yasal önlem olarak 1858 tarihli ceza kanununun 133. maddesi gösterilmektedir. Bu madde kutsal ve anıtsal yapıların tahribatı durumunda para ve hapis cezası uygulanacağını ön görmüştür. Yabancıların yaptığı kazıları izne bağlamak, buluntuların yurt dışına kaçırılmalarını önlemek amacıyla, 1869 yılında I. Asar-ı Atika Nizamnamesi hazırlanmıştır. Bu yasal düzenlemenin, eski eser hukukunun temelini oluşturduğu belirtilmektedir (Mumcu 1969’dan naklen Zeren 1981). Yalnız kazılar yoluyla bulunan eski eserler için geçerli olan bu yasa, yurt dışına eski eser kaçırılmasını önlemek için düzenlenmiştir.

1869 tarihli I. Asar-ı Atika Nizamnamesi’nin yetersizliklerinin fark edilmesinin ardından yeni bir yasal düzenleme yapılmıştır. 1874 yılında yürürlüğe giren II. Asar-ı Atika Nizamnamesi eski dönemlerden kalan her türlü insan eserini eski eser kabul ederek, önceki düzenlemeye kıyasla daha kapsamlı bir yaklaşım içermektedir (Akozan 1977). Amacına ulaşma konusunda pek başarılı olmadığı belirtilen nizamname, taşınır eski eserler ile yapıların korunması konusunda devletin sorumlu kılındığı ilk yasa olmaktadır.

Arkeoloji uzmanı yetiştirmek için okul açma girişiminde bulunulmuş fakat olumlu sonuç alınamamıştır. 1877 yılında eski eser konusundaki sorunların çözümüyle ilgilenmek üzere kurulan komisyon ise ilk eski eser kadrosu olarak çalışmalarına başlamıştır (Akçura 1972’den naklen Zeren 1981).

1884 yılında yürürlüğe giren, III. Asar-ı Atika Nizamnamesi’nde her eski eserin devletin malı olduğu görüşü benimsenmiştir. Eski eser tanımı genişletilerek mabet, saray, tiyatro, kale, köprü, su kemeri, türbe, sanat

değeri olan yapı, heykel ve sütunlar yasa kapsamına alınmıştır. Eski eser bulunan arazilerin sahiplerine hak ve yetki sınırlaması getirilmiş, bu eserlerin tahribatı ve çevrelerine zarar verilmesi ve yurt dışına kaçırılmaları yasaklanmış, yabancıların yaptığı kazılar izne bağlanmıştır. Nizamnameye aykırı davrananlara para ve hapis cezası getirilmiştir (Akozan 1977). Bu nizamname ile Müze-i Hümayun örgütü kurulmuş ve nizamnameyi uygulamakla görevlendirilmiştir.

1888 tarihli nizamnamenin tekrar ele alınarak 1906 yılında, IV. Asar-ı Atika Nizamnamesi oluşturulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında hazırlanan nizamname, 1973 yılındaki Eski Eser Yasası çıkartılana kadar bazı maddeleri güncellenerek Cumhuriyet döneminde de uygulanmaya devam edilmiştir (Zeren 1981). Bu nizamnamede yönetim konusu ele alınmış, merkez ile taşra örgütü arasındaki ilişkiler açıklanmıştır. Asar-ı Atika deyimi (Md. 4) daha geniş ele alınarak, taşınır ve taşınmaz her türlü eski eserin devlet malı olduğu belirtilmiştir. Taşınmaz eski eserler kapsamı; harabe durumundaki duvar ve temellerden yapı kalıntıları, tarihsel özellik gösteren ev, cami, medrese, kilise, sinagog, sur, tiyatro, amfi tiyatro, köprü, stat, hipodrom, hamam, rıhtım, kuyu, sarnıç, şose, su yolu, höyük, mezar odalarını içerecek şekilde genişletilmiştir. Taşınmaz eski eserlerin yakınlarında doğrudan ya da dolaylı zarar verecek faaliyetlerin gerçekleştirilmesi yasaklanmıştır.

Çeşitli nedenlerle yıkılmasına karar verilen anıtsal yapılar hakkında 1912 yılında Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi çıkartılmıştır. Asar-ı Atika konusuna korumadan çok yıkma amaçlı yaklaştığı belirtilen nizamnamede, belediyelere, kaleler, burçlar ve surlar gibi kullanılmayan yapıları, işleme, kitabe gibi kısımlarını belgelemek koşulu ile yıkma hakkı verilmiştir. 1915 yılında yürürlüğe giren ek bir yasada, yıkma kararı alınan anıtların arsaları ile birlikte belediyelere ve vilayetlere bırakılacakları hükmü getirilmiştir (Mumcu 1969'dan naklen Zeren 1981). Anıtların belediyelere koru sağlamak amacıyla

yıkımına imkan tanıdığı belirtilen bu nizamname 1936 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

Eski eserlerin arşivlendirilmesi ve bilimsel çalışmaların yapılması amacıyla 1917 yılında Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeni Dairesi kurulmuştur (Akozan 1977).

1.2.2. 1923-1950 Yılları Arası Dönem

Atatürk tarafından 1928 yılında Ankara'da, Türk kültürünü belgeleyen bir müzenin oluşturulması amacıyla Ankara Etnografya Müzesi kurulmuştur.

1925 yılında Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin kapatılmasını ön gören yasanın çıkartılmasının ardından bu yerlerdeki eski eserlerin korunması için müzelere aktarılması kararı alınmıştır. Bakanlar Kurulu kararı ile 1924 yılında Topkapı Sarayı, 1934 yılında ise Ayasofya müze haline getirilmiştir (Koşay, 1963; Önder 1973'den naklen Zeren 1981).

1924 yılında 341 sayılı kanun ile saraylar "Milli Emlak" a, 430 sayılı "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" ile "Şer'iyeye ve Evkaf ve Hususi" Vakıfların okulları "Maarif Vekaleti"ne, 1925 yılında kararname ile kıymetli türbeler "Maarif Vekaleti"ne, 1928 yılında sebil, çeşme ve şadırvan suları "Belediye veya İhtiyar Meclisleri" ne, 1929 yılında 1552 sayılı "Şose ve Köprüler Kanunu" ile köprüler "Nafia"ya, 1931 yılında mezarlıklar "Belediyeler"e devredilmiştir. Ancak bu kuruluşlar devraldıkları yapıları koruyarak kullanmak yerine, yıkararak veya eklentiler yaparak ve bozarak kullanmışlardır. Koruma kaygısı duyulmayarak, tüm eserlere mevcut yapı stoku olarak bakılmıştır. Atatürk'ün taşınır eski eserlerin müzelerde toplanıp korunmasına karşın taşınmaz eski eserlere gereken ilginin gösterilmediğini fark etmesinin üzerine 1931 yılında "İcra Vekilleri Heyeti"nin kararı ile bir komisyonun kurulması kararı alınmıştır. Komisyon çalışmalarının sonucunda çeşitli kamu kuruluşlarının kullanımına

verilen eski yapıların gereğince korunamadığı ve belediyelerin imar faaliyetleri sonucunda birçok eserin yıkıma uğradığı saptanmıştır. Önlem almak üzere bir “Abideleri Muhafaza Heyeti” kurulmasını önerilmiştir. Kültür Bakanlığı, müzelere bağlı olmak üzere kurulan kurul 1933 ve 1935 yılları arasında 3500 eski eserin belgelenmesi ve onarım raporlarının hazırlanması çalışmalarını yürütmüştür (Akçura 1972'den naklen Zeren 1981).

Atatürk, 1931 yılında Türk tarihinin kaynaklarını bilimsel bir şekilde araştırılması amacıyla Türk Tarih Kurumu'nu kurmuştur. Aynı zamanda bu kurumla halkın koruma konusunda bilinçlendirilmesine ve tarih sevgisinin aşılmasına çalışılmıştır (Türk Tarih Kurumu, 2004).

1932 yılında Güzel Sanatlar Akademisi'nde düzenlenen Milli Mimari Semineri'nde ilk defa bilimsel yaklaşımlar ortaya konmuştur (Akozan 1977).

İlk bütüncül koruma yaklaşımı, H.Jansen tarafından Ankara için hazırlanan 1932 onaylı imar planında ortaya çıkmıştır. Ankara Kalesi'nin ulusal yaşamın simgesi sayılarak korunmasının ve etraftan kolaylıkla algılanabilmesi gerektiği savunulmuş ve 1937 yılında kale ve çevresi protokol alanı olarak koruma altına alınmıştır (Erden, 2003).

1933 yılında yürürlüğe giren 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu Almanya'daki bir kentin imar yönetmeliğinden esinlenerek hazırlanmıştır. 1882 tarihli Ebniye Kanunu'nun devamı niteliğini taşıyan bu kanunda ada biçimleri, boyutları, bina yükseklikleri, kat adetleri, binalar arası mesafe, çıkmaz sokak yasağı, çıkmalar, cepheler, bahçe duvarları, baca ebatları, yağmur boruları, pencere ve kapı ölçüleri gibi detaylar ele alınmış ve tüm yerleşmeler için geçerli tek bir kalıbın uygulanmasıyla ideal kente ulaşılacağı düşünülmüştür (Ersoy 1989'dan naklen Yalçıntan 1995). Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki Eski Eserler ve Müzeler Müdürlüğü'nün tespit ettiği anıt eski eserlerin, etrafında 10 metre açıklık bırakılarak korunması hükmünü getiren kanunla, yapıların tek başlarına korunması esas alınmıştır.

1940'larda yapılan imar planları, tarihi kent kesiminin mümkün olduğu kadar korunması; yolların modern dolaşım ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmesi; tarihi, estetik, sanat değeri taşıyan yapıların çevrelerinin uygunsuz yapılaşmalardan temizlenerek açılması gerektiğini kabul eden bir anlayışla üretilmiştir (Tekeli 1980'den naklen Zeren 1981).

1.2.3. 1950-1960 Yılları Arası Dönem

1950'lerde kırsal kesimin çözülmesiyle artan göç ve hızlı kentleşme ile önem kazanan eski eserlerin korunması konusundaki sorunlarla ilgilenmek üzere Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) kurulmuştur. 1951 yılında 5805 sayılı yasayla kurulun yükümlülükleri;

- Yurtiçinde korunması gereken mimari ve tarihsel özelliklere sahip anıtların ve diğer taşınmaz eski eserlerin korunma, onarım, bakım, restorasyon işlerinde uyulacak ilkeleri ve programları saptamak;
- Saptadığı ilke ve programların uygulanmasını izlemek ve denetlemek;
- Anıtlar ve taşınmaz eski eserler ilgili olarak kendisine sunulacak ve özel araştırmaları ile kurul üyeleri tarafından bilgi edinilecek her türlü konu ve uyumsuzluk üzerinde bilimsel görüş bildirmek,

şeklinde belirtilmiştir (RG: 7863, 09.07.1951).

Kurul, önceden Milli Eğitim Bakanlığı'na sonra ise Kültür Bakanlığı'na bağlı olarak çalışmalarını yürütmüştür. Çoğunlukla bilim adamlarından oluşan kurullarda alınan kararlar nedeniyle üyelerin görevlerinden uzaklaştırılması söz konusu olmamıştır. Genellikle parsel ölçeğinde imar planı değişiklikleri yapılmıştır. Kurulun çalışmalarını güçleştiren en önemli etkenler olarak imar planlarının ekonomik getirileri ile politik baskılar gösterilmiştir (Alsaç 1978'den naklen Zeren 1981). Türkiye'de koruma anlayışının gelişmesinde önemli

etkileri olan Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK), 1983 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun yürürlüğe girmesiyle yetki ve görevlerini Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kuruluna devretmiştir.

1956 yılında yürürlüğe giren 6785 sayılı İmar Kanunu'nda, tarihi çevre koruma konusuna uygulamaya yönelik bir açıklık getirilmemiş ve eski eserlere yaklaşma mesafelerinin belirlenmesiyle yetinilmiştir. Kentsel korumanın tarihi yapılar etrafında belirli bir açıklık bırakılmasıyla sağlanacağı ve parsel bazında bir yaklaşımın yeterli olacağı düşünülmüştür (RG: 9359, 16.07.1956).

1957 yılında 7044 sayılı Vakıf Olan Tarihi ve Mimari Kıymeti Haiz Eski Eserlerin Vakıflar Umum Müdürlüğüne Devrine Dair Kanun ile cumhuriyetin ilanından sonraki yıllarda çeşitli kamu kuruluşlarına, hazineye, belediyeye ve özel idarelere geçen vakıf kökenli yapıların, tekrar Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne devredilmesi hükmü getirilmiştir. Bu yapıların korunmasında müdürlük yükümlü kılınmıştır.

1.2.4. 1960-1970 Yılları Arası Dönem

1960 yılında yürürlüğe giren 7463 sayılı Hususi Şahıslara Ait Eski Eserlerle Tarihi Abidelerin İstimlaki Hakkındaki Kanun ile özel şahısların sahibi oldukları taşınmaz eski eser üzerindeki haklarına kısıtlama getirilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı veya Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından saptanacak süreler ve GEEAYK'in görüşü alınmak üzere gösterilecek esaslar ve hazırlanacak projelere göre, eser ve abidelerini onarmak ve restore ettirmek zorunluluğunda bırakılan yapı sahipleri, bu yükümlülüğe uymadıkları takdirde ellerindeki taşınmaz eski eserlerinin kamulaştırılabileceği ve bu karara da yasal olarak karşı çıkılamayacağı belirtilmiştir. Korunması gereken taşınmaz eski eser sahiplerini zor durumda bırakan bu yasal düzenleme 1961

Anayasası'ndaki hükümlerle uyuşmadığı gerekçe gösterilerek 1963 yılında 304 sayılı yasayla değiştirilerek Danıştay'a başvurma hakkı verilmiştir.

1963 yılında yürürlüğe giren I. Beş Yıllık Kalkınma Planı taşıdıkları turistik potansiyel nedeniyle tabiat güzelliklerinin, tarihi ve arkeolojik eserlerin şekil değiştirmelerini, değer kaybetmelerini ve tahrip edilmelerini önleme yolunda tedbirler alınmasını kararlaştırmıştır. Tarihi mekan, turizmde önemli bir ürün olarak kabul edilmiş, ancak korumayla doğrudan ilişkili hükümlere yer verilmemiştir (Yalçıntan, 1995).

1964 yılında Venedik'te düzenlenen Eski Eserle İlgili Uzman ve Teknisyenlerin Uluslararası II. Kongresi'nde alınan kararların toplandığı Venedik Tüzüğü 1967 yılında Kurul tarafından benimsenmiştir. Böylece, kentsel korumada ölçek, tek mimari eserin yanında bir uygarlığın, belirli gelişmenin veya tarihsel bir olayın tanıklığını yapan kırsal ve kentsel siteleri içine alarak genişletilmiştir.

1968 tarihli II. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ekonomik kalkınma ile birlikte konut ihtiyacının karşılanması ve mevcut dokuların iyileştirilmesi konularına dikkat çekilmektedir. Korumanın işlevselliği ve ekonomik getirileri üzerinde durularak, koruma anlayışının oluşturulabileceğini kabul edilmektedir (Yalçıntan, 1995).

1.2.5. 1970-1980 Yılları Arası Dönem

Taşınmaz eski eser sahiplerine destek sağlanması amacıyla 1972 yılında 1610 sayılı Emlak Vergisi Yasası ile belgeli eski eserlere %10 vergi indirimi yapılması hükmü getirilmiştir (RG: 14258, 27.07.1972).

1956 tarihli 6785 sayılı imar yasasına değişiklik getiren 1605 sayılı yasanın ek 6. maddesi koruma alanında hükümler getirmiştir. 1972 tarihli bu ek

madde, GEEAYK tarafından eski eser niteliği saptanan yapının koruma koşullarının GEEAYK'ın görüşü alınarak Milli Eğitim, Turizm ve Tanıtma, İmar ve İskan ve Maliye Bakanlıkları ile Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından kararlaştırılacağını ve gerekli durumlarda eski eser ve yakın çevresinin kamulaştırılması veya kamulaştırılmaksızın teknik ve mali yardım sağlanmasında bu beş kuruluşun yetkili olacağını belirtmiştir. 6785 sayılı imar yasasının 25. maddesini yeniden düzenleyerek “planda tersine bir açıklama bulunduğu durumlarda plandaki esaslara uyulur” ifadesiyle GEEAYK' a verilen yetkiler geçersiz kılınmış ve bu durum o dönemdeki uygulamaları olumsuz etkilemiştir (Çeçener 1972'den naklen Zeren 1981).

1973 yılında yürürlüğe giren 1710 sayılı Eski Eserler Yasası ile koruma konusunda uluslararası gelişmelere yetişme çabalarının bir göstergesi olarak yeni tanımlamalar ve kısıtlamalar getirilmiştir. Anıtsal mimari değerlere ek olarak külliye ve sit (kentsel, tabii ve arkeolojik sit) koruma kapsamına alınmıştır (RG:14527, 06.05.1973). 13. maddede, GEEAYK' ya eski eserlerin bulunduğu çevrelerde önceden koruma amacı taşımadan hazırlanmış imar planlarını yürürlükten kaldırma ve yeni imar planları isteme hakkı tanınmıştır. GEEAYK'ın kararı üzerine Milli Eğitim Bakanlığının gerekli değişiklik teklifinde bulunacağı belirtilmiştir (Yalçıntan, 1995).

Özel ve Tüzel Kişi Mülkiyetinde Bulunan Taşınmaz Eski Eserlerin Onarımı İçin Yapılacak Ayni, Parasal ve Teknik Yardım Yönetmeliği 30.3.1979 tarihli ve 16594 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik tarihi yapıların korunmasında karşılaşılan maddi ve teknik sorunlara çözüm üreilmeye çalışılması bakımından önemli olmaktadır. Ayrıca 1979 tarihli 349 sayılı kararnamede, IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer alan ilkeler çerçevesinde eğitim, kültür ve sağlık sektörlerinde kamunun yasal yükünü azaltmayı amaçlayan yeni vakıf girişimlerine vergi bağışıklığı tanınacağı belirtilmiştir (Madran ve Özgönül 1981). Böylece, koruma konusunda hizmet veren vakıf türü örgütlenmeleri destekleyici bir karar alınmıştır.

1974 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu yönetmeliği yeniden ele alınmıştır. Yeni düzenlemeye göre 21 üyeden¹ oluşan kurulun, normalde ayda bir defa ve gereken durumlarda olağanüstü olarak toplanması kararlaştırılmıştır. Bu dönemde kurul çalışmalarında, genellikle, İstanbul ve İstanbul Boğazi'nin korunmasına önem verilmiştir.

1973 yılında kurulan Avrupa Konseyi Milli Komitesi, tarihi ve estetik değer taşıyan mimari ve tarihi anıtların saptanması ve korunması için gerekli önlemleri alınması, korunan eserlere uygun işlevlerin kazandırılması ve bu çalışmalar için gerekli ödeneklerin bütçeye ayrılması konularında görev almıştır. 1975 yılında ilan edilen Mimari Miras Yılı Kampanyası kapsamında pilot projeler hazırlanmış ve ilgili kuruluşların katkılarıyla toplantılar, sergiler ve çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir. Kalkınma planında koruma konusuna gereken önemin verilmemesine karşın, Avrupa Konseyi üyesi olunması nedeniyle uluslararası girişimler gerçekleştirilmiştir. 1973 yılından sonra eski eser koruma anlayışının GEEAYK üyelerinin ve akademik kuruluşların çabaları ile çağdaş bir niteliğe ulaştırılması için uğraşıldığı görülmektedir (Yener 1978'den naklen Zeren 1981).

1979 tarihli IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı koruma konusuna en çok değinen kalkınma planı olmuştur. İlgili kuruluşların eş güdümlü halinde çalışması konusunu vurgulamıştır. Tarihsel kültür mirasının korunması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi için bu eserlere ekonomik ve toplumsal yararlılık ilkesi doğrultusunda, işlev kazandırılması, kültür erozyonunun önlenmesi ve gerekli yasal, örgütsel ve parasal önlemlerin alınması için çalışmalar yapılması öngörülmüştür (Yalçın, 1995).

¹ Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Müsteşarı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü, İmar ve İskan Bakanlığı Planlama ve İmar Genel Müdürü, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Turizm Genel Müdürü ve Vakıflar Genel Müdürü doğal üyeleri ile birlikte İmar ve İskan Bakanlığı, Kültür Bakanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğünden 3 temsilci, üniversiteden adaylar arasından seçilen 10 temsilci ve konuyla alakalı olarak seçilen 3 üyeden oluşmaktadır.

1.2.6. 1980 Yılından Günümüze Kadarki Dönem

1982 yılında 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu yürürlüğe girmiştir. Yeni anayasa yayınlanmadan 7,5 ay önce yürürlüğe giren ve geçici 15. maddenin hükümleriyle koruma altına alınan bu yasa sayesinde, Bakanlar Kurulu kararı ile turizm merkezleri ilan edilen yerler özel bir statü kazanmış ve buralarda mevcut plandan bağımsız ve hatta aykırı kararlar alınabilmiştir (Ekinci,1993). Turizm merkezi ilan edilen alanların içinde buldukları bütünden koparılması, merkezi ve yerel yönetim arasında karışıklığa neden olması, diğer plan kararlarıyla çoğunlukla çatışması ve spekülatif kazanç sağlamaya müsait yapısı nedeniyle eleştirilere konu olmuştur (Ünsal, 2000). Teşvik kapsamında yapılan yardımlar genelde yüksek yoğunluklu turizm tesislerinin ve yerleşmelerin yapımında kullanılmış, koruma alanında çok az uygulanmış ve genellikle tahrip edici sonuçlar doğurmuştur. Uygulamada Bayındırlık İskan Bakanlığı, Turizm Bakanlığı, Kültür Bakanlığı arasında bir yetki kargaşası ortaya çıkmıştır (Yalçınan, 1995).

1982 Anayasası'nın "Tarih Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması" başlıklı 63. maddesinde devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlamakla yükümlü kılınmıştır. Devletin bu amaç doğrultusunda destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alacağı belirtilmiştir. Bahsedilen varlıklardan ve değerlerden özel mülkiyette bulunanlara getirilecek sınırlamaların ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımların ve tanınacak muafiyetlerin kanunla düzenleneceği karara bağlanmıştır. Kentsel korumanın öneminin vurgulandığı 63. maddede, devlete sorumluluk verilmekte ve bahsedilen değer sahiplerinin mağdur kalmalarının önlenmesinin gerekliliğine dikkat çekilmiştir.

1983 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir. Kanunla birlikte, "eski eser" deyiminin yerini "kültür varlıkları" terimi almış ve koruma ölçütlerine kesin bir zaman sınırı

getirilmiştir. Sit alanlarının korunması koruma amaçlı imar planları ile sağlanacaktır. Korumayla ilgili karar alma yetkisi yeni oluşturulan bölge kurullarındır. Devlet bütçesinden ödeneklerle kredi sağlayacak bir fon kurulacaktır. Ancak bu fon gelirlerinin kısıtlı olması nedeniyle uygulama aşamasında işlevsiz kalmıştır.

1985 yılında yerleşme yerlerinin plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun gelişimini sağlamak amacıyla İmar Kanunu yürürlüğe girmiştir. Kanunla belediye sınırları içindeki imar planlarını onaylama yetkisi, merkezi hükümetin ilgili birimlerinden alınarak belediyelere verilmiştir. Merkezi yönetimden yerel yönetimlere doğru yetki aktarımı yapılmasının nedeni olarak imar planlarının Bakanlıktaki onaylama sürecin uzunluğu gösterilmektedir. Ancak asıl nedenin ülkenin yabancı sermayeyi çekmek ve girişimciliği özendirmek için sunduğu teşviklere uygun mekansal oluşumlara yönelik olarak esnek bir ortamın yaratılması olduğu düşünülmektedir (Yıldırım, 2004).

İmar Kanununda dikey ve yatay olarak iki ana grupta ele alınabilen bir hiyerarşi bulunmaktadır (Erkün, 1999). Düşey grubu ülke planları, bölge planları ve çevre düzeni planları oluşturmaktadır. Yasada planların üst ölçekli planlardaki kararlar ile uygunluğu aranmakta ancak bu koşul pratikte sağlanamamaktadır. Yatay gruptaki planlarda (koruma amaçlı imar planları, turizm amaçlı imar planı, ıslah imar planı, vb.) ise aynı alana ilişkin çelişen kararlarla karşılaşılabilir. Çelişkilerin ortaya çıkması büyük ölçüde, farklı yetkilerdeki kurumların arasında eşgüdüm eksikliklerinden kaynaklanmaktadır. Planlama sistemindeki çok başlılık, mekandaki yetkilerin çakışmasına neden olmaktadır. Bütüne yönelik kararların alınması ve uygulanmasına engel teşkil etmektedir. Kentlerde, planların tamamının ya da bir kısmının bakanlık tarafından yapılabileceğinin belirtildiği 9. madde ile kent planlarındaki bütünlüğün bozulmasına ve kentin gelişimine yönelik alınan kararların tepeden inen müdahalelerle delinmesine müsait bir ortam yaratılmaktadır. (Ek-3)

1982 Anayasası'nda ilk defa büyük yerleşim yerleri için özel yönetim biçimlerinin getirilebileceği hükmü konulmuş ve 3030 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Yönetimi Hakkında Kanun ile büyük şehirlerde farklı bir yapılanma oluşturulmuştur (Keleş, 1988). Yönetim kademesinin ikili sistem içerisinde tanımlandığı kanunla, yetkilerin önemli bir kısmı ana kent belediyelerinde toplanmış ve ilçe belediyelerinin yetki alanları sınırlandırılmıştır.

1984 yılında 2985 sayılı Toplu Konut Kanununun yürürlüğe girmesiyle konut üretimine katkıda bulunmak amacıyla taşıyan Toplu Konut İdaresi kurulmuştur. 20.06.2001 tarihli 4684 sayılı Kanun ile idarenin işleyişinde koruma amacına yönelik olarak önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Buna göre, Toplu Konut İdaresi tarihi doku ve yöresel mimarinin korunup, yenilenmesine yönelik projelere kredi vermekte ve kredilerde faiz sübvansiyonu yapabilmektedir (Ek-4).

24.07.2003 tarihinde çıkartılan 4957 sayılı yasa ile Turizm Teşvik Kanununa değişiklikler getirmiştir. 2634 sayılı Kanunda geçen "turizm bölgeleri", "turizm alanları", "turizm merkezleri" ifadeleri; "kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezleri" olarak değiştirilmiştir. Bakanlık; kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezleri içinde her ölçekteki planları yapmaya, yaptırmaya, onaylamaya ve tadil etmeye yetkilidir (Ek-2).

2004 yılında 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu yürürlüğe girmiştir. Kanunla ilçe ve ilk kademe belediyelerine, kültür ve tabiat varlıkları ve tarihi dokuyu korumak; kent tarihi bakımından önem taşıyan mekanların ve işlevlerinin geliştirilmesine ilişkin hizmetler yapmak konusunda görev ve yetki vermektedir (Ek-5). Şehir Plancıları Odası, kanundaki meslek odalarının katılımı öngören yaklaşımı yetersiz bularak kent konseylerinin kurulmasını önermektedir. Kanunun hakça, çevreci ve yenilikçi olabilmesi için kentli haklarını ve çevre haklarını vurgulanması gerekmektedir. Büyükşehir belediyeleri ve ilçe belediyeleri arasında görev ve yetki karmaşasını önlemeyi amaçlayan kanunun, büyükşehrin yetki ve sorumluluklarını artırması ise yeni

sorunlara yol açacaktır. Yetki dağılımında yaşanan sorunların, ilçe belediyelerini güçsüzleştiren yaklaşım yerine bu birimler arasında eş güdüm ve birlikte çalışmayı sağlayacak mekanizmalar oluşturulmasıyla çözülebileceği düşünülmektedir (ŞPO, 2004).

1983 yılında yürürlüğe giren 2863 sayılı yasayla koruma konusunda yetkiler Kültür ve Turizm Bakanlığına verilmiş ve sonrasında 1989 yılında bakanlığın ayrılmasıyla yetkiler Kültür Bakanlığına devredilmiş ve devamında 2003 yılında bakanlıkların tekrar birleşmesiyle yine Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkili olmuştur.

21.07.2004 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu ile kültür yatırımlarının yapılması, kültür varlıklarının bu yatırımlar için kullanılması ve kültürel varlıkların ve somut olmayan mirasın araştırılması konularında teşvikler sağlanmaktadır. Tarihi çevrelerde yapılması planlanan koruma çalışmalarında en önemli problemler uygulama aşamasında yaşanmaktadır. Varlıkların yaşatılmasının ekonomik açıdan getireceği yük ile nimeti arasında dengenin sağlanacağı bir metodun geliştirilmesi gerekmektedir (Bademli, 1997). Aksi takdirde kimse böyle bir yük altına girmek istemeyecektir. Anayasanın 63. maddesinde tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasının sağlanmasında, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alınmasında devlete görev verilmektedir. Özellikle köhneme sürecine girmiş tarihi çevrelerde canlanmayı sağlayacak yeni fonksiyonların getirilmesi, değer yitimi girdabındaki alana geç kalınmadan müdahale edilmesi önemli olmakta (Okyay, 1992) ve bu noktada devlet sorumlu kılınmaktadır. Girdaptaki değerlerin kurtarılmasında, bahsedilen alanların canlandırılması açısından kültür yatırımları en uygun tercih olmaktadır. Bu amaca yönelik olarak hazırlanan 5225 sayılı yasada, genel ifade bakımından kültür varlıklarından yana bir düşünce varmış hissi yaratılmaktadır. Kültür mirasının korunması için kültür yatırımlarını özendirici teşvikler bazı şartlara bağlanmaktadır. Yalnız bu şartlarda kültür yatırımları özendirilirken, kültür varlıklarını güvence altına alacak gerekli tedbirlere yer

verilmemiştir. Koruma bilincinin henüz tam anlamıyla sağlanamadığı görülmektedir (Ek-7).

Kentsel koruma konusunda temel yasal dayanak olan 2863 sayılı kanun, 1987 yılında 3386 sayılı yasanın ve sonradan 2004 yılında 5226 sayılı yasanın getirdiği değişikliklerle son halini almıştır. 2863 sayılı yasadaki eksik kalan koruma planı tanımına bu yeni düzenlemede yer verilmektedir. Ancak, tanımlanan koruma amaçlı imar planlarının diğer planlarla bütünleştirilmesi konusu net olarak belirtilmemiş ve genelde koruma planlarının fiziksel boyutu üzerinde durulmuştur. Koruma planları, kentsel gelişmenin yönlendirildiği planlardan bağımsız olarak değerlendirilmekte ve katılım açısından yetersiz bir yaklaşım benimsenmektedir. Özel mülkiyetteki kültür ve tabiat varlıklarının; korunması, bakımı ve onarımını desteklemek amacıyla belediyelerin görev alanlarında kalanlarda kullanılmak üzere emlak vergisinin %10'u oranında Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı ayrılmaktadır. Ayrıca TOKİ tarafından sağlanan kredilerin en az %10'u tescilli taşınmaz kültür varlıklarının bakım, onarım ve restorasyon işlemlerine ilişkin başvurularda kullanılacaktır. Öncelikli projeler, Bakanlık ile Toplu Konut İdaresi Başkanlığı tarafından ortaklaşa belirlenecektir. Bu karar, koruma planlarının uygulanmasında en önemli engellerden biri olan kaynak sorununa yönelik olarak yeni kaynak yaratılması ve bu kaynağın koruma faaliyetleri için kullanılması açısından olumlu karşılanmaktadır. Özel mülkiyetteki taşınmazların korunması amacıyla yasa yerel yönetimlere hak aktarma imkanı tanımaktadır. Hak aktarımı yapılması, planlarda alınan koruma kararlarının mülk sahiplerine getirdiği yüklerle ve kazançların dengelenmesi açısından olumlu görülmektedir. Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları olan parseller her türlü vergi, resim ve harçtan muaf olmaktadır. Böylelikle sivil mimari eser sahipleri yapılarını korumaları için teşvik edilmeye çalışılmaktadır. Ancak vergi indirimi gibi bir takım kolaylıklar sağlamak bu değerlerimizi güvence altına alabilmek için yeterli görülmemektedir (Ek-1).

16.06.2005 tarihinde 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun kabul edilmiştir (Ek-6). Kanunda, kentsel dönüşüm sadece proje olarak ele alınarak planlama arka planda bırakılmaktadır. Sorunlara parçacı çözümler geliştirmenin telafisi mümkün olmayan yeni sorun alanları yaratacağından endişe duyulmaktadır. Kanunda aktarılan kentsel dönüşüm kavramının yetersiz ve hatalı yönleri ile bilimsel anlamda olması gerekenin çok gerisinde kalmaktadır. Çözüm gerektiren sorunların çok boyutlu ve karmaşık yapısı karşısında yasanın yetersiz ve dar kapsamlı kalması eleştirilere neden olmaktadır. Planlama ve mevzuatı ile bütünlük sağlayamayan kanun kapsamında, korunması gereken alanlarda usul ve esaslarını belirleyen Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun özüne, amacına ve yöntemlerine aykırı düzenlemeler bulunması sıkıntı yaratmaktadır. Korunması gerekli değerlere ilişkin önlemlere yer verilmemesi ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun sağladığı güvencenin göz ardı edilmiş olması endişe uyandırmaktadır. Kültürel mirasın korunmasını, yönetimini, planlanmasını sağlıklılaştırılmasını amaçlayan yeni yasaların işlevsizleşmesine yol açabileceği düşünülmektedir. Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunu'nda yenileme alanlarının belirlenmesine ilişkin kriterlerin tanımlanmaması ve uygulamalarla ilgili plan kararları hakkında hiçbir maddenin bulunmaması ise önemli bir sorun olarak görülmektedir (ŞPO, 2005).

BÖLÜM 2. ULUSLARARASI VE ULUSAL PLANDA KÜLTÜREL YATIRIMLAR

UNESCO Teşkilatı'na göre kültür, toplumun kimlik ve refahına katkıda bulunan çeşitli faaliyetler, mekanlar, değerler ve inançları içeren geniş bir kavramdır. Toplumun veya bir sosyal grubun kendine özgü manevi, maddi, zihinsel ve duygusal özelliklerinden bahsetmekte, sanat, edebiyat, yaşam biçimi, birlikte yaşama yolları, değer sistemleri, gelenek ve inançları kapsamaktadır (UNESCO, 2005). Yaşam biçimi ve yaşam kalitesi ile ilgilidir.

Kültür kavramının ele alınmasında genel olarak madde boyutu ve manevi değer boyutuna göre değerlendirme yapılabilmektedir. Kültürün manevi değer boyutu; bireyler ve gruplar arasındaki ilişkileri; ortak anılar, deneyimler ve kimliği; çeşitli kültürel, dini ve tarihi arka planı; sosyal standartlar, değerler ve normları ve gelecek nesillere iletmeye değer görülen değerleri kapsamaktadır.

Kültürün maddi değerler bağlamındaki boyutu ise;

- Gösteri ve görsel sanatlar,
- Kitle iletişim araçları, televizyon, video ve dil,
- Müzeler, arşivler ve tasarım,
- Kütüphaneler, edebiyat, yazım ve basım,
- Taşınmaz varlıklar, mimari, peyzaj ve arkeoloji,
- Spor etkinlikleri, tesisleri ve gelişme,
- Parklar, açık alanlar, yabani ortam, su çevresi ve şehir çevresi rekreasyonu,
- Çocuk oyun alanları ve oyun faaliyetleri,

- Turizm ve festival gibi faaliyetleri içermektedir (DCMS, 2004a).

Kültürel ifade terimi kültürel içerik ve sanatsal ifade düşüncelerini içermekte ve kültürel ürünlerden, servislerden ve sembolik anlam veya kültürel değer taşıyan diğer faaliyetlerden bahsetmektedir. Bu ürünlerin, servislerin ve faaliyetlerin kültürel içeriği, iletilen anlam ve değerlerden oluşmaktadır. Bahsedilen ürünlerin, servislerin ve faaliyetlerin sanatsal ifadesi ise yaratıcı bir çalışmadan veya estetik üretimden meydana gelmektedir (UNESCO, 2005).

Kültürel ürünler ve servisler kültürel ifadeleri kapsamakta ya da onların ürünü olmaktadır. Kültürel endüstriler, kültürel ürünleri ve servisleri üreten endüstrilerdir. Kültürel sermaye ise uzak ya da yakın geçmişten miras kalan, gelecek kuşaklara iletilmek için korunan kültürel değer veya anlamların somut veya somut olmayan parçalarıdır (UNESCO, 2005).

Kültür politikaları yerel, bölgesel, ulusal veya uluslararası düzeyde; birey, topluluk ya da toplumun kültürel ifadelerini anlatan ya da etkileyen; kültürel ürün ve servislerin üretimi, dağıtımı, yayılması ve erişimini içeren politikalardır (UNESCO, 2005).

Kültürel yatırım alanını oluşturan ürün ve servisler, genel olarak aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir:

- Yayıncılık, basım ve edebiyat; kitaplar, gazeteler, periyodikler, e-kitaplar, e-magazinler; kitap, gazete, periyodik, elektronik yayınların basım, dağıtım ve tanıtım servisleri, kütüphane hizmetleri,
- Müzik ve gösteri sanatları; müzik kayıtları, enstrümanları, besteler ve basımı; festivaller, konserler, oyunlar ve sanatsal faaliyetler, dans, opera, orkestra, şarkılar, diğer gösteri sanatları vb. (şirkler, kukla tiyatrosu, pantomim, sokak gösterileri vb.), gösteri sanatları mekanları (tiyatrolar,

konser salonları, büyük çadırlar, vb.), müzik ve gösteri sanatları üretim, dağılım, yönetim ve tanıtım hizmetleri,

- Görsel sanatlar; ressamlık, heykeltıraşlık, fotoğrafçılık, foto-gravürcülük, video sanatı, bilgisayar grafikleri, elektronik tasarım; görsel sanatların üretim, dağılım, üretim ve sergilenme hizmetleri,
- Zanaat, tasarım ve mimarlık; seramik, dokuma, nakış, cam, mücevher, deri, ahşap, metal iş, giysi ve aksesuar, mobilya, iç mimarlık, tasarım, mimari servisler,
- Görsel-işitsel ve yeni kitle iletişim araçları; film, video, radyo ve televizyon programları, eğlence yazılımları (video oyunları, eğitim programları, vb.), internet yaratıcı siteleri, vb. radyo ve televizyon hizmetleri, radyo yayıncılık servisleri, film, video ve radyo, televizyon programları üretim, yönetim, dağıtım ve tanıtım hizmetleri,
- Kültürel miras; antikalar, koleksiyoncuların parçaları, müze servisleri, arşiv hizmetleri (dokümanlar, somut olmayan mirasın kayıtları, vb.) tarihi alanlar ve anıtlar için koruma hizmetleri; adet, hikaye ve halk masallarını, vb. koruma ve iletmeye dair servisler;
- Kültürel faaliyetler; sosyo-kültürel tesisler, gönüllü ve kamu birlikleri, rekreasyon ve spor servisleri, oyunlar, yemek kültürü, kıyafetler, kültürel turizm, vb. (UNESCO, 2005).

Kültürel yatırımlar ise yukarıda bahsedilen alanlarda gerçekleştirilen bireysel ve kurumsal yatırımlar olarak tanımlanabilir.

2.1. Dünyada Kültürel Yatırımların Artan Önemi

Günümüzde kentlerde kültürel tesislere giderek daha çok yatırım yapılmaktadır. Müzeler, sanat merkezleri, tiyatrolar, opera binaları yapılmakta ve festivaller gibi geçici etkinlikler düzenlenmektedir. Birçok kentte özelleşmiş kültürel bölgeler ortaya çıkmaktadır. 1980'lerden itibaren kültür politikası kentsel siyasetin önemi giderek artan bir elemanı haline gelmiştir. Kültür politikaları ekonomik temeli düzeltmek için değerli bir araç olarak görülmüştür. Ayrıca, boş zamanların artmasıyla birlikte rekreasyon tesislerinde talep artmıştır. Nüfusun daha büyük bir kısmı için kültürel turizm önemli bir boş vakit değerlendirme aracı olarak kabul edilmeye başlamıştır. 1960'lar ve 1970'lerde kentlerin genellikle problem alanları üzerinde durulurken, 1980'lerden itibaren kentlerin daha güçlü özelliklerini, ekonomik ve kültürel potansiyellerini vurgulayan bir anlayış hakim olmuştur. Birçok yatırım yapılırken merkezi kentler bir metamorfoz geçirmeye başlamıştır (Aalst, 1995).

Kültür politikası ve gelişme arasındaki kesişme, hızlı ekonomik yeniden yapılanma ve bu yapılanma ile ilgili olarak birçok kentin yaşadığı sosyal ve ekonomik dönüşümü izleyen 1970'ler ve erken 1980'lerde ortaya çıkmıştır. Sanayi sektörünün düşüşe ve servis sektörünün ise yükselişe geçmesiyle, karar vericiler ekonomik gelişmeye öncelik vermiş ve sanat ve kültüre dönüş yaşanmıştır. Kültürel endüstrilerin gelişmesi birçok yarar sağlamıştır. Resim, radyo televizyon yayıncılığı, müzik ve tiyatro gibi kültürel üretim yapan sektörler, direkt istihdam ve girdi sağlayan önemli birer ekonomik güç haline gelmiştir. Kent merkezlerinin kenarlarındaki marjinal alanlarda kültürel endüstrilerin geliştirilmesi, eski kullanılmayan binaların stüdyolar ya da prova, gösteri ve sergi mekanları gibi yeniden kullanımı etkili fırsatlar yaratmıştır. Bu yerler, yaratıcı, arabulucu ve dağıtıcı kültürel aktivitelerin ekonomik ve sosyal alandaki katkılarıyla yeniden canlandırılabilmiştir (Bayliss, 2004).

Kültürel tüketime dayanan stratejilerin dezavantajları da bulunmaktadır. Prestijli kültürel etkinlikler, yatırımların ve kalifiye işgücünün çekilmesinde önemli olan, kentin genel imajı üzerinde yetersiz ve bazen olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Tüketim eksenli stratejilerde sosyal ve ekonomik hedeflerin uyumsuzluğu, turistler ile kent sakinleri, kent merkezi ile çevresi ve ekonomik gelişme ile yaşam kalitesi arasında çatışmalara yol açarak problemler yaratmaktadır. Bunun yanında, mahalle tabanlı kültürel etkinlikler sosyal gelişme stratejilerinde toplumun ve bireylerin gelişmesinde önemli rol oynayabilmektedir. Toplumsallaşma ve nüfusun farklı kesimleri arasında bağlantı kurma, gruplar arası anlayışı destekleme ve toplumsal uyumu artırma konularında büyük fırsatlar sunmaktadır. Yerel kültürel etkinlikler, yöre sakinlerinin karar alma sürecinden dışlanmalarını önlemekte, toplumsal kurumları güçlendirirken gönüllü grupların da mali, idari ve organizasyon yeteneklerini geliştirmelerine imkan tanımaktadır (Bayliss, 2004).

Bianchini (1993) sanat ve kültürün “yeniden doğuşun simgeleri” olarak vazife gördüğünü öne sürmektedir. Kültür politikaları, ağırlıklı olarak ekonomik nedenlerle, kentsel siyasetin önemi giderek artan bir parçası haline gelmiştir. 1950’ler ve 1960’larda kültür politikaları politik gündemin göreceli olarak daha az önemli bir parçasıyken 1970’lerde entegre bir parçası haline gelmiştir. Kültür, herkesin erişebileceği bir nitelik kazanmış ve kamu refah programlarının bir parçasını teşkil etmiştir. 1980’lerdeki yaklaşımda ise sosyal amaçlardan ekonomik önceliklere kayan bir değişiklik yaşanmıştır. Kültür, kentler arasındaki ekonomik yarışa bir cevap olarak görülmüş ve tarihi kent dokusunda yer alan kültürel tesisler ile daha çok kentsel rekreasyon ve turizm arasında bir bağlantı kurulmuştur (Aalst, 1995).

Kültür yatırımlarını pazarlama ağırlıklı bir stratejinin parçası şeklinde kabul edildiği anlayış, sanat dünyasından ve bilim adamlarından tepkilerle karşılanmaktadır. İmaj iyileştirme, estetik cerrahiye benzetilmekte ve bu gelişmeler Harvey (1989) tarafından kentin gerçek sorunlarını gizleyen “bir

karnaval maskesi” olarak kabul edilmektedir (Aalst, 1995). Bununla birlikte, kültürel yatırımların sosyal gelişme için kullanıldığı örnekler de bulunmaktadır. Kültürel gelişmenin sağlanması hedefine hizmet eden yatırımların, sosyal açıdan olduğu kadar ekonomik ve fiziksel anlamda da olumlu etkilerinden bahsedilebilmektedir.

Kültürel yatırımlar konusunu Türkiye özelinde incelemeyen önce, ülkemizdeki uygulamaları yönlendirici etkileri bakımından, kültür alanında önemli bir uluslararası birim olan UNESCO'nun ve uyum sağlamak için çeşitli reformlar yaptığımız Avrupa Birliği'nin yaklaşımları aktarılacaktır.

2.2. UNESCO'nun Kültürel Yatırımlara Yaklaşımı

II. Dünya Savaşından sonra, 1945 yılında San Francisco Konferansı'nda, Birleşmiş Milletlere (BM) bağlı olarak “eğitim ve kültür alanında uluslararası bir ihtisas örgütü kurulması” konusunda tavsiye kararı alınmıştır. Aynı sene düzenlenen Londra Konferansı'nın neticesinde, 16.11.1945 tarihinde imzalanan sözleşme ile UNESCO kurulmuştur. Amacı, uluslararası alanda eğitim, bilim, kültür ve iletişim aracılığıyla işbirliğini geliştirmek, barış ve güvenliğe katkıda bulunmak şeklinde özetlenebilir. Eğitim, kültür, sosyal ve insan bilimleri, iletişim ve enformasyon, bilim ve doğa bilimleri alanlarında faaliyet göstermektedir (UNESCO 2004).

UNESCO'nun kültür alanında yürüttüğü faaliyetler; insanlığın yaratıcılığının korunması ve geliştirilmesi, somut mirasın (kültürel ve doğal varlıklar) ve somut olmayan mirasın (gelenek ve görenekler, danslar, tekerlemeler v.b.) korunması, kültürel çeşitliliğin evrensel kabulünün sağlanması, kültürler ve uygarlıklar arasındaki diyalogun pekiştirilmesi konularına ağırlık vermektedir (UNESCO, 2004).

UNESCO'nun 1960 yılında düzenlediği toplantılarda "kültür politikası" kavramı ortaya atılmıştır. Dönemin UNESCO Genel Müdürü René Maheu, kavramı 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Bildirgesi'nin 27. maddesinde ifade edilen kültür hakkına dayandırmıştır. Maheu, her insanın eğitim hakkı, çalışma hakkı gibi kültür hakkına sahip olduğunu savunmuştur. İnsanların kültür hakkından yararlanabilmeleri için gereken araçlar ise kültür politikalarıyla temin edilecektir. Devlet, ayırım olmaksızın herkesin bu olanaklardan faydalanmasını yani kültürün demokratikleştirilmesini sağlamak göreviyle yükümlü kılınmıştır. Kültür hakkı, kültürün demokratikleştirilmesi ve kültür politikaları hakkındaki tartışmalarından sonra, gelişme sorununun üzerinde ilgi yoğunlaşmıştır. 1950'li yıllardan beri gündemde olan geri kalmış ülkelerin kalkındırılması konusu 1960'lı yıllarda "Gelişmenin On Yılı Programı" ile gündeme gelmiştir. Programın uygulanması aşamasında kalkınmanın sadece ekonomik gelişmeyle sağlanamayacağı tecrübe edilmiştir. Ekonominin yanında yaşam koşullarının iyileştirilmesinin ve sosyal düzenin de ele alınmasının gerekliliği fark edilerek gelişmenin amacının insan olduğu belirtilmiştir. İnsanın tek boyutlu bir "homo economicus" olmadığı vurgulanarak, sonraki çalışmalarda sosyal boyuta ağırlık verilmiş ve neticede bir kültür sorunuyla karşılaşmıştır. Dönemin iktisatçıları, kültürün gelişmenin ayrılmaz bir parçasını teşkil ettiğini kabul etmiştir. Gelişmenin sağlanabilmesi için kültürel gelişmenin de mutlaka ele alınması gerekmektedir. Bu noktada ise kültür politikaları önem kazanmaktadır (Topuz, 2001).

1967 yılında Monako'da, 1968 yılında Budapeşte'de düzenlenen toplantılar ve Genel Konferans sonucunda kültür politikalarının çalışma programına alınması kararına varılmıştır. 1969 yılında Paris'te ve Dakar'da düzenlenen uzman toplantılarının ve yapılan araştırmaların ardından, 1970 yılında, Venedik'te devletlerarası bir kültür politikaları konferansı gerçekleştirilmiştir. Böylece konu, ilk kez devletlerin bir araya getirildiği bir toplantıda tartışılmış ve öneriler geliştirilmiştir. Kültürel olaylara yön vermeye çalışmadan, sanatçı ve yazarların işlerine karışmadan kamunun kültür alanında faaliyet gösterenleri desteklemesi ve örgütlenme ve gelişmelerine yardımcı olması

gerektiği belirtilmiştir. Devletin bu konudaki görev ve yetkisinin eğitim, sağlık ve ulaşım gibi konularda verdiği kamusal hizmetten farklı olmadığına altı çizilmiştir. Devletin, kültürel amaçlı vakıfların kurulup geliştirilmesi için yasal önlemleri alması ve ulusal bütçesinin yeterli bir oranını kültürel gelişmeye ayırması gerektiği karara bağlanmıştır (Topuz, 2001).

1972 yılında Helsinki’de Avrupa Kültür Politikaları Konferansı, 1973 yılında Jokjakasta’da Asya Kültür Politikaları Konferansı, 1975 yılında Accra’da Afrika Kültür Politikaları Konferansı, 1978 yılında Bogota’da Latin Amerika Kültür Politikaları Konferansı, 1981 yılında Bağdat’ta Arap Ülkeleri Kültür Politikaları Konferansı, 1982 yılında Meksiko Kültür Politikaları Konferansı düzenlenmiştir (UNESCO, 2004).

1991 yılında kültür politikaları konusunda çalışmak üzere Kültür ve Gelişme Evrensel Komisyonu kurulmuştur. Komisyonun hazırlamış olduğu Yaratıcı Çeşitliliğimiz raporunda bahsedilen öneriler dikkate alınarak, 1998 yılında Stockholm’de “Gelişme İçin Kültür Politikaları Konferansı” düzenlenmiştir. Konferansta, bireylerin kültürel yaşama erişme ve katılma haklarına bulunduğu sonucuna varılmıştır. Devletlerin, bu hakkın kullanılması için gerekenleri yapmak zorunda olduğu ortaya çıkmıştır. Kültür politikasının amacı, bahsedilen hakkın gelişme için kullanılmasına dair koşulların ve kaynakların sağlanmasıdır. Yaratıcılık ilerlemenin kaynağı, kültürel çeşitlilik ise insanlığın hazinesidir. Küreselleşme, kültürler arası etkileşime imkan tanımakta ancak kültürel çoğulculuğa ve yaratıcı çeşitliliğe zarar verebilmektedir. Kültür politikalarında yaratıcılığa destek çıkılmalı ve birlik içinde çoğulcu bir toplum oluşumuna önem verilmelidir. Sosyal bütünleşme hedeflenmeli ve cinsiyetler arası eşitliğe saygı duyulmalıdır. Kültür varlığı ve kültür yayımı korunmalı ve iletişimin, enflasyonun ve kültürler arası anlayışın uyum içinde olduğu bir dünyanın kuruluşu amaçlanmalıdır (UNESCO, 2004).

Toplantıdan sonra üye ülkelerle hazırlanan “Kalkınma için Kültür Politikaları Eylem Planı” dokümanında beş genel hedef belirtilmiştir;

- Kültür politikaların kalkınma stratejisinin ana belirleyicilerinden biri yapılması,
- Yaratıcılığın ve kültür yaşamına katılımın geliştirilmesi,
- Somut ve soyut taşınabilir ve taşınamaz kültür mirasının korunması ve zenginleştirilmesi yönündeki politikaların ve uygulamaların desteklenmesi ve kültürel endüstrilerin geliştirilmesi,
- Bilgi toplumu içinde ve bilgi toplumu için kültürel ve dilsel eşitliliğın geliştirilmesi,
- Kültürel gelişme için daha fazla insan ve para kaynağı tahsisi yapılması (Kongar, 2001).

Kültür varlıklarının korunması konusunu içeren 3. hedefin açılımlı 14 başlık altında yapılmıştır;

- Ülkelerin, menkul ve gayrimenkul mirasının korunması, geleneksel ve popüler kültürün yaşatılması, sanatçının ve onunla ilgili diğerkonuların durumuna ilişkin UNESCO Konvansiyonları'nın ve önerilerin uygulama taahhütlerin yenilenip güçlendirilmesi,
- Kültürel alanlarda çalışan uzman, yönetici ve sorumlular için hazırlanacak eğitim projeleri vasıtasıyla kültürel programların randımanının artırılması ve bu konuda kadınlara eşit fırsat tanınması,
- Mirasın geleneksel tanımının yenilenmesi,
- Toplumsal grupların bu öğeler vasıtasıyla kimliklerini tanıyıp onu gelecek kuşaklara daha iyi ve daha zenginleştirilmiş bir şekilde teslim etmesi,
- Kültürel peyzaj endüstriyel miras ve kültürel turizm gibi kültür mirası konularında yeni ortaya çıkan kavramların tanınması,
- Koruma politikalarının uygulanmasında yeterli ve etkili olacak araçların tasarımını gerçekleştirebilmek amacıyla sözel gelenekler de dahil olmak

üzere mirasın incelenmesi, kayda alınması ve kataloglanması konularında daha etkin yöntemlerin geliştirilmesi,

- Mümkün olan tüm yasal diplomatik kanallardan yararlanarak kültür varlıklarının ait oldukları ülkelere iadesinin desteklenmesi,
- Kültürel değeri olan yapıların, sitlerin, mekanların ve manzaraların kırsal kentsel gelişme plan program ve politikalarına dahil edilmesinin ve bunların korunmasının sağlanması,
- Vatandaşların ve yerel toplulukların mirası koruma programlarına doğrudan alınması ve miras politikaları için en yerinde olacak uygulamaların bir listesinin çıkarılması,
- Turizmin kültürlere ve çevreye saygılı olmasını ve sağladığı gelirin makul ve adil bir bölümünün miras kaynaklarının korunmasına ve kültür gelişiminin güçlendirilmesine ayrılmasına özen gösterilmesi,
- Kültüre hem nitelik hem nicelik kavramı içinde ulaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla sanatçılar ile proje ve kültürel tesis yöneticilerinin de katılacağı ulusal bölgesel ve uluslar arası bir kültür şebekesi kurulmasına öncelik tanınması,
- Yaratıcılık haklarını açıklığa kavuşturmak, korumak ve geliştirmek suretiyle sanatçı, tasarımcı ve zanaat sahiplerine yardım edilmesi; bu hakların ticarete suiistimale karşı korunarak ülkede ve tüm dünyada güçlendirilmesi,
- Kültürel mal ve hizmetlerin tam anlamıyla tanınması ve başka mallar gibi muamele görmemesi gereğinin anlaşılması,
- Kamusal yönetimlerle özel sektör ve diğer sivil toplum örgütlerinin kültür alanında yapacakları işbirliğinin yoğunlaştırılması ve sivil toplum örgütlerinin amaçlarına uygun kuralların saptanması,

- Kültürel varlıkların dünyanın herhangi bir yerinde yasadışı olarak el değiştirmesinin ve ait olmadıkları yerlerdeki müzelerin veya özel koleksiyoncuların eline geçmesinin engellenmesi (İlhan, 2001).

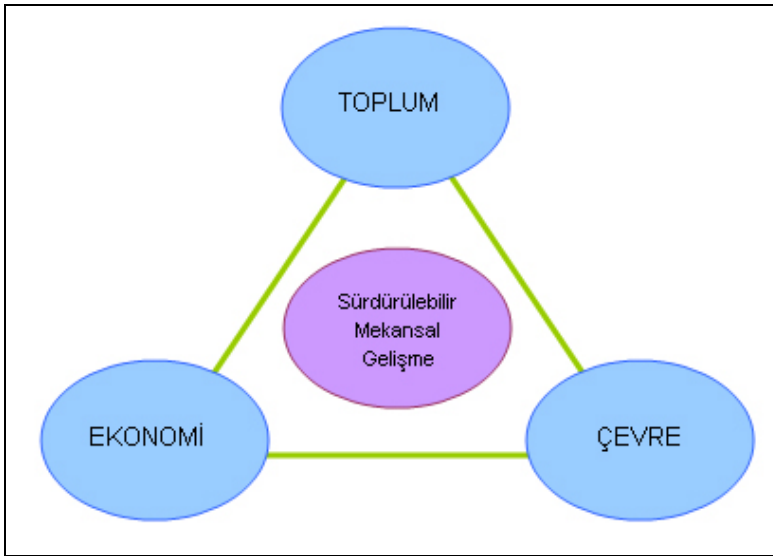
2.3. Avrupa Birliği'nin Kültürel Yatırımlara Yaklaşımı

II. Dünya Savaşı sonrasında 1948 yılında yapılan Lahey Kongresi'nde "Birleşik Demokratik Avrupa" ve "Avrupa Konseyi"nin kuruluş kararının alınmasının ardından, 1952 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulması ile ekonomik birleşme olarak ilk adımlarını atan topluluk, 1972 yılında alınan bir kararla "Avrupa Birliği"ne dönüştürülmüştür. Ekonomik boyut ağırlıklı olarak başlayan birleşme, daha sonra siyasi bir bütünleşme projesi haline gelmiştir (Radikal 2002).

Avrupa Birliği (AB), toplumsal ve çevresel bir birlikteliği de gerçekleştirerek küresel ortamdaki yarışmacı üstünlüklerini arttırmayı hedeflemektedir. Bahsedilen amaç doğrultusunda 1997 yılında alınan Avrupa Komisyonunun kararıyla Çevre ve Sürdürülebilir Gelişme Avrupa Danışma Forumu (The European Consultative Forum on the Environment and Sustainable Development) kurulmuştur. Forumun organize ettiği Kentsel ve Mekansal Çalışma Grubu, yaptığı incelemelerde AB'nin politikalarının mekansal etkilerini gözeten bir yaklaşımla ele alınması gerektiği ve sürdürülebilir gelişme ile kentsel gelişme ve mekansal organizasyon arasında güçlü bağların bulunduğu neticesine varmıştır. 1999 yılında çalışmalardan çıkan sonuçlar ışığında, topluluk politikalarını mekansal stratejilerle birleştirerek sürdürülebilir gelişmeyi sağlamayı amaçlayan Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifi (European Spatial Development Perspective) dokümanı hazırlanmıştır (European Commission, 1999).

Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifi (ESDP), sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasında sosyal, çevresel ve ekonomik boyutlar arasındaki dengenin korunması için stratejileri yönlendirici bir üst kaynak olmaktadır (Şema:1). Doküman, topluluk ülkelerine yasal bir zorunluluk getirmemekte ancak projelere kaynak aktarımdaki belirleyiciliği ile özendirici bir nitelik taşımaktadır.

Şema 1: Dengelenmiş ve Sürdürülebilir Gelişme İçin Hedef Üçgeni

Kaynak: European Commission, 1999

Avrupa Birliği, kültürel mirası yerel, bölgesel ve ulusal topluluklar için önemli bir tarihsel, estetik ve ekonomik bir değer olarak görmektedir. Mirasın bahsedilen ekonomik değerinin turizmin yanında yatırımları çekme yeteneğinden kaynaklandığını belirtmektedir. Ancak taşıdığı ekonomik değerine karşın tarihi alanların sürekli çöküntüye maruz bırakıldığı, mevcut tedbirlerin mirasın küçük bir kısmını koruyabildiği ve yetersiz kaldığı ifade edilmektedir. ESDP dokümanına göre çeşitli alanlardaki farklı yaklaşımları entegre eden mekansal gelişme stratejileri kültürel miras üzerindeki artan baskıyı azaltmaya yardım edebilmektedir.

Yenilikçi yaklaşımların geliştirilmesinin önemini vurgulayan dokümana göre, Avrupa'nın kültürel mirası, onun kimliğini ifade ederek dünya çapında bir

önem taşımaktadır. Ayrıca tarihi mekanlar birçok insanın günlük yaşantısının geçtiği yer olmakta ve yaşam kalitesini artırmaktadır. Kültürel gelişme, sosyal ve mekansal dengelemede önemli bir rol oynamaktadır. Bu açıdan, kültürel yaşamı özellikle kültürel tesislerin gelişimini desteklemek, kamu mekanlarını iyileştirmek ve anısal mekanları canlandırarak Avrupa dışına yaymak gerekmektedir.

ESDP dokümanında kültürel mirasın, bölgesel ekonominin geliştirilmesi konusunda önemli bir faktör olduğu ifade edilmektedir. Yeni şirketlerin yer seçimi kriterlerinde yaşam kalitesi unsuru giderek artan bir rol oynamaktadır. Kültürel miras, yeni yatırımları çekme konusunda taşıdığı potansiyelinin yanında turizmin geliştirilmesinde de gerekli bir ön koşulu oluşturmaktadır.

Ayrıca, kültürel mirasın doğal afetlere ve insanların yol açtığı risk faktörlerine karşı hassaslığı vurgulanmaktadır. Farklı risk faktörleri konusundaki bilgi eksikliğinin ve yöntemlerdeki yetersizliklerin giderilmesi gerektiğinin altı çizilmektedir.

2.4. Türkiye’de Kültürel Yatırımlar

Uluslararası planda, sadece ekonomik açıdan elde edilen kazanımlar gelişmek için yeterli görülmemekte ve kültürel gelişme kalkınmanın ön koşullarından biri olarak kabul edilmektedir. Sürdürülebilir gelişmenin sağlanabilmesi için üçgenin köşelerini tanımlayan ekonomik ve çevresel boyutların sosyal boyutla ilişkili bir şekilde ele alınması ve boyutlar arasındaki dengenin korunması gerekmektedir. Ayrıca, devletler vatandaşların kültür haklarını kullanması için gerekenleri yapmak zorundadır. Kültür haklarının kullanılması için gereken koşullar ve kaynaklar kültür politikaları ile sağlanmaktadır. Kültür politikaları ise yaratıcılığı, sosyal bütünleşmeyi, kültür varlıklarının korunmasını destekleyen bir nitelik taşımaktadır.

Bu bağlamda Türkiye'deki kültürel yatırımlara yaklaşımlar değerlendirilmeye çalışılacaktır. Ulusal ölçekte önem taşıyan sekizinci beş yıllık kalkınma planı ve hükümetin 2010 yılı için belirlediği turizm vizyonu, kültürel yatırımları yönlendirici etkisi bakımından ele alınacaktır.

2.4.1. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planında Kültürel Yatırımlara Yaklaşım (2001–2005)

2023 yılına kadar toplumsal dönüşümü öngören uzun vadeli gelişme stratejisinin ilk beş yıllık dönemini kapsayan VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı 2000 yılında TBMM Genel Meclis Kurulu'nda onaylanmıştır(DPT, 2000). Uzun vadede ulaşılmak istenen temel amaç; "temel değerlerimizi ve kimliğimizi koruyarak, bilgi toplumuna geçişin sağlanması ve toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi" olarak ifade edilmektedir. Türkiye'nin, konumu, kültürel birikimi ve ekonomik ve sosyal alanda sağlayacağı gelişmelerle 2010'larda bölgesel bir güç, 2020'lerde küresel bir güç olması beklenmektedir.

İlk beş yıllık dönemde; "toplumun yaşam kalitesinin artırılması, ülkemizin dünya hasılasından daha çok pay alması, Avrupa Birliği üyeliği perspektifinden dünya ile bütünleşmenin hızlandırılması, ülkemizin dünyada ve bölgesinde daha etkin güç haline gelmesi" amaçlanmaktadır. Benimsenen bu amaç doğrultusunda plan;

- Makroekonomik istikrarın sağlanmasını,
- Rekabetçi bir ekonomik yapının geliştirilmesi yoluyla sürdürülebilir kalkınmayı,
- Teknoloji yeteneğinin yükseltilmesini,
- İnsan kaynaklarının geliştirilmesini,

- İstihdamın artırılmasını, yoksullukla mücadeleyi ve gelir dağılımının iyileştirilmesini,
- Bölgelerarası gelişmişlik farkının azalmasını,
- Sosyal güvenlik sisteminin yaygınlaştırılmasını,
- Etkin bir kamu yönetimi ve adalet sistemini,
- Yolsuzluğun önlenmesini,
- Kültürel ve tarihi değerlerin korunmasını,
- Enerjinin yeterli düzeyde sağlanmasını,
- Diğer altyapı hizmetlerinin geliştirilmesini ve ekolojik dengenin korunmasını hedeflemektedir.

Dünya turizm gelirlerinden alınan payın artırılması temel hedef olarak gösterilerek, sektörle ilgili tüm yatırımların, doğal, tarihsel ve sosyal çevreyi koruyucu ve geliştirici bir yaklaşımla ele alınması istenmektedir. Bölgesel gelişme politikalarının oluşturulmasında sürdürülebilirlik, bölgeler arası bütünleşme, yaşam kalitesi, sosyal ve ekonomik denge, kültürel gelişme ve katılım ilkelerine öncelik verilmekte ve Avrupa Birliği'nin bu alandaki politikalarına uyumun sağlanması gerektiği belirtilmektedir.

Yaşam kalitesinin yükseltilmesi amacına yönelik olarak kentsel ve kırsal altyapının yeni ve bütüncül bir yaklaşımla geliştirilmesi istenmektedir. Kentlerin karakteristik kültür dokularının korunması; planlara uygun arsa sunumu ve düzenli yapılaşmayı sağlayacak yöntemler ile etkin denetim, yönetim biçim ve araçların oluşturulması planlanmaktadır. Kentleşme sürecinde tarihi, doğal, sosyal ve kültürel değerlerin korunması ve sağlıklı, güvenli, kaliteli, ekonomik konut ve çevrelerin için yapı ve çevre standartlarının geliştirileceği ifade edilmektedir.

Kamu yatırımlarında, mevcut proje stokunun büyüklüğünün, ayrılan kaynakların yetersizliğinin, proje seçiminde teknik, ekonomik ve sosyal kriterlere ve önceliklere yeterince uyulmamasının ve önemli projelerdeki gecikmelerin başlıca sorunlar olmaya devam ettiğine dikkat çekilmektedir. Kamu yatırımlarında, eğitim, sağlık, teknoloji altyapısı, enerji, sulama, kentsel altyapı yatırımlarına ve ulaştırma alt sektörleri arasında dengeyi sağlayıcı yatırımlara, bölgesel gelişme stratejileri dikkate alınarak öncelik tanıma kararı alınmıştır. Toplumun büyük kesimini ilgilendiren önemli projelerde halkın katılımını sağlayacak katılım mekanizmaları geliştirileceği aktarılmaktadır. Ekonomik ve sosyal gelişme sürecinde insan sağlığını, ekolojik dengeyi, tarihi ve estetik değerleri korumanın esas alınacağı, çevre konusunda öncelikli faaliyetler belirleneceği, uygulamada ilgili gruplar arasında eşgüdüm sağlanacağı ve sorunların çözümünde toplumsal uzlaşmaya önem verileceği belirtilmiştir.

Planda, kültür değerlerinin korunması, zenginleştirilmesi ve gelecek nesillere geliştirilerek aktarılmasının esas olarak kabul edildiği ifade edilmektedir. Geleneksel Türk sanatlarının ve folklorunun korunması, geliştirilmesi ve tanıtılması sağlanacak, tüm sanat faaliyetleri destekleneceği belirtilmektedir. Genç nüfusa yönelik hizmetlerin kalitesinin artırılması, fırsat eşitliği gözetilmesi, kültür, sanat ve spor faaliyetleri teşvik edilmesi konularının önemine dikkat çekilmektedir.

Mahalli idarelerin; gençlere ve çocuklara yönelik kültür, sanat, geleneksel sporlar başta olmak üzere spor, zeka oyunları, satranç, folklor, okuma ve araştırma alışkanlığı kazandırıcı faaliyetleri düzenleyici ve teşvik edici programlar hazırlamaları, gençlik merkezlerinin yurt genelinde yaygınlaştırılması çalışmalarına katkı sağlamaları, özel sektörün de bu alana yatırım yapmasını teşvik edilmesi ve bu merkezlerde uzman personel istihdamı sağlanması planlanmaktadır.

Kültür alanında vakıfların ve kar amacı gütmeyen kurum ve derneklerin desteğinin artırılması ve özel sektör katılımının sağlanması istenmektedir. Kültür varlıklarının korunması için halkın ve kamu görevlerinin bilinçlendirilmesine yönelik eğitim çalışmaları yaygınlaştırılması; eski eser kaçakçılığı önlenmesi; geleneksel Türk sanatlarının ve folklorunun korunması, geliştirilmesi ve tanıtılması sağlanacak, bütün faaliyetler desteklenmesi konularına dikkat çekilmektedir. Kültürel yozlaşmaya ve değer yargılarındaki aşınma konusunda kent ve kentlilik kültürünün oluşturulmasına dönük çalışmalar yapılması gerektiği sonucuna varılmaktadır.

Kalkınma planında kültürel yatırımların uygulanmasına yönelik olarak net ifadelerle karşılaşılmamaktadır. Nasıl sorunun cevabı karşılıksız kalarak, genelleme düzeyi çok yüksek bir tablo ortaya çıkmaktadır.

2.4.2. 2010 Yılı Turizm Vizyonu Kapsamında Kültürel Yatırımlara Yaklaşım

2010 yılı turizm vizyonu, uygulamaların ne tür bir amaçla gerçekleştirileceğini ve nasıl yönlendirileceğini aktarmaktadır. Ülkenin kültürel varlıklara ve kültürel yatırımlara yaklaşımını ortaya koymaktadır. Başbakan, Vali ve Turizm sektöründen temsilcilerin katıldığı 11.01.2004 tarihinde düzenlenen bir toplantıyla Hükümetin 2010 yılı Turizm Vizyonu ve II. Turizm Hamlesi Hedefleri kamuoyu ile paylaşılmıştır (Erdoğan, 2004). “Türkiye’nin 2010 Turizm Vizyonu ve II. Hamle Dönemi” isimli basın toplantısında, turizm vizyonunun temelinde “ülkemizi, kültürümüzü ve insanımızı kendi doğallığı, gerçekliği ve güzelliği içinde ortaya koyma düşüncesi”nin bulunduğu belirtilmiştir.

Ülkeyi tanıtmaya ve anlatmaya imkanı olarak algılanan turistik faaliyetlerle birlikte kültürel değerlerin bir arada ele alınması gerektiği gibi bir düşünce hakimdir. 2010 vizyonundaki turizm anlayışının tesis ve işletme odaklı olmanın aksine

çevre odaklı olduğu savunulmaktadır. Kültürel mirasın korunması ve kültürel çeşitlilik ve zenginliğin öne çıkarılması bir numaralı öncelik olarak gösterilmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlıklarının birleştirilmesi ile bu öncelik için gerekli örgütsel alt yapıyı sağlanması amaçlanmaktadır. Ancak, koruma ile turizm fonksiyonu arasındaki gerilimler hakkındaki olumsuz görüşler göz ardı edilmektedir. Kültürel mirasın korunabilmesi için turizm esas çözüm kabul edilerek alternatifler dikkate alınmamaktadır.

Müze ve ören yerlerinde döner sermaye aracılığıyla elde edilen gelirlerin doğrudan bu eserlere tahsis edileceğinin üzerinde durulmuştur. Döner Sermaye İşletmesinin borçlarından kurtarılarak, kar eden ve kültürel mirasa yılda 50 milyon doların üzerinde kaynak ayırabilen bir işletmecilik yapısına kavuşturulduğu belirtilmiştir. Ülkenin sahip olduğu kültür varlıklarının büyüklüğünün yanında yetersiz kalan bu miktarın yeni projeler, yeni programlar, yeni kaynaklarla büyütülmesi gerektiği ve bu amaçla vergi kanunlarında değişikliklerin yapıldığı aktarılmıştır. Yeni düzenlemelerle, özel sektörün, şirketlerin ve özel şahısların, kültürel mirasın korunması amacıyla hazırlanan projelere katkı niteliğindeki harcamalarını bilançolarına gider olarak kaydedebilmelerine imkan sağlandığı; önceden bu harcamaların sadece yüzde 5'ini gider olarak kaydedilebilirken, şu an bu harcamaların tamamının gider olarak kaydetme zeminin oluşturulduğunun altı çizilmiştir. Böyle bir uygulamanın doğru bir şekilde hayata geçirilmesi kültürel mirası korunması için birtakım teşvik edici etkiler yaratabilir. Ancak bunun tek başına yeterli bir itici bir güç oluşturması beklenmemelidir.

Hükümetin 2004 yılında yaptığı 100 Trilyon Lira ilave ödenek ile birlikte Bakanlık, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve İl Özel İdareleri'nin tahsislerinden oluşan, yaklaşık 300 milyon dolarlık bir kaynağın 2004 yılında kültürel mirası koruma projelerine ayrılacağı iddia edilmiştir. Koruma projelerine kaynak ayrılması önemli bir gelişmedir. Ancak, kültürel mirasın varlığının sürdürülebilmesi için merkezi yönetimin inisiyatifinde bir kaynak aktarımı

yerine kaynak konusunun bir sistem içerisinde ele alınarak daha köklü çözümlerin aranması gerekmektedir.

Türk turizminde, Özal'ın başlattığı I. hamle döneminin tasarlanabilen sınırlarının aşıldığı ve artık ikinci hamlenin yapılacağı belirtilmiştir. Tecrübelerden ve birikimden yararlanan daha büyük bir atılım için kararlı ve geniş ufuklu projelerin gerçekleştirilmesinin gerektiğinin altı çizilmiştir. Projeler; 2004 ve 2006 yılları arası ile 2007 ve 2010 yılları arasında olmak üzere iki aşamalı bir süreç içinde gerçekleştirilecektir. Özal döneminde turizme destek amacındaki uygulamaların tarihi dokularda yarattığı tahribatlar hesaba katıldığında, II. hamle kapsamındaki büyük atımlı ve geniş ufuklu projelerin yol açabileceği olumsuzluklar tereddütle karşılanmaktadır.

En önemli ve öncelikli proje olarak İstanbul projeleri gösterilmektedir. İstanbul projeleri arasında da "Tarihi Yarımada'nın kurtarılması, korunması ve yeniden İstanbullulara, Türkiye'ye ve insanlığa kazandırılması" işine öncelik verilmektedir. Projelerin uygulanmasında kaynak konusunda bir sorun beklenmemekle beraber, Tarihi Yarımada'nın bir müze kent olarak yeniden kazanılması için bilgi birikimi ve sosyal motivasyona ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir. Bu proje kapsamında koruma kurulları, üniversiteler, belediyeler ve uluslararası kuruluşların iş birliği ile sivil ve anıtsal mimari eserlerin restore edilerek ve uygun fonksiyonlarla yeniden canlandırılmaları beklenmektedir.

"Tarihi dokuya uygun sokak sağlıklılaştırma projeleri gerçekleştirilecek, sosyal doku asla ihmal edilmeyecek, bir insansızlaştırma ya da dekora dönüştürme yanlışına düşülmeyecek... tarihi kültürel dokuya uygun rekreasyon ve sosyal donatı alanları gerçekleştirilecek, ticari ve turistik fonksiyonlandırmalarda azami titizlik gösterilecek..." denilmiş ve planlanan diğer projeler hakkında bilgiler verilmiştir.

100 trilyonluk İstanbul kaynağının kullanımının Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın kontrolünde yapılacağı belirtilmiştir. Özellikle kültür varlıklarının korunması projesinde “yerel yönetimlerle, belediyelerle ve il özel idareleri ile birlikte, il özel idaresinin liderliğinde Bakanlığın denetiminde, sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerin de katılımlarıyla ortak bir süreç yürütüleceği” düşünülmektedir. Kaynağın bütçesi ile Bakanlık ve projenin gerçekleştirme safhasıyla il özel idareleri ilgilenecektir.

Türkiye’de bahsedilenlerin beraberinde, ulusal ölçekte kültürel yatırımlarla ilgili uygulamaları yönlendiren yasal çerçevede de son dönemlerde önemli değişiklikler yaşanmaktadır. Kültür Bakanlığı ve Turizm Bakanlığı'nın tekrar birleştirilmesine yönelik yasal düzenlemelerin yanı sıra kültürel yatırımları teşvik etmeyi amaçlayan kanunlar yürürlüğe girmiştir. (Ek:7)

BÖLÜM 3. KENTSEL KORUMA ALANLARINDA KÜLTÜREL YATIRIMLAR

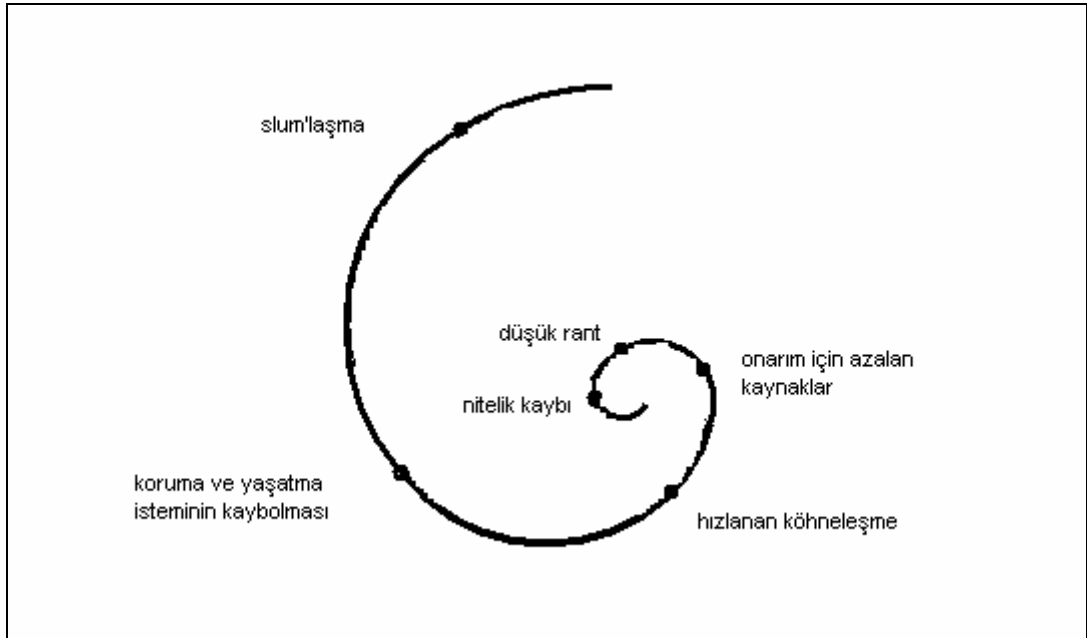
Kentsel dokuyu oluşturan elemanlar ve taşıdıkları anlamlar, tarihsel süreçteki gelişmelerin ve değişimlerin ürünü olarak meydana gelmektedir. Bahsedilen bu değişimin niteliği, gerçekleşme hızı ve mekandaki yönlenmesi büyük ölçüde ulusal düzeyde izlenen sosyo-ekonomik politikalar tarafından belirlenmektedir. Kentler, karar alma merkezleri olarak değişimin odak noktalarını oluşturmakta ve özellikle kent merkezleri mekansal değişim için en elverişli alanlar olarak ortaya çıkmaktadır (Okyay, 1992).

Pazar ekonomisinin kuralları ve yeni plan kararları doğrultusunda kentsel alana yeni bir (x) işlevinin gelmesi, daha önceden o bölgede faaliyet gösteren eski (y) işlevinin uzaklaşmasına neden olabilmektedir. Yeni (x) fonksiyonu, işleyişine uygun mekan seçmekte ve kendine hizmet edecek dış ekonomiler yaratmaktadır. Yeni dış ekonomilerde faaliyet gösteren iş kolları ile ilgili mal ve hizmetlerde talep oluşmaktadır. İş alanları ihtiyacının giderek artması, mekanda alan ve hacim yetmezliği sorununun ortaya çıkmasına ve bu ihtiyacı karşılama çabaları neticesinde ise tarihi çevrenin korunması aleyhinde koşulların oluşmasına neden olabilmektedir. Bu durum, önceden belirlenen koruma ve geliştirme planı stratejilerinin bulunmadığı ve uygulama sürecinde aksamaların yaşandığı hallerde, kentsel alanın yıpranarak kimliğinin yozlaşmasına yol açabilmektedir. Bu şekilde kaybedilen değerlerin yeniden kazanılması ise olası değildir (Okyay, 1992).

Bu olumsuzluklardan, sivil mimarilerin ağırlıkla bulunduğu bölgeler daha çok etkilenmektedir. Kamu yapılarının, dini yapıların, külliyelerin, hanların, hamamların, kervansarayların, ören yerlerinin ve benzeri yapıların bakımı ve onarımında önemli sorunlar yaşanmamaktadır. Zira bu tarihi değerler bir bakıma ulusal aidiyetin maddi sembolleridir ve bu nedenle onarımları hedeflenmektedir. Ancak, sivil mimarilerin korunması konusunda ciddi

sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. Maddi kaynaklar bakımından çaresiz kalınması taşınmaz sahiplerinin koruma ve yaşatma istemlerinin kaybolmasına yol açabilmektedir. “Nitelik kaybı – düşük rant- onarım için azalan kaynak – hızlanan köhneleşme “ şeklinde gelişen süreç, kolu genişleyerek büyüyen bir girdap özelliği göstermekte ve müdahale edilmedikçe geri dönüşü zorlaşan bir durum ortaya çıkmaktadır (Şema:2). İlk olarak yapıda nitelik kaybı yaşanmakta, sonra bu düşüş ranta yansımakta ve giderek alanın genelinde bir köhneleme sürecine girilmesine yol açmaktadır (Okyay, 1992).

Şema 2: Değer Yitimi Girdabı

Kaynak: Okyay, İ., (1992), Kentsel Koruma ve Geliştirme Planlaması, Çoğaltılmış Baskı Yüksek Lisans Ders Notları, İstanbul:MSGSU

Değer yitimi girdabındaki kentsel alanların kurtarılabilmesi için yeni kültürel, sosyal ve iktisadi işlevlerle canlandırılması gerekmektedir. Kültürel fonksiyonlar, kültürel önem taşıyan bu alanlar için uygun bir tercih olmaktadır.

3.1. Kültürel Yatırımların Kentsel Koruma Alanlarına Etkileri

Değer yitimi sürecine girmiş bulunan tarihi kent dokularının iyileştirilebilmesi için kültürel yatırımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Kamu eliyle ya da sivil girişimlerle yapılan yatırımlarla bu alanlarda bir dinamizm yaratılabilmektedir. Ancak kamunun bu dinamizmle birlikte yatırımların yaratacağı etkileri yönlendirebilecek kapasiteye sahip olması gerekmektedir. Yaratılan ivme söz konusu alandaki sakinlerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek ve sorunların çözümüne katkıda bulunacak şekilde değerlendirilmelidir. Yatırımların yapıldıkları alanlardan sadece ekonomik kazançlar beklemek gibi bir hataya düşülmemelidir. Yaratılan olumlu etkilerden en iyi şekilde yararlanabilmek için uzun vadeli stratejiler uzlaşma yoluyla geliştirilip benimsenmelidir.

Kültürel yatırımların etkilerinin belirlenmesi ve ölçülmesi amacıyla birçok araştırmacının farklı açılardan ele aldıkları çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Ancak kültürel yatırımların etkileri bilimsel olarak net bir şekilde tanımlanamamakta ve özellikle uzun vadeli getirileri önemli bir tartışma konusunu oluşturmaktadır. Bununla birlikte, kültürel yatırımların tarihi çevrelerde yarattığı etkiler genel olarak mekansal, ekonomik ve sosyal olmak üzere 3 boyutta değerlendirilebilmektedir.

3.1.1. Kültürel Yatırımların Fiziksel Boyutu

Tarihsel çevrelerin toplumları aidiyet hissiyle bir araya getiren ve ekonomiye fayda sağlayabilen bir niteliklerinin olduğu kabul edilmektedir. Duyarlı ve hayal gücünün kullanıldığı bir anlayışla, yeni mimarilerin ve tasarımların yaratılmasında teşvik edici etkileri olabilmektedir. Yenileşme için gereken gücü sağlayabilmekte ve yaşam kalitesinin arttırılmasında önemli bir vazife görebilmektedir. Daha çekici kentlerin, yeni iş imkanlarının, öğrenmeye açık

ve öz güven sahibi toplulukların yaratılmasında çağdaş yaşama katkıda bulunmaktadır (DCMS, 2001).

İnsanların tarihi çevreyi yaşadıkları ve ilişki kurdukları yolların çeşitliliği bu konunun güçlü yanlarından birini oluşturmaktadır. Bu alanlar, bazıları için geçmişin öğrenildiği bir çevre, ziyaret edilecek bir yer olurken; birçokları için iş alanı, ev ve büroya bir mekan sağlamaktadır. Diğer kültürel disiplinler ile işbirlikleri özellikle farklı kültürel etkinliklere ev sahipliği yapabilecek tarihi alanların geliştirilmesine yardımcı olabilmektedir. Müzik, sanat ve drama etkinlikleri, alanlara canlı bir boyut getirebilmektedir (DCMS, 2001).

Kültürel yatırımlar mekanın iyileştirilmesinde olumlu katkılar sağlamakta ve kullanılmayan yapı potansiyelinin değerlendirilmesi açısından fırsatlar yaratmaktadır. Kamu kullanımını arttırdığı uygulamalarla, Vandalizm seviyesinin düştüğü ve alanda yaşanan güvenlik sorunlarının azaldığı neticeler elde edilebilmektedir (Evans ve Shaw, 2004) .

Boş Yapılarda ve Açık Alanlarda Yeni ve Uygun İşlevler

Tarihi çevrelerde gerçekleştirilen kültür yatırımlarını önemli bir kısmı işlevini yitirmiş ve kullanılmayan yapılarda ortaya çıkmaktadır. Zamanla işlevini yitirmiş yapıların galeriler, müzeler, faaliyet alanları, sinemalar ve yaratıcı sektör için çalışma mekanları olarak tekrar kullanılmaya başlanması ile yeniden canlanmaları sağlanmaktadır. Yapıların seçiminin taşıdıkları sembolik veya kültürel miras değerleri ve yeni işlevler için uygunluklarına göre yapılması gerekmektedir (Evans ve Shaw, 2004).

İşlevini yitirmiş mekanlara yeni fonksiyonların yüklenildiği uygulamalar, sakinlerin ikamet ettiği binalara yönelik bir müdahaleyi içermemektedir. Söz konusu müdahaleler genellikle kullanılmayan, işlevsiz ve sahipsiz kalmış yapılarda gerçekleştirilmektedir. Amaç kimseyi yerinden etmek değildir, aksine boş olan potansiyellerden faydalanarak sakinlerin yaşam

standartlarının yükseltilmesine ve kültürel servislere erişimlerini mümkün kılmaya çalışılmaktadır. Bu tür müdahalelerle alandaki fiziksel sorunlarla birlikte sosyal ve ekonomik sorunların da çözümüne çabalanmaktadır. Uygulamaların sonrasında emlak değerlerinin yükselmesi durumunda mağdur kalacak kişiler için bir takım önlemlerin alınması gerekmektedir. Etkili çözümlerin üretilebilmesi ise kültür ve konut politikalarındaki tutumlara bağlı görünmektedir.

Kamu Mekanlarında Sanat

Kamu mekanlarında sanatsal aktiviteler düzenlenmesi şeklindeki yatırımlar genellikle olumlu karşılanmaktadır. Kamu mekanlarında gerçekleştirilen sanatsal faaliyetler hakkında İngiltere’de 1994 yılında Politika Çalışmaları Enstitüsü (Policy Studies Institution) tarafından bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada kamusal sanatın etkileri şöyle özetlenmektedir;

- Yerel farklılığa katkıda bulunması,
- Şirketleri ve yatırımları çekmesi,
- Kültürel turizmde rol oynaması,
- Arazi değerlerini artırması,
- İstihdam yaratması,
- Açık alanların kullanımını artırması,
- Binalardaki aşınma ve yıpranmaları azaltması ve vandalizm seviyesini düşürmesi (Selwood, 1995).

Yaratıcı Kümeler

Kültürel yatırımların mekansal boyutu kapsamında olan kültürel ürünlerin birbirlerine yakın olarak kümelenme şeklindeki organizasyonu araştırmacılar

arasında tartişılan bir konu olmaktadır. Kümelenmenin olumlu yanlarını öne çıkaran yaklaşımlara göre bu mekansal organizasyon;

- Bilgi ve haber paylaşımında,
- Müşterek pazarlamada,
- Yapıların yeniden kullanımında,
- Arazi ve işçi masraflarını azaltmada,
- Kişisel profili yükseltmede,

avantajlar sağlamaktadır. Ayrıca kümeler, işsizlik oranının çok yüksek olduğu alanlarda ekonomide ve istihdamda yarattığı gelişmelerle donanımlı ve küçük girişimcilere fırsatlar sunmaktadır. Canlılığın ve insan trafiğinin artması alanı daha güvenli hale getirmekte ve buradaki yapıların restore edilerek yeniden canlandırılması konusuna ilgi çekebilmektedir (Evans ve Shaw, 2004).

24 Saati Yaşayan Kent

Kentsel koruma alanlarındaki kültürel yatırımlar kapsamında gece ekonomileri diğeri bir tartışmalı konu olmaktadır. 24 saat yaşayan kentlerin olumlu ve olumsuz yanları bulunduğu söylenebilmektedir. Olumsuzlukların ortaya çıkması, konuyu sadece kentte gün içinde gerçekleştirilen tüketimin geceye uzatılması şeklinde algılayan yaklaşımların yetersizliklerinden kaynaklanmaktadır. Gece ekonomisi, kafeler, barlar, sinemalar, tiyatrolar ve gece yürüyüşleri gibi kentlinin memnuniyetini sağlayan kullanımları da kapsamaktadır. Bu bakımdan hükümetler tarafından karma kullanım ve suç karşıtı tasarım konularına ilgi gösterilmesi önemli olmaktadır (Worpole ve Greenhalgh, 1999).

3.1.2. Kültürel Yatırımların Ekonomik Boyutu

Kültürel yatırımların ekonomik boyutu kapsamındaki araştırmalarda, yatırımların belli bir vizyonun ve uzun vadeli planların bir parçası olarak gerçekleştirilmesi gerektiği konusunun altı çizilmektedir. Bu tür yatırımlardan fayda sağlayabilmek için stratejik bir yaklaşım geliştirmenin önemi aktararak modeller oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Kültür, yenileşme girişiminin merkezinde yer alarak ya da geniş bir programın önemli bir parçası olarak, bir yöreye ekonomik faydaların getirilmesinde önemli bir rol oynayabilmektedir. Sadece istihdam sağlama ve para kazanma şeklindeki direkt ekonomik kazanımlar getirmekle kalmamakta, alanın yaşamak, çalışmak ve yatırım yapmak için daha çekici bir yer olmasını sağlayarak daha geniş ekonomik etkiler yaratabilmektedir (DCMS, 2004b).

Yenileşme Projeleri

Yenileşme projeleri şeklinde düzenlenen kültürel yatırımlarda, mekanın iyileştirilmesi ve geliştirilmesinin yanında sosyal ve ekonomik boyutu da önemli olmaktadır. Kültür ağırlıklı projelerin;

- Yatırımları çekmek,
- Ziyaretçi miktarını ve harcamalarını yükseltmek,
- İş alanları yaratmak,
- Eğitimli insanları çekmek,
- İş gücünü çeşitlendirmek,
- Yeni iş alanlarını, perakende ticaret ve boş zaman değerlendirme alanlarını tetiklemek,
- Kamu, özel ve gönüllü sektör ortaklıklarını arttırmak,

- Emlak değerlerini yükselterek vergi nispetini artırmak, gibi ekonomik getirileri olabilmektedir (Evans ve Shaw, 2004).

Yaratıcı Endüstriler

Kültürel yatırımların ekonomik getirileri bakımından yaratıcı endüstriler tartışılan bir konu olmaktadır. Yaratıcı endüstrilerin ekonomiye olan katkısı genellikle reklamcılık, mimarlık, müzik, bilgisayar oyunları ve televizyon gibi çok çeşitli alanları içermesi nedeniyle fark edilememektedir. Aynı zamanda bu çeşitlilik, endüstriye güç kazandırmakta ve böylelikle bu geniş alanın bir dalında yaşanan düşüşten yine bu alandaki başka bir sektör etkilenmeyebilmektedir. Örneğin modadaki düşüş, yazılım sektörünü etkilememektedir (Matarasso, 2001). Kent ekonomisinde bu sektörün sahip olduğu güçlü yapı, kapsamındaki faaliyetlerin çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır.

Yaratıcı endüstrinin geliştirilmeye çalışıldığı kentlerde, kültürel yeniliklerin (innovation) ve yaratıcı endüstrilerin gelişimi için uygun ortamlar hazırlanmaya çalışılmaktadır. Bu durumun nedenleri şöyle özetlenebilmektedir:

- Yaratıcı kişilerin çalışabilecekleri ve ürünlerini satabilecekleri ortamların temin edilmesiyle kültürel üretim ve tüketimde başarı elde edilebilmektedir.
- Yaratıcı endüstriler, uluslararası ve ulus içinde, göçe yatkın olmakta ve dolayısıyla yeni etkilere açık bir noktada bulunmaktadır.
- Yaratıcı bireyler altyapı, dağıtım sistemleri ve çeşitli servisleri ile desteklenmektedir. Üretim zincirine çalışmaları ile değer katmaktadır.
- Sürekli hızlı iletişim, fikirleri test etme ve deneyimlerden öğrenme imkanları tanınmaktadır (Landry, 2001).

3.1.3. Kültürel Yatırımların Sosyal Boyutu

Kültürel yatırımların sosyal boyuttaki etkileri özellikle son dönemlerde üzerinde ilginin yoğunlaştığı bir konu olmaktadır. Kentlerde giderek artan sosyal problemlere çözüm bulma arayışlarının neticesinde böyle bir eğilimin olduğu söylenebilmektedir. Kültürel yatırımların, sosyal problemlerin çözümüne yönelik olarak olumlu katkılar sağladığını ve sağlayabileceğini vurgulayan araştırmalar bulunmaktadır. Ancak bahsedilen olumlu etkilerin belli basit bir teknikle ölçülme imkanının olmaması ve kültürel faaliyetlerin sağladığı gelişmelerin oldukça uzun bir zamanda yavaş bir şekilde ortaya çıkması konuyu tartışmaya açık bırakmaktadır.

Kültürel etkinlikler, bireylerin öz güvenlerinin ve becerilerinin geliştirilmesinde etkili olabilmekte ve yaşam kalitesini ve toplumun sorun çözme kapasitesini artırabilmektedir. Yerel topluluğun sahiplendiği ve bir anlam yüklediği durumlarda, böyle faaliyetler yörenin fiziksel, ekonomik ve sosyal yenileşmesine katkıda bulunabilmektedir. Toplumun doğasına karşı hassas olan ve onun ihtiyaç ve isteklerini yansıtan yenileşme uygulamalarında, fiziksel yenileşme halk üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır. Yerel yaratıcılığı destekleyen ve besleyen projeler bu noktada önemli olmaktadır (DCMS, 2004b).

Kültür ağırlıklı yatırımlar, gerçekleştirildikleri alanın sosyal boyutunda;

- Sakinlerin yaşadıkları mekanı algılayışlarında değişim,
- Çocuklarda ve gençlerde tarihi çevre bilincinde artış,
- Bireysel güven ve isteklerde artış,
- Kişisel ve ortak fikirler ve ihtiyaçlarda daha açık ifade edilmesi,
- Gönüllü sektörde artış,
- Yerel düzeyde örgütsel kapasitede gelişme,

- Kolektif eylemi sağlayan normlar ve ilişkilerde artış,
 - Kamu, özel ve gönüllü sektör ortaklıklarında güçlenme,
- gibi değişiklikler yaratabilmektedir (Evans ve Shaw, 2004).

Kültürel etkinliklere katılım, aidiyet hissinin, güvenin ve birliğin gerçekleşmesini sağlayabilmektedir. Sağlık, eğitim, suç konularını içeren, iyi yürüyen kültürel servislerin daha çok faydası olmaktadır. Ancak tüm topluluklar için geçerli tek bir kültür projesi modelinden bahsedilemez. Benzersizlik niteliği nedeniyle, demografik verilerle çevresel, bölgesel ve tarihsel faktörleri de hesaba katan bir yöntemin uygulanması gerekmektedir. Başarılı programlar, katılım, girişimcilik ve yerel halkın sesine dayanmaktadır. Ancak bazen grupları ve bireyleri uzlaştırmak problem olabilmektedir. Kültürel etkinlikler doğaları gereği dinamik bir karakter taşırlar. Kolaylıkla meydana gelemezler ve kısa dönemde başarıyı yakalamaları beklenemez. Bu durumda, bir programın gerçekleştirilmesinden önce, yerel ve toplumsal düzeyde bir yönetimin ve vizyonun bulunması gerekmektedir (DCMS, 2004b).

Yeni merkezleşmeleri oluşturma amacını içeren kültürel yatırımlar yapıldıkları alanda kullanıcı çeşitliliğini ve sayısını arttırmaktadır. Söz konusu alan, yatırım öncesinde sadece o yöre halkı tarafından kullanılırken, sonrasında ise kentin genelinin ilgisine hitap etmektedir. Bu durumda, alandaki yaşam tarzında değişiklikler yaşanmaktadır. Projeler bazındaki yatırımlarla, uygulamaya geçilme ve işletmeye açılma aşamalarında dışsal ekonomiler yaratılarak işgücü ve hizmet arzı sağlanabilmektedir. Ekonomik açıdan olumlu karşılanan bu gelişmelerin kamu tarafından kullanılabilmesi kaynak aktarımının devamının getirilebilmesi bakımından önemli olmaktadır. Aksi takdirde mali sıkıntıya giren kamu, kentin diğer ihtiyaçlarını karşılamada zorlanmaktadır. Karşılaştığı bütçe açığını kapatmak için de en kolay yol olan hizmet ücretlerine zam yapmayı tercih edecektir. Bu durum o alandaki sabit gelirli kişilerin ve dolayısıyla onlarla ticari ilişkileri bulunan esnafın olumsuz

etkilenmelerine yol açabilecektir. Ayrıca, bu tür yatırımların belli öngörüler olmadan ve gerekli tedbirler alınmadan yapıldığı bölgelerde mal, hizmet ve kira ücretlerinde artışlar yaşanarak özellikle sabit gelirli kesimin, kiracıların ve onlara mal ve hizmet sunan küçük esnafın mağdur durumda kalmalarına neden olunacaktır. Ayrıca, alanın zamanla oluşan kentsel dokusu üzerinde ve onunla ilişkili olarak sosyal ve siyasal dokusunda büyük tahribatlar yaratacak, o alandaki sakinleri oradan uzaklaşmasına yol açacak nitelikteki yatırımların önceden açıkladığımız amaçlarına ulaşması mümkün değildir (Okyay, 1996).

Bahsedilen sakıncalara karşılık olarak, tarihi kentsel dokuların korunmasında sıkıntı yaratan eğitimsizlik, bilgisizlik, koruma bilincinin bulunmaması ve halkla ilişkilerde kopukluk gibi sorunlar kültürle ilgili konulardır. Kültürel yatırımlar, korunması gereken değerlerle ilgili olan kişilerin (karar verici, uygulayıcı, malik, halk, vs) bakış açısının iyileştirilmesinde önemli katkılar sağlayabilecektir.

3.2. Kültürel Yatırım Örneklerinin Değerlendirilmesi

Kentsel koruma alanlarında kültürel yatırımlardan başarılı sonuçların elde edilebilmesi için bir takım temel özellikleri içermeleri gerekmektedir. Öncelikle bu yatırımların bir model kapsamında finanse edildiği bir sistemin bulunması sürekliliği açısından önem taşımaktadır. Uzun vadeli stratejiler ile yaşanan sosyal sorunların çözümüne ve ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olarak yatırımlardan faydalanılmalıdır. Dengeli gelişmenin sağlanmasında, söz konusu yatırımlarla ekonomik getirilerin yanı sıra sosyal ve fiziksel boyutta iyileştirici etkiler yaratılabilmektedir.

Çalışmanın bu kısmında, uluslararası planda tecrübe edilen kültürel yatırımlar finansman modeli oluşturmaları, kültür stratejileri ile ekonomik ve sosyal kazanımları bakımından incelenmiş ve aralarından başarılı kabul

edilenlerin temel özellikleri özetlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda öncelikle Fransa'da kurumsal bir finansman sisteminin oluşturulduğu ANAH örneği ele alınacaktır. Ardından İngiltere'deki Tate Modern yer aldığı bölgeye sağladığı ekonomik kazanç bakımından incelenecektir. Son olarak, yine İngiltere'de yaşanan sosyal sorunların çözümüne yönelik olarak kültürel faaliyetleri kullanan ve uzun vadeli bir strateji doğrultusunda uygulanması düşünülen Breightmet Arts hakkında değerlendirme yapılacaktır.

3.2.1. Finansman Sistemi Kurmaya Yönelik Fransa Örneği: A.N.A.H.

Konutların iyileştirilmesi konusunda finansman sistemi kurması bakımından önemli olan ANAH örneği Fransa'da gerçekleştirilmiştir (Niksarlıoğlu, 2004). Fransa'nın sivil mimari mirasının korunmasında başarılı bir idare olan A.N.A.H., 1971 yılında kurulmuştur. İdari karaktere sahip bu kamusal kurum, iyileştirme çalışmalarında; güvenlik, sıhhileştirme, donatı, ısı ve ses yalıtımı, fiziksel engellilerin konforunun sağlanması gibi konularda gayrimenkul sahiplerine mali destekte bulunmayı hedeflemektedir.

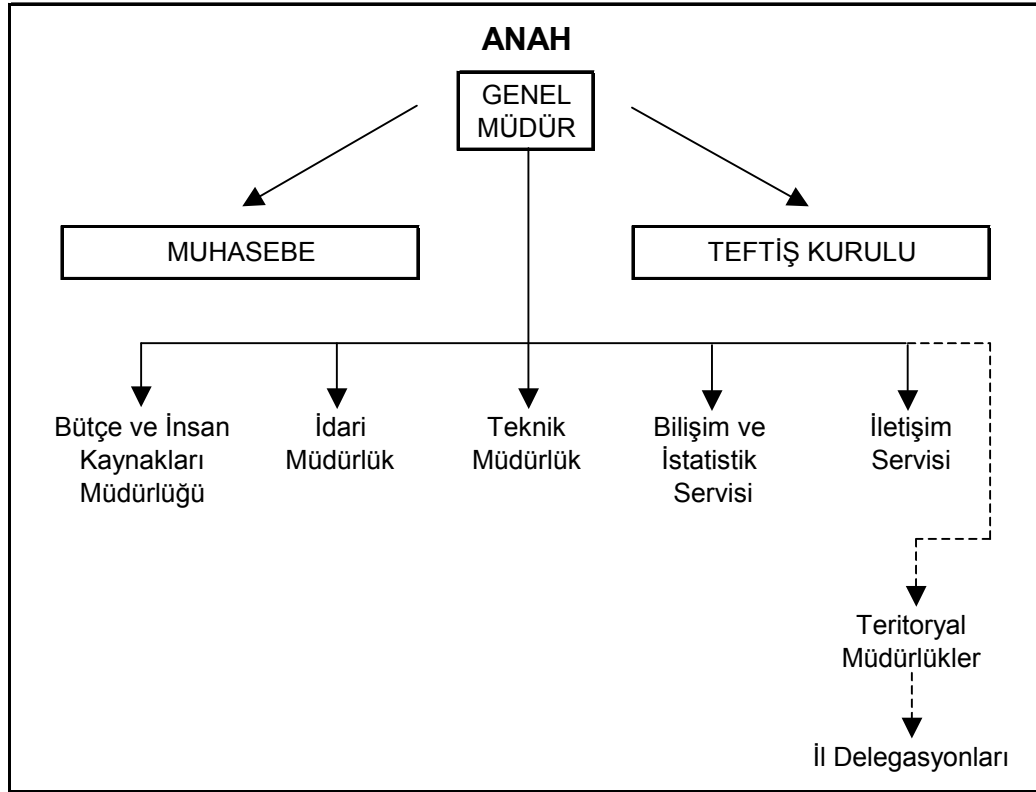
Eş üyeli ve özerk yönetim kadrosu, karar verici ve uygulayıcı üyelere meydana gelmektedir. Ulusal ölçekte belirlenen öncelikler doğrultusunda mali destekler il komisyonları arasında paylaşılmaktadır. Kent ve kentler arası ölçekte eylem programları gerçekleştirilerek, operasyonlar oluşturulmakta ve mali destekler ayrılmaktadır.

Yönetim konseyi, yönetim ve konutla ilgili içersinde malikler, uzmanlar, kiracılar gibi aktörlerin bulunduğu 14 üyeden oluşmaktadır. Yönetim Konseyi, kurumun hedeflerinin tanımlanması, finansmanının belirlenmesi, bütçenin ve hesapların onaylanmasından sorumlu tutulmaktadır.

Her kentte, eş üyeli bir Konut İyileştirme Komisyonu (C.A.H.) bulunmaktadır. 8 üyeden oluşan Komisyon, mali destek sağlanması konusunda karar verme,

öncelik kriterlerini ve finansman tutarlarını belirleme ve çalışmalara başlama iznini verme konusunda görevlendirilmiştir (Şema:3).

Şema 3: ANAH Yönetim Organizasyonu

Kaynak: Niksarlıoğlu, 2004

Kıralık konutların iyileştirilmesinde tanınacak mali destek için, konutun 15 yıldan eski olması ve 10 yıl boyunca kirada kalınması koşulları aranmaktadır. Mali destek talebinde bulunan kişi, A.N.A.H. koşullarını kabul etmek zorundadır. Talebin il delegasyonunda görüşülmesinin ardından, Konutun İyileştirilmesiyle İlgili İl Komisyonundan onay alınması halinde A.N.A.H.'tan yazılı izin çıkmasıyla çalışmalara başlanabilmektedir. İyileştirme çalışmaları kurumun onayladığı profesyonel kişilerle 2 yılı aşamayacak şekilde yapılmaktadır. Öncelikle yapının durumundaki yetersizliklerin saptanması gerekmektedir.

Genel olarak A.N.A.H., iyileştirme tutarının %20'ini karşılamakta ve bazı durumlarda bu oranı arttırabilmektedir. Mali destek sağlanacak çalışmalarda

asgari harcama tutarı 1500€ olmaktadır. A.N.A.H., yapacağı mali desteğin %35'ini taşınmazlarında ikamet edenlere, %65'ini taşınmazını kiraya verenlere ayırmaktadır.

Tablo 1: A.N.A.H.'tan Yardım Sağlama Süreci

Talepte Bulunan Kişi / Mülk Sahibi	A.N.A.H. / Yerel Delegasyon
* Çalışmaları gerçekleştirmeyi tasarlar. Yerel delegasyondan bilgi alır. * Dosyasını oluşturur: keşif - planlar.	Konsej
* Dosyasını yerel delegasyona teslim eder.	* Dosyayı inceler. * Talepte bulunan mülk sahibine yardımın onaylanıp onaylanmadığını bildirir.
* Çalışmalar tamamlandığında faturaları yerel delegasyona sunar.	* Çalışmaların tamamlanıp tamamlanmadığını kontrol eder. Yardımanın ödenmesini sağlar.

Kaynak: Niksarlıoğlu 2004 (www.anah.fr)

3.2.2. Ekonomik Kazancı Arttırmaya Yönelik İngiltere Örneği: Tate Modern

Birçok insan yaşadıkları yerin çalışmak, dinlemek, oynamak ve aile kurmak için daha güvenli, daha zengin, daha hoşnut edici koşullar sağlayacak şekilde iyileştirmeyi görmek istemektedir. İngiltere'nin kentsel yenileşmesinde, sanat ve kültür faaliyetleri 1980'lerin ortalarından itibaren giderek önem kazanmaya başlamıştır. Son zamanlarda, düşük maliyetli, esnek ve yerelin ihtiyaçlarına cevap veren sanat programlarına daha çok ilgi gösterilmektedir. Bu tercih, kentsel yenileşme stratejilerinde, yerel halkın, başarıya ulaşmayı sağlayan en önemli varlık oluşunun vurgulanmasıyla çakışmaktadır. Sanat programlarının; sosyal uyum ve yerel imajı yükseltme, karşı tavrı azaltma, kamu özel sektör işbirliğini kurma, yerel çevreye ilgiyi artırma, özgüveni geliştirme, organize

kapasiteyi yükseltme, bağımsızlığı destekleme ve gelecek vizyonlarını keşfetmeye katkıda bulunduğu görülmektedir. Kültürel programlar göreceli olarak daha ucuz olmakta, yerel ihtiyaçlara ve fikirlere karşılık olarak daha çabuk gelişebilmektedir. Çok az riskle yüksek kazanç sunmakta ve tüm yapılan masrafların ötesinde bir etki yaratabilmektedir. Bu nedenlerden ötürü kültürel programlara büyük yatırımların üstünde öncelik verilmektedir (DCMS, 2005).

Londra'da bulunan Tate Modern, uluslararası bir modern sanat galerisidir (Tate Modern, 2005). Diğer üyeleri Tate Britain, Tate Liverpool ve Tate St. Ives olan Tate ailesinin dört galerisinden biri olmaktadır. 1980'lerin sonlarında Tate koleksiyonunu sergilemek için yeni bir galeri mekanı aranmaya başlanmıştır. Londra'nın merkezinde kullanılmayan bir enerji merkezi durumundaki yapı, 2000 yılında modern sanat eserlerinin sergilendiği bir galeri haline getirilmiştir.

Bankside Enerji İstasyonunun Tate Modern haline getirilmesi 134 milyon £'a mal olmuştur. Millenium Komisyonu, Londra için dönüm noktası projesi olarak tasarlanan çalışmaya, 50 milyon £ piyango parası ayrılmıştır. English Partnership (hükümetin kentsel yenileşme birimi) 12 milyon £, İngiltere Sanat Kurulu 6.2 milyon £ katkıda bulunmuştur. Londra Soutwark İlçesi, Bankside ve Southwark alanlarındaki yenileşme ve istihdam potansiyellerini fark ederek, projede en önemli yatırımcı olmuştur. Ayrıca galeriye, kamu ve özel kaynaklar ile hayırseverlerden bağışlar yapılmıştır.

Tate Modern'e 12.05.2000 tarihindeki açılışından 11.04.2005 tarihine kadar 21.467.664 ziyaretçi gelmiştir. Tate Modern'in eğitim programlarına ise 1.525.528 kişi katılmıştır. Bu programlar kamu etkinlikleri, müzik ve film, online etkinlikler, yetişkin eğitimi, öğretmenler programı, okullar, gençler, toplum programları, aile programları ve erişim konularını içermektedir.

2003 ile 2004 yılları arasında;

- Kamu etkinlikleri, kurslar ve çalışma günlerine 17.500'den fazla ziyaretçi katılmış,
- Aileler için başlangıç etkinliklerinde 22.500'den fazla kişi yer almış,
- Toplum programlarında 1.992 kişi yer almış,
- 2.000'den fazla genç kendileri için tasarlanmış etkinliklere ve kurslara katılmış,
- 700'den fazla öğretmen, grup liderleri ve eğitmenler özel Tate sergilerini izlemiş,
- 396 öğretmen, öğretmen eğitimlerine ve çalışma günlerinde yer almış,
- 11.600 öğrenci okul atölyelerine katılmış,
- 488 okul çocuğu ortaklık projelerinde yer almıştır.

Tate Modern, Londra ekonomisine yıllık 140 milyon £ katkı sağlamaktadır. Galerinin gelişiyile Southwark'ta yaşayanlara 2.000 ile 4.000 arasında yeni iş yaratılmıştır. Bankside, Bermondsey ve South Westminster'da 21.300 kişi istihdam edilerek 606 milyon £ yıllık gelir sağlanmıştır.

Fotoğraf 1: Tate Modern

Kaynak: 09.05.2005 tarihli www.tate.org.uk adresi

13.000 insan Tate Modern'de düzenlenen çeşitli konferans, müzik faaliyetleri ve diğer etkinliklere katılmaktadır. Film, canlı sanat, yeni medya, fotoğrafçılık, müzik komisyonları ve gösterileri hakkında konuşmalar düzenlemektedir. Programlar kapsamında birçok eğitim ve kültür organizasyonlarıyla ortaklıklar kurulmuştur. Filmleri diğer görsel sanatlarla ilişkilendiren öncü programlar sunulmakta ve Londra'da etkili bir imaj için yeni ve farklı bir mekan yaratılmaktadır.

Geniş kapsamlı kurslar, atölyeler ve çalışma günleri düzenlenmektedir. İmaj ve kimlik, sanat ve psiko analiz, sanat hakkında düşünmenin yedi yolu gibi kurslara kursiyerler katılmaktadır. Gençlere yaratıcı sanatsal etkinlikleri ve faaliyetleri planlanma ve uygulama eğitimleri verilmektedir. Çocukların ve yetişkinlerin birlikte koleksiyonu keşfetmeleri ve öğrenmelerini sağlayacak profesyonelce tasarlanmış ve üretilmiş oyunlar gerçekleştirilmektedir. Her yıl yaklaşık 20.000 kişi bu aile odaklı etkinliklerde yer almaktadır. Galeri toplum destek programlarına da önem vermektedir. Ailelerin galeriye düzenli gelmelerini sağlayacak ve çocukların eğitimlerini destekleyecek programlar düzenlemeye çalışılmaktadır.

3.2.3. Sosyal Sorunların Çözümü Öncelikli İngiltere Örneği: Brightmet Arts

Brightmet'in bağlı olduğu Bolton İngiltere sınırları içinde yer almaktadır (Şekil:1). Bolton'da 2002-2007 yılları için hazırlanan Sanat Eylem Planı çerçevesinde yerel kültür stratejisi geliştirilmiştir. Planda 6 temel hedef benimsenmiş ve bu doğrultuda bir eylem planı ortaya konmuştur.

Şekil 1: Bolton'un Konumu

Kaynak: 09.05.2005 tarihli www.bolton.gov.uk adresi

Sanat Eylem Planı'nın hedefleri aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir:

Hedef 1; Sanatta herkesin yer alması ve eğlenmesi için sağlanacaklar

- Kaliteli yaşamı ve sağlığı destekleyen sanatsal etkinlikler programı,
- Mahallelerin kendi sanat etkinliklerini düzenlemeleri desteklenmeleri ve yüreklendirilmeleri,
- Daha önce sanatsal faaliyetlere katılmayanlara fırsatlar sunulması,
- Profesyonel olmayan sanat organizasyonlarının desteklenmeleri.

Hedef 2; Tüm sanat organizasyonlarını birlikte çalışmalarını için;

- Sanatsal faaliyetlere katılan ve katılmayan yerel halkın düşüncelerinin öğrenilmesi,
- Eğitim ve Kültür Departmanının sanat etkinliklerine katılımın iyileştirilmesi.

Hedef 3; Geleneksel sanat kadar yeni fikirlerinde desteklenmesi için;

- Sanat alanında çalışanlara ürünlerini satmalarında yeni yollar bulunmalarına yardımcı olunması ve yerel yeteneklerin gelişmesinin desteklenmesi.

Hedef 4; Bireylerin ve toplulukların yaşantılarını iyileştirmede ve öğrenmede sanattan daha iyi yararlanmaları için;

- Okullardaki sanat çalışmalarının desteklenmesi ve toplanılması,
- Gençlere yeni tecrübeler sağlamak ve güvenli, donanımlı ve yaşanabilir toplumlar yaratmak için sanat etkinliklerinden faydalanılması,
- Sanatta yerel istihdamın artırılması.

Hedef 5; Bolton'un ziyaretçiler ve yatırımcılar için daha çekici bir mekan olması ve istihdamın artması için heyecan verici sanat etkinliklerinin kullanılması;

- Yerel sakinlerin Bolton'un sanatsal başarılarına katılması,
- Yerel sanatçıların ve sanat organizasyonlarının diğer çalışmaları tartışmaları için özendirilmeleri,
- Bolton'nun hem ulusal hem de bölgesel yeni sanat hikayelerinin basılması,
- Yerel çevreyi iyileştirecek sanat etkinliklerinin gerçekleştirilmesi,

- Kent merkezi sanat yapılarının ve sanat çalışmalarının miktarının ve tiplerinin artırılması ve Bolton'un ziyaret edilmek için daha çekici bir alan haline getirilmesi.

Hedef 6; İnsanları dinlemek, olanları araştırmak, katılmak ve başarının elde edildiğinden emin olmak için;

- Sanat etkinliklerinin tanıtımlarının ve planların toplanması,
- Hükümetin beklediği gibi kendi sanat hizmetlerimizi en iyi hale getirilmesi,
- Yerel halka söz hakkı verilmesi için sanatın kullanımının artırılması şeklinde ifade edilmektedir (Bolton, 2002).

Şekil 2: Breightmet'in konumu

Kaynak: 09.05.2005 tarihli www.bolton.gov.uk adresi

Breightmet Arts çalışmalarının yürütülmesinde yukarıda aktarılan eylem planı hedefleri yönlendirici bir özellik göstermektedir. Projenin gerçekleştirildiği "Breightmet" yerleşimi Manchester' a bağlı Bolton'da bulunan, gelir düzeyi ve çocukların ihtiyaçlarının karşılanması bakımından yoksun kalmış bir alan niteliği taşımaktadır (Şekil:2). Bolton Toplum Eğitim Hizmetinin bir organizasyonu olan "Breightmet Arts", Bolton Metropolitan İlçe Kurulu İskan Bölümü Sanat Kolu tarafından finanse edilmektedir. Organizasyon, bölgede

olumlu değişiklikler yaratmak için sanatı katalizör olarak kullanmak üzere geliştirilmiş on yıllık bir stratejiyi benimsemektedir (Breightmet Arts,2005).

Breightmet Arts, yerel halkın hünelerinin ve deneyimlerinin geliştirilmesine ve fırsatlar sunulmasına ağırlık vererek, toplum geliştirme fikri üzerine kurulu çalışmalar yapmaktadır. Faaliyetin büyük bir kısmı sanat aktivitelerine katılımı içermektedir. Halkın, etkinlikleri ve sergileri izlemekle yetinmesi yerine süreç içerisinde üretken aktörler haline gelmelerini sağlamak istenmektedir.

1999-2002 yılları arasındaki 3 yıllık dönemde;

- 63 yerel, 5 ulusal ve 3 uluslararası olmak üzere toplam 71 ortak organizasyonla çalışılmış,
- 36 yerel, 7 Bolton dışından olmak üzere 43 sanatçıyla sözleşme yapılmış,
- Yerel halkla birlikte 60 proje koordine edilmiş,
- Yaklaşık 4.324 çocuk, 727 yetişkin olmak üzere 5051 şahsi katılımcı ile çalışılmış,
- Bolton Metropolitan İlçe Kurulundan yaklaşık 75.000 £ ödenek elde edilmiş,
- Toplum Eğitim Hizmeti Bolton Toplum Yüksekokulu tarafından 6.000 £ destek sağlanmış,
- Breightmet' e yaklaşık 80.000 £ ek gelir çekilmiştir (Breightmet Arts,2005).

Gönüllü bir yönetim komitesi tarafından proje çalışmaları yürütülmektedir. Yerel sponsorlar aracılığıyla mali kaynaklar temin edilmektedir. Sürdürülebilir ve birikerek artan bir sanatsal süreç olma özelliklerinin yerine getirilmesine önem verilmektedir. Alandaki topluluğun yaratıcılığının, hayal gücünün,

becerilerinin, güveninin ve tecrübelerinin geliştirmesine yardımcı olmak istenmektedir.

Kültürel etkinlikleri, yerel toplulukların kapasitelerini geliştirmek amacıyla ele alan birçok kısa dönemli proje bulunmaktadır. Breightmet Arts gibi uzun vadeli projeler ise önemlerine karşın daha az sayıda gerçekleşmektedir. Sanatın toplumu geliştirmek için kullanıldığı 10 yıllık bir stratejiyi benimseyen bu proje, İngiltere'nin kuzeybatısında ilk ve öncü olma özelliğine sahiptir.

Yerel kültür stratejilerinin, yerel toplumun yaşam biçimlerini, etkinliklerini, tercihlerini, değerlerini kapsamlı bir biçimde yansıtması gerekmektedir. Kültürel etkinlikler ve bu tür faaliyetlerin gerçekleştirildiği mekanlar canlılık yaratmakta ve bireylerin yaşam kalitelerini arttırmaktadır. Şimdiki zaman, geçmiş ve gelecek arasında pozitif bağların kurulması sağlanmakta ve toplulukların bir araya getirilmesinde olumlu etkiler yaratılmaktadır. Yerel kültür stratejileri, toplulukların kültürel ihtiyaçları, talepleri ve amaçları üzerinde odaklanmalıdır. Yörenin kültürel ihtiyaçlarının etkili, eşit ve randımanlı bir şekilde karşılanmasını sağlamalıdır. Kültürel etkinliklerin herkese erişebilir ve adil olmasının teminine yardımcı olmalıdır. Yerel halkın kültürel etkinliklere gönüllü katılımlarını desteklemelidir. Kentlilerin monoton günlük yaşantıları, dışında farklı kültürel faaliyetlere katılmaları için fırsatlar yaratarak ömür boyu öğrenme eylemini teşvik etmelidir. Bu stratejilerde, yerel yönetim, organizasyonlar ve ajanslar için yöntem ve öncelikler belirlenmektedir. Kaynak sağlayan kuruluşlar ile ortak net bir vizyonun yaratılmasına yardımcı olmaktadır. Dış kaynaklardan bölgesel fonlar, sponsor ajanslardan sağlanan fonlar, piyango fonları, AB fonları, özel sponsorlukları kapsayan kaynaklar elde edilmesi için bir manivela vazifesi görmektedir. Ulusal ve bölgesel kuruluşların stratejileri arasında bağlantı kurarak sinerji oluşturulmasını sağlamaktadır. Tüm stratejiler gibi yerel kültür stratejisinin sabit bir plan değil devam eden, diğer stratejilerle etkileşim içinde bulunan bir süreç olarak görülmesi gerekmektedir (DCMS 2000).

BÖLÜM 4. İSTANBUL TARİHİ YARIMADA İÇİNDE YER ALAN FENER BALAT SEMTLERİ REHABİLİTASYON PROJESİ BAZINDA KÜLTÜREL YATIRIMLARIN KENTSEL KORUMA ALANLARINA KATKILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde kentsel koruma alanlarında kültürel yatırımların katkılarını değerlendirmek amacıyla Fener ve Balat semtlerinde tasarlanan ve uygulanan projeler ele alınacaktır. Öncelikle Tarihi Yarımada'nın şuan ki durumu ve yaşadığı fiziksel ve sosyal sorunlar genel bir şekilde özetlenecektir. Bu sorunların çözümüne yönelik olarak yarımada'daki kültürel ürün ve servisler UNESCO tarafından tanımlanan kategoriye göre ele alınacaktır. Tarihi Yarımada genelindeki bu çalışmaların devamında Fener ve Balat Semtleri Rehabilitasyon programı özelinde incelemeler yapılacaktır. Yörenin sorunları genel olarak tanımlandıktan sonra, tasarı halinde kalan 1998 tarihli proje ile uygulanmakta olan 2003 tarihli proje kıyaslanarak değerlendirilmeye çalışılacaktır.

4.1. İstanbul Tarihi Yarımada ve Kültürel Yatırım

Tarihi Yarımada'nın Fatih ve Eminönü İlçeleri'ni içeren ve güneyde ve doğuda Marmara Denizi, kuzeyde Haliç ve batıda tarihi surlarla sınırlanan bir konumu vardır. Eminönü İlçesi, toplam 511 hektarlık alanı ve 33 mahallesi ile yarımada'nın doğusunda; Haliç, İstanbul Boğazı, Marmara Denizi ve Fatih İlçesi ile sınırlı bir alanda yer almaktadır. Fatih İlçesi ise toplam 1.051 hektarlık alanı ve 69 mahallesi ile Eyüp, Zeytinburnu, Eminönü İlçeleri, Marmara Denizi ve Haliç ile sınırlı bir yerde bulunmaktadır. 2000 tarihli DİE Nüfus Sayımı verilerine göre Eminönü İlçesi'nin nüfusu 55.548 ve Fatih İlçesi'nin nüfusu ise 407.991 olmaktadır. Söz konusu alanın yönetiminden sorumlu ilçe belediyeleri olan Fatih Belediyesi ve Eminönü Belediyesi,

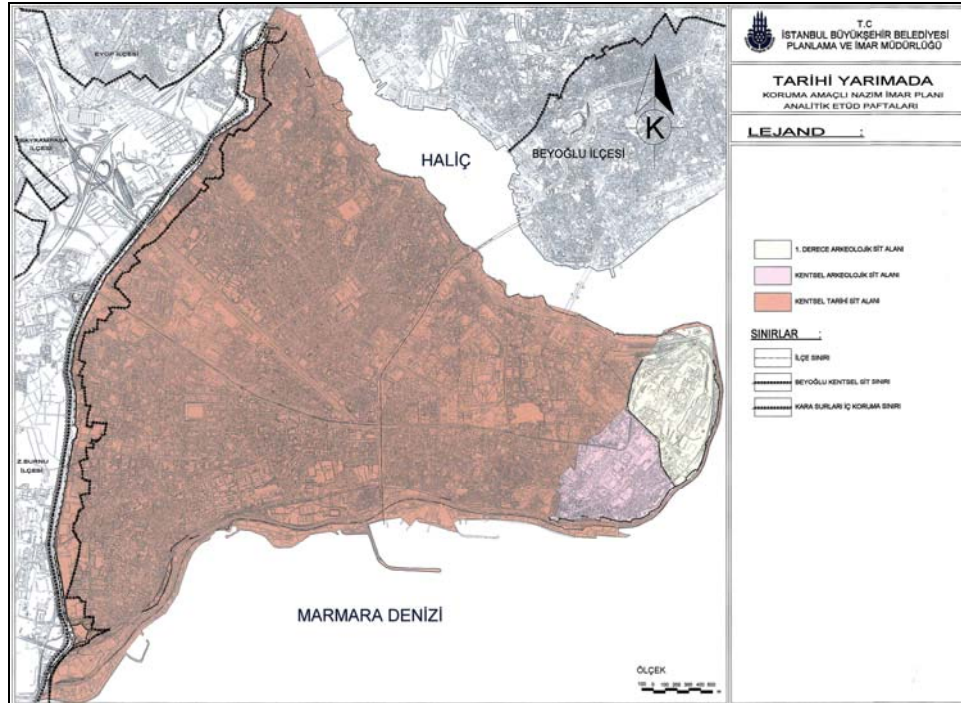
İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı olarak çalışmalarını yürütmektedir (İBB, 2003).

Geçmiş M.Ö. 5 binlere kadar uzanan Tarihi Yarımada, erken demir çağından itibaren Yunan, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemleri boyunca kesintisiz yerleşim görmüştür. Böylece kültürel miras bakımından önemli bir zenginliğe sahiptir (Özdoğan,2004). Marmara, Haliç ve kara surları ile çevrili olan yarımada İstanbul'un tarihsel çekirdeği oluşturmaktadır. Doku olarak büyük değişiklikler geçirmiş olmasına rağmen, içerdiği anıtsal, fiziksel değerler ve tarihsel anıtlar bir bütün oluşturmakta ve bu nedenle de bir bütün olarak korunması gerekmektedir (Kuban,2001). Ancak her dönemde ticari fonksiyonların, kültürel faaliyetlerin ve idari fonksiyonların merkezi olma özelliğini sürdüren Tarihi Yarımada'da zamanla artan taleplerin karşılanmasında sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Günümüzde Yarımada'nın çözüm üretilmesi gereken önemli fiziksel, ekonomik ve sosyal sorunları bulunmaktadır.

Tarihi Yarımada içersinde kültürel mirasın yoğun olduğu Fener, Balat, Ayvansaray, Süleymaniye, Hanlar Bölgesi, Sultanahmet, Cankurtaran, Küçük Ayasofya, Katip Kasım, Gedikpaşa, Zeyrek, Cibali, Yedikule, Samatya ile Hocapaşa gibi alanlar fiziksel ve sosyal açıdan yıpranmış bir durumdadır. Kullanıcıların gelir seviyelerinin düşüklüğü, çevreyi tahrip edici fonksiyonların bulunması ve koruma bilincinin henüz tam anlamıyla yerleşmemesi söz konusu durumun ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Yıpranmanın yanı sıra değerlerin tahribatına yol açan müdahaleler de söz konusudur. Sakinlerin bilinçsizliği, koruma-kullanma ilişkisinin oluşturulamaması, maddi imkansızlıklar, tarihi doku ile uyuşmayan fonksiyonlar, karmaşık mülkiyet durumu, denetimsizlik, hukuksal boşluklar ve yetersizlikler tahribat sürecine zemin hazırlanmaktadır. Ayrıca, Tarihi Yarımada silüetine zarar veren yapılaşmalar bulunmakta ve bunların arasında özellikle kamu yapıları dikkat çekmektedir. Tarihi Yarımada içinde yer alan Eminönü'nde gece nüfusunun düşüklüğüne karşılık, Fatih'te yoğun bir konut nüfusu bulunmaktadır. Bunun

sonucunda; Eminönü'nde güvenlik problemlerinin yaşandığı ve çevresel kalitenin düşük olduğu alanlar oluşmakta, Fatih'te ise yoğun konut alanlarının sosyal ve teknik altyapı ihtiyaçlarının karşılanmasında yetersiz kalınmaktadır. Önemli bir merkez olan yarımada zamanla ulaşım güzergahlarının da kesiştiği bir alan haline gelmiştir. Artan talepler ciddi ulaşım ve otopark sıkıntıları doğurmuş ve ulaşım sorunlarına çözüm amaçlı müdahalelerin çoğu da tarihi dokuya zarar verecek etkiler yaratmıştır (İBB, 2003).

Harita 1: İstanbul Tarihi Yarımada 1995 Yılı Sit Bölgelemesi

Kaynak: İBB, 2003

1995 yılında İstanbul 1. No'lu Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu kararı ile Tarihi Yarımada bütünü sit ilan edilmiştir. Kurul, Tarihi Yarımada'yı parçalı dağınık sitlere bölmeyi bütünü olarak ele almayı engellediği, silueti ve doku bütünlüğünü korumada yetersiz kaldığı gerekçeleriyle bu kararı almıştır. Buna göre suriçi; Kentsel ve Tarihi Sit, Kentsel ve Arkeolojik Sit ve Sur-u Sultani'nin içi 1. derece Arkeolojik Sit Alanı olarak kabul edilmektedir (Harita:1).

Sit alanı ilanından sonra İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama ve İmar Müdürlüğü tarafından planlama çalışmalarına başlanmış ve 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı hazırlanarak 2 Nisan 1998 gün ve 936 sayı ve eki ile birlikte karar alınmak üzere Büyükşehir Belediye Meclisine iletilmiştir. Ancak plan imar komisyonunda değerlendirme aşamasındayken 17 Ağustos depremi olmuştur. Deprem sonrasında 1/5.000 ölçekli Tarihi Yarımada Nazım İmar Planı afet yönünden değerlendirilmiş ve 2003 yılında onaylanmıştır (Ek-9). Planda Tarihi Yarımada'nın sorunlarının çözümüne yönelik olarak şu hedefler benimsenmiştir:

- Tarihi Yarımada'nın kimliği ile uyuşmayan tüm işlevlerin bölgeden çıkarılarak, bu alanlara Tarihi Yarımada'nın kimliği ile özdeş işlevlerin yüklenmesi,
- Türkiye ve İstanbul'un geçmişinde çok önemli bir rol oynayan Tarihi Yarımada'nın çöküntü bölgesi yönelişlerinin ortadan kaldırılması,
- Tarihi Yarımada'nın kent bütünü içinde yükleneceği işlevlerin ve bunların sınır ve niteliklerinin belirlenmesi,
- Geleneksel kent dokusunun, mutlak surette metropoliten alan alt bölge gelişme dinamiklerinin baskısından kurtarılması ve bu alanların küçük sanayi, imalat, depolama gibi bu mekanlara zarar veren fonksiyonların kaldırılması, dönüştürülen mekanlardaki dokuların düzenlenmesi ve iyileştirilmesi,
- Tarihi eserlerin yoğunlaştığı bölgelerin özelliklerinin vurgulanarak asli fonksiyonları çerçevesinde korunmasının sağlanması,
- Tarihi Yarımada'nın evrensel düzeyde taşıdığı tarihi, kültürel ve mimari öz değerleri korunarak, tarihi ve kültürel kimliği ile özdeşleşen kayıp anıtsal eserler ve önemli sivil mimarlık örneklerinin de tarihi dokuya entegre edilerek kazandırılması,
- Tarihi Yarımada'nın görsel bütünlüğünü olumsuz yönde etkileyen yapılaşmaların tasfiye edilmesi,

- Tarihi Yarımada'nın geleneksel yeşil dokusunun canlandırılarak peyzaj kalitesinin artırılması,
- Mevcut lastik tekerlekli ulaşım sisteminin tarihi mekanlar üzerindeki taşıt baskısını her türlü önlemlerin alınarak sınırlandırmanın sağlanması,
- Ulaşım türlerinin birbirlerini besleyecek ve tamamlayacak biçimde entegre edilmesi
- Görsel yönden tarihi dokuya olumsuz etki eden ulaşım üst yapılarının oluşturduğu görüntü kirliliğinin giderilmesi (İBB 2003).

Tarihi Yarımada'daki kültürel mirası koruma amacını gerçekleştirmek üzere üretilen planda yer alan önemli kararların bir kısmı önemli tartışmalara konu olmuştur. Söz konusu tartışmalarda dile getirilen eleştiriler genel olarak şöyle özetlenebilmektedir:

- Eski eser ihyası konusunun bazı sakıncalar yaratabilmesi,
- Tescil işlemlerinin tamamlanmamış olması,
- Tüp geçit güzergahı ve Yenikapı'nın önemli bir kavşak haline getirilmesinin sakıncalar yaratması,
- Uygunsuz işlevlerin desantralizasyonu sürecinin net tanımlanmaması,
- Planın yapımından halkın haberdar edilmemesi,
- Yeniden işlevlendirme ve projelendirme kararlarının yöntemlerinin belirtilmemesi,
- Risklere karşı önlem yöntemleri ve finansmanı hakkında bilginin olmaması (Gümüş 2004, Mazlum 2004, Ahunbay 2004).

4.1.1. İstanbul Tarihi Yarımada'nın Kültürel Yatırım Potansiyeli

Zengin bir tarihi mirasa sahip olan ve kent içinde merkezi bir nitelik taşıyan yarımada'nın bazı kesimleri günümüzde fiziksel ve sosyal açıdan yıpranmış bir durumdadır. Sakinler düşük gelirli olması, tarihi doku ile uyuşmayan fonksiyonlar, koruma bilincinin gelişmemesi, karmaşık mülkiyet durumu, denetimsizlik ve hukuksal boşluklar gibi nedenlerle değerlerin korunmasında ciddi sıkıntılarla karşılaşmaktadır. Bunun yanında, özellikle Fatih İlçesi içindeki yoğun konut nüfusunun sosyal ve teknik altyapı ihtiyaçları karşılanmasında sorunlar ortaya çıkmaktadır.

İstanbul Tarihi Yarımada bahsedilen sorunlara karşılık olarak önemli bir kültürel yatırım potansiyeli taşımaktadır. Çalışmanın bu kısmında yarımada, önceden ikinci bölümünde aktarılan UNESCO'nun sınıflandırmasından yola çıkılarak kültürel ürün ve servisler bakımından değerlendirilmektedir. Söz konusu potansiyelin sağlıklı bir kültür politikası doğrultusunda ve fiziksel, sosyal ve ekonomik gelişme arasında dengeyi sağlamaya çalışan bir model oluşturularak kullanılması durumunda var olan sorunların çözümüne yönelik önemli katkılarının olabileceği düşünülmektedir.

4.1.1.1. Yayımcılık, Basım ve Edebiyat

Yayımcılık, basım ve edebiyat kapsamında yarımada içinde kütüphaneler ve sahaflar ön plana çıkmaktadır. Kent geneline göre önemli bir kütüphane kapasitesinin olduğu gözlenmektedir. Söz konusu İstanbul Tarihi Yarımada'da Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İstanbul İl Halk Kütüphanesi, Beyazıt Kütüphanesi, Çelik Gülersoy Kitaplığı, İstanbul Kitaplığı, Süleymaniye Kitaplığı, Kadın Eserleri Kütüphanesi, Aşir Efendi Kütüphanesi, Atıf Efendi Kütüphanesi, Millet Kütüphanesi, Çocuk Kütüphanesi, Köprülü Kütüphanesi, Murat Molla

Kütüphanesi, Eyüp Sultan Halk ve Çocuk Kütüphanesi yer almaktadır (İstanbul Kullanma Kılavuzu, 2005).

Kapalıçarşı'nın Fesçiler Kapısı ile Beyazıt Camii arasında yer alan Sahaflar Çarşısı, İstanbul'un, Osmanlı döneminden kalan en eski kitapçı çarşısı olmaktadır.² Başlangıçta tarihi eser niteliğinde olan el yazması, taş basma ve eski harflerle yazılmış çeşitli kitapların ağırlıklı olarak satıldığı Sahaflar Çarşısı'nda, artık daha çok üniversite öğrencilerine ve turistlere yönelik kitaplar satılmaktadır (İBB, 2005).

4.1.1.2.Müzik ve Gösteri Sanatları

Tarihi Yarımada'da müzik ve gösteri sanatları başlığı altında tiyatrolar, İstanbul Manifaturacılar Çarşısı, Yedikule Hisarları Müzesi ve Kültür Sanat Merkezi ve müzik festivalleri değerlendirilebilir.

Suriçinde, Koca Mustafa Paşa' da Çevre Tiyatrosu ve Unkapanı'nda İstanbul Şehir Tiyatroları kapsamındaki Fatih Reşat Nuri Tiyatrosu olmak üzere 2 adet tiyatro faaliyet göstermektedir. 2004 yılında İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın (İKSV) düzenlediği İstanbul Tiyatro Festivali programında Çevre Tiyatrosu da yer almıştır (İKSV, 2004).

Unkapanı İstanbul Manifaturacılar Çarşısı Blokları (İMÇ) 1970'li yıllarda başlayarak, 1980'li yıllarda müzik piyasasının tek adresi haline gelmiştir. Bu durum 90'ların ortasına kadar devam ettikten sonra bazı firmalar Etiler, Levent gibi semtlere gitmeye başlamıştır. Ancak bu firmalar Unkapanı'nda

² Osmanlı döneminde, medrese öğrencilerinin ihtiyaçlarını karşılayan sahaf dükkanları medreselerin çevrelerinde bulunurken, Kapalı Çarşı'nın inşaatı 1460'larda tamamlanınca, dükkanların bir kısmı sahaflara ayrılmıştır. Sahafların Kapalı Çarşı'dan bugün buldukları Hakkaklar Çarşısına, 1894 yılındaki büyük İstanbul depreminde Kapalı Çarşı'da meydana gelen büyük hasar sonrasında taşınmıştır. Zamanla buradaki sahafların sayısı çoğalarak çarşı, Şahaflar Çarşısı olarak tanınmaya başlamıştır. Sahaflar Çarşısı, 1950 yılında geçirdiği büyük yangın sonrasında, İstanbul Belediyesi tarafından yıkılarak yeniden inşa edilmiştir.

mutlaka birimlerini bırakmış ve birçoğu geri dönmek zorunda kalmıştır (Atasoy, 2003). Müzik bilgisi yerine ticaret bilgisinin hakim olduğu Unkapanı, Türkiye'nin müzik hayatına can veren bir merkez işlevini görmüştür.

Yedikule Hisarı, müze olmanın yanında konser, gösteri, sinema, gala, festival, moda gösterileri, resim, heykel ve el sanatları sergileri, açık hava fuarı, konferans ve toplantılar, film çekimi, özel davetler gibi faaliyetlerin gerçekleştiği bir mekan halini almıştır.³

İstanbul Kültür Sanat Vakfı tarafından Eczacıbaşı Holding sponsorluğunda, gerçekleşen Uluslararası İstanbul Müzik Festivali'nde 2005 senesinde 700'den fazla yerli ve yabancı sanatçı İstanbul'da ağırlanmıştır. İstanbul'un tarihi mekanlarında 5 orkestra, 5 oda orkestrası konseri, 9 oda müziği dinletisi, 8 resital, 2 geleneksel müzik konseri ve 2 dans gösterisi gerçekleştirilmiştir. İzleyiciler, kentin beş değişik köşesinde Aya İrini Müzesi, Darphane-i Amire Binaları, Bulgar Kilisesi, Atatürk Kültür Merkezi, Yıldız Sarayı Tiyatrosu, Ses Tiyatrosu ve Boğaziçi Üniversitesi Albert Long Salonu'nda festivale katılabılmıştır (İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı, 2005). Festival kapsamında, Tarihi Yarımada içindeki Darphane-i Amire Binaları'nda ve Aya İrini Müzesi'nde düzenlenen çeşitli faaliyetlerle müzik sevenlerin ilgisi çekilmiştir.

³ Kültür ve Turizm Bakanlığı Hisarlar Müze Müdürlüğü'ne ait olan Yedikule Hisarı, Swees Turkish International (STI) İç ve Dış Ticaret Şirketi tarafından 30 yıllığına kiralanmıştır. Şirketin projesi hakkında, 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, 'özgün dokusuna zarar vermemesi koşuluyla' ve 'kısa süreliğine' hisarın kiralanabileceği kararı almıştı. Ancak uygulamalarda alınan karara aykırı olarak Yedikule Meydanı'na dozer ve greyderlerle girilmesi, zemindeki orijinal taşlar yerlerinden sökülüp, üzerlerine mıcır dökülmesi ve alanı genişletmek için ağaçların kesilmesi bilinçli kesimlerin tepkisini çekmiştir. (Radikal, 2004)

4.1.1.3.Görsel Sanatlar

Yarımadanın görsel sanatlar alanındaki ürün ve servisleri arasında sergi mekanları, sokakta sanat etkinlikleri, Kültür AŞ ve Bienal faaliyetleri ayrılmaktadır.

İstanbul Arkeoloji Müzesi, Türk ve İslam Eserleri Müzesi, Basın Müzesi, Darphane-i Amire, Doremi Sanat Galerisi, Horhor Sanat Galerisi, İlhami Atalay Sanat Galerisi, İstanbul Ticaret Odası Sanat Galerisi, Karikatür ve Mizah Müzesi, Karikatürcüler Derneği, Topkapı Sarayı Has Ahırları Tarihi Yarımada'nın galeri ve sergi mekanları ihtiyacını karşılamaya çalışmaktadır (İstanbul Kullanma Kılavuzu, 2005).

Fatih Belediyesi 2004 yılında "Sokakta Sanat Etkinlikleri" düzenlemeye başlamıştır. Faaliyet kapsamında, Fatih Belediyesi El Sanatları Eğitim Birimleri Resim Öğretmenleri, kursiyerler ve ev kadınları ilçe sokaklarında resim yapmaktadırlar. Belediye, bu faaliyetleri sürekli hale getirmeyi düşünmektedir (Fatih Belediyesi, 2005).

Kültür A.Ş., İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde kültür, sanat ve turizm hizmetleri sunmak üzere 1989 yılında kurulmuş ticari amaçlı bir anonim şirkettir. Minyatür Türkiye Parkı, Cemal Reşit Rey Konser Salonu, Muammer Karaca Tiyatrosu, Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi, Mecidiyeköy Kültür Merkezi, Yerebatan Sarnıcı ve Cemal Reşit Rey Stüdyoları'nı işletmektedir. Kültür A.Ş. tarafından, Yerebatan Sarnıcı'nda şiir akşamları, konser ve sergiler düzenlenerek yerli ve yabancı sanatçılar konuk edilmektedir (Kültür A.Ş., 2005). Böylelikle müze olarak hitap edilen kitle genişletilerek daha çok insanın buraya ilgi duyması istenmektedir.

Uluslararası İstanbul Festivali programlarının bir bölümü olarak düzenlenen plastik sanatlar dalındaki çeşitli ulusal ve uluslararası sergilere 1987 yılında

son verilerek çağdaş sanattaki son akımların sergilendiği İstanbul Bienali düzenlenmeye başlanmıştır. Bu tarihten itibaren gerçekleştirilen bienal genellikle iki senede bir düzenlenmektedir. 2003 yılında sekizincisi yapılan İstanbul Bienali kapsamında, Tarihi Yarımada içinde Darphane-i Amire Binaları, Aya İrini Müzesi, Yerebatan Sarnıcı ve Çemberlitaş Hamamı sergi mekanları olarak kullanılmıştır (İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı, 2005).

4.1.1.4.Zanaat, Tasarım ve Mimarlık

Zanaat, tasarım ve mimarlık konusunda İstanbul Tarihi Yarımada içinde İSMEK ve eğitim parkları faaliyet göstermektedir. Açılımı “İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları” şeklinde olan İSMEK, 1996 yılından beri İstanbul Büyükşehir Belediyesi Personel ve Eğitim Daire Başkanlığı Eğitim Müdürlüğüne bağlı olarak hizmet vermektedir. İSMEK, halkın genel eğitim ihtiyaçlarına cevap vermek, mesleki becerilerini geliştirmek, iş gücü piyasasının talep ettiği nitelikli iş gücünü karşılayacak elemanlar yetiştirmek amacıyla örgün eğitimi tamamlayıcı eğitim organizasyonları düzenlemektedir. Mesleki kurslar, bilinçlendirme, bilgilendirme ve genel gündeme dair seminerler, özel gruplara özel eğitim çalışmaları da yapılmaktadır. İstanbul’da 25 ilçede 75 kurs merkezinde 65 branşta eğitim verilmektedir. Tarihi Yarımada’daki kurs merkezleri Fatih İlçesi içinde Akşemsettin, Karagümrük, KocaMustafaPaşa semtlerinde faaliyet göstermektedir. Göç sonrasında kentlileşemeyen bireylerin psikolojik ve sosyolojik sorunlarının çözümü için çabalanmaktadır (İSMEK, 2005).

Eğitim Parklarının kurulmasını sağlayan Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı, 1995 yılında Suna Kıraç öncülüğünde iş ve eğitim dünyasından önemli kişilerden oluşan 55 üyeli Kurucular Kurulu ile faaliyete başlamıştır. İlk eğitim parkı 1996 yılında açılan İstanbul Fındıkzade Eğitim Parkı, ilköğrenim birimleri ise; İstanbul Beykoz, Yeniköy ve Zeyrek Öğrenim Birimleri olmaktadır. 1998 yılında İstanbul Çarşamba Eğitim Parkı’nın kurulmasıyla

Tarihi Yarımada içinde iki eğitim parkı gerçekleştirilmiştir. 2004 yılında Eğitim Gönüllüleri, 12 eğitim parkı, 58 öğrenim birimi ve 17 Ateş Böceği ile ülkenin eğitim alanında faaliyet gösteren yaygın bir sivil toplum kuruluşu haline gelmiştir. Donanımlı eğitim ortamlarına kendi isteğiyle gelen 7-16 yaş grubu çocuklar gönüllülerle eğitilmektedir. Bağışlardan sağlanan katkılarla faaliyetler sürdürülmektedir. Eğitim Parkları, Öğrenim Birimleri ve Gezici Öğrenim Birimleri'nden oluşan sistemde bugüne kadar 500 binden fazla çocuk, ruhsal, zihinsel, fiziksel yeteneklerini keşfetmeye yönelik eğitim desteği almıştır. Çocukların sosyal ve kültürel yönden geliştirilmesi, çevreleriyle iletişim kurmaları ve kendilerini ifade etmeleri sağlanarak, bilim ve teknolojiye uzak kalmamaları için gereken fırsatlar sunulmaktadır. Çocukların büyük bir kısmı bilgisayarla ilk kez buralarda tanışmaktadır (Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı, 2005).

4.1.1.5.Kültürel Miras

Tarihi Yarımada daha önceden de belirtildiği geçmişi M.Ö. 5 binlere uzanan Yunan, Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemleri'nden günümüze kadar aralıksız olarak yerleşimlerin bulunduğu ve kültürel bakımından çok zengin bir yapının varlığının devam edebildiği önemli bir alandır. Anıtlardan, sivil mimari örneklerinden ve arkeolojik kalıntılardan meydana gelen çok değerli mirasa sahiptir.

1985 yılında Tarihi Yarımada'dan Sultanahmet Arkeolojik Park, Süleymaniye Camii Çevresi Koruma alanı, Zeyrek Camii ve Çevresi Koruma Alanı, İstanbul Kara Surları Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilmiştir. Listede kayıtlı bulunmak kentlere prestij kazandırmaktadır. Ayrıca karar vericilerin mirası korumalarında teşvik edici bir etki yaratabilmektedir. Örneğin, UNESCO'nun yarımada'daki bölgeleri miras listesinden çıkartma uyarılarının, Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı'nın hazırlanması ve uygulanması aşamalarında olumlu etkilerinin olduğu söylenebilmektedir.

Buna ek olarak, bölgenin müzeler bakımından zengin bir yapısı bulunmaktadır. Yarımada; Topkapı Sarayı Müzesi, Aya İrini Müzesi, Ayasofya Müzesi, Arkeoloji Müzesi, Eski Şark Eserleri Müzesi, Çinili Köşk, Kariye Müzesi, Mozaik Müzesi, Türk ve İslam Eserleri Müzesi, Yerebatan Sarnıcı, İtfaiye Müzesi, Karikatür ve Mizah Müzesi, Tanzimat Müzesi, Halı Müzesi, Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi ve Basın Müzesi yer almaktadır (İstanbul Kullanma Kılavuzu, 2005).

4.1.1.6.Kültürel Faaliyetler

Kültürel Faaliyetler kapsamında alanda Deniz Kültürü Festivali, Resmi Bayram Kutlamaları ve Ahırkapı Hıdrellez Şenlikleri gibi festival, kutlamalar ve şenlikler gerçekleştirilmektedir.

Fatih Belediyesi, denizciliğin teknoloji, turizm, güvenlik, tarih, sanat gibi ilgili konularla birlikte ele alındığı “deniz kültürü” kavramını esas kabul eden Deniz Kültürü Festivallerini düzenlemeye başlamıştır. 2004 yılı Eylül ayında birincisi yapılan festival İstanbul Valiliği, Türk Loydu Vakfı, İDO ve Denizce.com tarafından desteklenmiştir. Uluslararası deniz bilimcileri, Kaptan Coustoue'nun belgesel ekibi ve ilk denizaltını yapan Andre Laman festival kapsamında misafir edilmiştir. Deniz kültürü, sanat, tarih ve turizm konularında paneller gerçekleştirilmiştir. Dev perdede denizaltı belgeselleri, çeşitli konserler ve gösteriler düzenlenmiştir (Fatih Belediyesi, 2005).

2000 yılında Ahırkapı esnaflarının katılımıyla düzenlenen Hıdrellez Şenliği'nin eğlenceli geçmesi halkın ilgisini çekmişti.⁴ Sonraki yıllarda, Hıdrellez kutlamaları için Ahırkapı'ya gelen ziyaretçilerin sayısında artış yaşanmıştır. Kutlamaların bu bölgede yoğunlaşması yöre sakinlerinin eğlenceye düşkün

⁴ 1960'larda İstanbul'un çeşitli yerlerinde kutlanan Hıdrellez şenliklerine ilgi 1970'lerde azalmıştır. 1995'li yıllarda bu gelenek tekrar canlanmaya başlamıştır.

oluşu ile açıklanmaktadır. Şenliklerde 12–13 bin kişi müzik gösterilerini izleyerek ve çeşitli etkinliklere katılarak sorun yaşamadan beraber keyifli ve güzel vakit geçirebilmektedir (İstanbul Dergisi, 2005).

Resmi bayram kutlamaları genellikle Tarihi Yarımada içinde önemli bir aks olan Vatan Caddesi'nde yapılmaktadır.

UNESCO sınıflandırması kapsamında genel olarak aktarılan bu öğelerin yanı sıra, üniversiteler Tarihi Yarımada'nın kültürel yaşantısı bakımından önemlidir. Bölgede, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Haliç Üniversitesi ve Kadir Has Üniversitesi yer almaktadır. Yüksek eğitim birimlerinin kentin diğer alanlara nispeten çokluğu burayı özellikli kılan yönlerinden birini oluşturmaktadır.

Tarihi Yarımada içerdiği kültürel zenginliği ve taşıdığı merkezi özelliğine karşılık olarak yaşadığı ekonomik, sosyal ve fiziksel sorunlarının ciddiliği ile hakkında birçok araştırmanın yapıldığı ve projelerin üretildiği bir yerdir. Son dönemlerde Avrupa Kültür Başkenti olabilme kaygısı yaşanmasının ve Dünya Mirası Listesi'nden çıkartılma tehlikesinin ortaya çıkmasının da etkisi söz konusudur. Günümüze kadar birçok proje geliştirilmeye çalışılmış ancak bunlar fikir düzeyinde kalarak uygulama aşamasına ulaşamamış ya da küçük alanlarla sınırlı kalarak sürekliliği sağlanamamıştır. Kaynak sıkıntısı, idari kadroların değişimi ve mirasın korunması konusundaki yetersiz bakış açıları gibi nedenlerle sekteye uğrayan bu girişimler arasından Fener ve Balat semtleri için geliştirilen rehabilitasyon programı incelemeye değer görülmüştür.

4.2. İstanbul Tarihi Yarımada'da Kültürel Yatırımlar Kapsamındaki Fener Balat Semtleri Rehabilitasyon Projesi

Fener ve Balat Semtleri İstanbul Tarihi Yarımada'da Fatih İlçesi'nin kuzeyinde Haliç kıyısı üzerinde yer almaktadırlar (Hava Fotoğrafı:1). Kentin merkezinde kurulmuş olan bu semtler, sahip oldukları mirasın varlığını günümüze kadar homojen olarak devam ettirebilen az sayıdaki bölgelerdendir.

1998 tarihli proje için yapılan analitik etütlerin sonuçlarından faydalanılarak söz konusu bölge hakkındaki bilgiler değerlendirilecektir. Söz konusu projede 16,2 hektarlık bir alan ve 1401 parsellik bir yerleşim çalışma sınırı⁵ olarak kabul edilmektedir (Hava Fotoğrafı:2). Bu kapsamda fiziksel, ekonomik ve sosyal yapı analiz sonuçlarındaki saptamalara yer verilecektir (Balat ve Fener Semtlerinin Rehabilitasyonu, 1998).

Hava Fotoğrafı 1: Tarihi Yarımada İçinde Fener ve Balat Semtlerinin Konumu

Kaynak: İBB, 2003

⁵ 1998 tarihli raporla belirlenen çalışma çevresi sınırları, sadece inceleme amacıyla belirlenmiştir. Projenin müdahaleleri öncelikle bu alanda yapılacaktır. Ancak uygulamalar bu zonla sınırları kalmaması ve getirilen donatılarla semt geneline hizmet verilmesi düşünülmektedir.

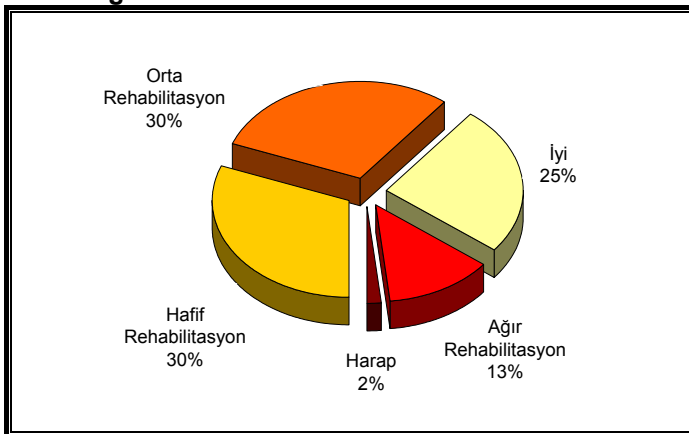
Hava Fotoğrafi 2: Fener ve Balat Semtleri Rehabilitasyonu Proje Alanı

Kaynak: www.fenerbalat.org adresi

Fener ve Balat Semtlerinde mimari çeşitlilik bakımından zengin bir nitelik taşıyan proje alanındaki binaların %40 gibi önemli bir oranı tescillidir. Yapıların yaklaşık dörtte biri olan tescilli 291 cumbalı ev, 19. yüzyıldaki yangından sonra yapılan parselasyonun ana karakterini ortaya koymakta ve mimari tarz bakımından bölgeye özelliğini vermektedir. Semtin tarihi kentsel mirasını oluşturan 12 adet tescilli anıt ve 508 tescilli sivil mimari örneği bulunmaktadır.

Grafik 1: Fener ve Balat Semtleri Rehabilitasyon Projesinde Binaların Durumlarına Göre Dağılımı

Kaynak: Balat ve Fener Semtlerinin Rehabilitasyonu, 1998

Söz konusu alan genelinde bina durumları bakımından yapılan incelemelere göre yapıların önemli bir kısmı hafif ve orta rehabilitasyon gerektirenler ile iyi durumdaki binalardan meydana gelmektedir. Bu tespitlere göre, 376 adet binada hafif ve 365 adet binada orta derecede rehabilitasyon uygulanması gerekmektedir. İyi durumda 304 adet bina bulunmakta, bunun yanı sıra 157 binada ağır rehabilitasyona ihtiyaç duyulmaktadır (Grafik:1). Ayrıca, zon genelinde kısmen boş 124 ve tamamen boş durumda 68 bina yer almaktadır.

Proje alanı genelindeki parsellerin %90 gibi büyük bir bölümü 100m²'den küçük alana sahiptir. Alan büyüklüğü 100 ile 249m² arasında 115 adet ve 250 ile 499m² arasında ise 21 adet parsel bulunmaktadır.

Alandaki mülkiyet durumları incelendiğinde %60 oranında kiracı ve %40 oranında mal sahibi olduğu görülmektedir. Ayrıca, binaların %43'ünde ortak mülkiyet söz konusudur.

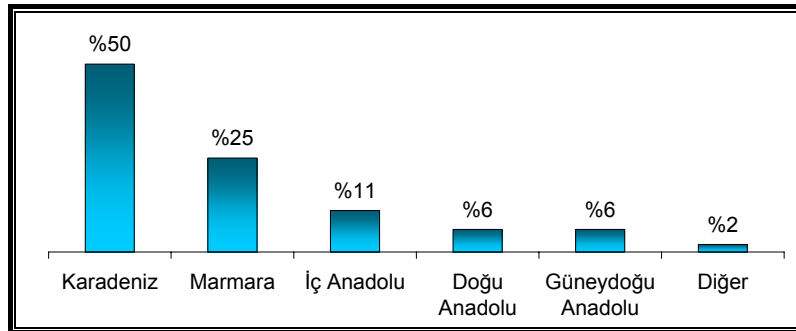
Çoğunluğu küçük alanlarda bir ailenin barınabileceği şekilde yapılan eski binaların her katında ayrı bir aile yaşamaktadır. Bu durum neticesinde yapıların mutfak ve banyoları yetersiz kalmakta ve ciddi bir alan sıkıntısı yaşanmaktadır. 5 kişilik bir aileye ortalama 50m² alan düşen bu evlerde ısınma da çözülmesi gereken önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Isı yalıtımı, çatı aktarımı ve doğalgaz kullanımını için çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Fener ve Balat semtlerinin ekonomisinde, 1980'li yıllarda tersane ve sanayi faaliyetlerinin bir bölümünün kenti doğusuna taşınmaya başlaması ile gerilemeler yaşanmaya başlamıştır. Bu değişiklikler, bölgedeki ticaret hayatı üzerinde önemli etkiler yaratmış, ancak özellikle son yirmi yılda orta ve üst sınıftan sakinlerin buradan ayrılmaları semtin fakirleşmesine yol açmıştır. Ayrılanların yerine daha düşük gelirli kesimden kişilerin gelmesiyle alandaki ticari aktivitelerde azalma görülmüştür.

Yöredeki esnaf ekonomik kriz ve inşaat yapımındaki sınırlamalar nedeniyle yeni işyeri yatırımları yapamadıkları için hareketlerinin kısıtlanmasından sıkıntı duymaktadırlar. Ayrıca, harap binaların sayısındaki artma eğilimi semtin görünümünü bozan bir tehlike olarak kabul edilmekte ve bunun önlenmesi için eski binaların restorasyonu kapsamında projelerin geliştirilmesini gerektiği düşünülmektedir. Ticaretle uğraşanların projenin etüt çalışmaları sırasında aktardıkları sorunları şöyle sıralanabilmektedir:

- Altyapı eksikliği ve yolların iyileştirilmesinin gerekliliği,
- Eski binaların restorasyon ihtiyacı,
- Okula gitmeyen genç nüfusun artması,
- İnşaat ruhsatlarıyla ilgili kısıtlamaların bulunması,
- Sokakların darlığı ve otopark alanlarının olmaması,
- Çöplerin düzensiz olarak toplanması ve semt sakinlerinin çevre temizliğine gereken önemi göstermemesi.

Grafik 2: Fener ve Balat Semtlerinde Sakinlerin Kökenlerine Göre Dağılımı

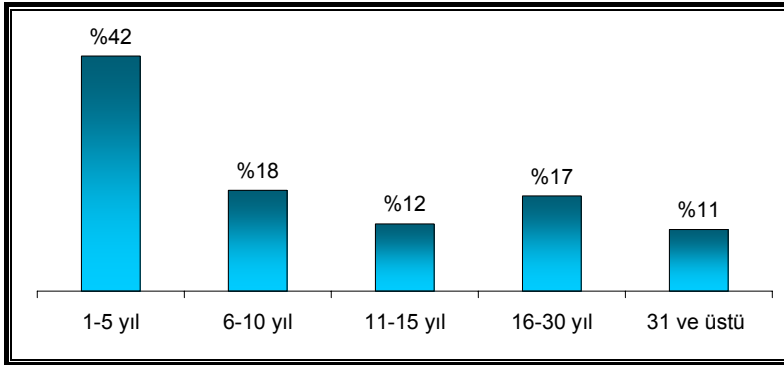

Kaynak: Balat ve Fener Semtlerinin Rehabilitasyonu, 1998

Projenin analitik etütleri kapsamında 1998 yılında yapılan anket görüşmelerinden yola çıkarak bölgenin sosyal yapısı genel olarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Söz konusu görüşmelerin sonuçlarına göre sakinlerin yarısı Karadeniz Bölgesi'nden ve çeyreği ise Marmara Bölgesinden gelen kişilerden oluşmaktadır. 20 ile 40 yıl önce gelmiş olan nüfusun semte

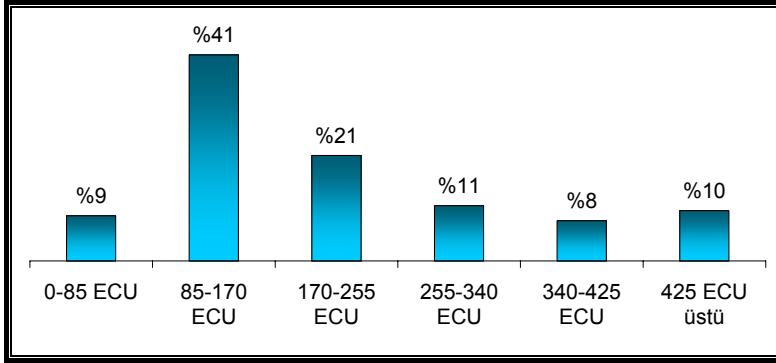
kuvvetli bir bağılılığının bulunduğu ve buranın iyileşmesini sağlayacak projelere destekleme eğilimlerinin olduğu söylenebilmektedir. Buna karşılık, bölgedeki üçüncü önemli grup olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu kökenli kesim, semtte geçici olarak ikamet etmeyi tercih etmektedir. Özellikle kentin çevresinde ailelerinin ve yakınlarının bulunduğu yerlerde bir arazi elde ettikten sonra buradan ayrılmayı düşünmektedirler (Grafik:2).

Grafik 3: Fener ve Balat Semtleri Sakinlerinin Konutlarında İkamet Süreleri

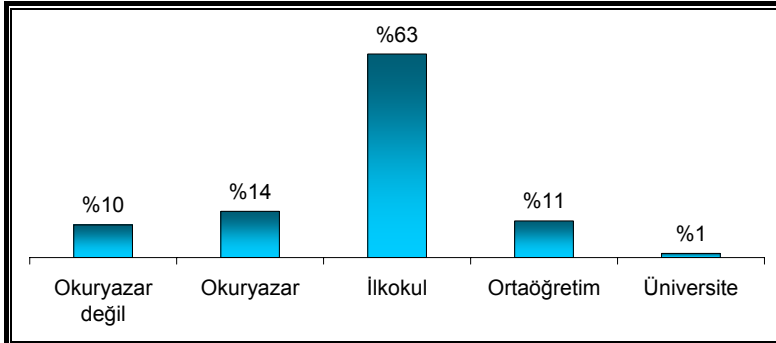
Kaynak: Balat ve Fener Semtlerinin Rehabilitasyonu, 1998

Semt sakinlerinin %42 gibi önemli bir oranı evlerinde 5 yıldan az bir süredir oturmaktadır. Sadece %11'lik bir kesim 30 yıldan fazla bir zamanda aynı evde bulunmuştur. Konut değiştirme oranının yüksek olmakla beraber, sakinlerin bazıları kiralık bir evden yakın çevredeki bir başka kiralık eve geçtiği veya kiracılığı bırakıp bir konut satın aldığı gözlenmektedir. Sakinlerin bölgeden ayrılmamalarında, kiraların düşük olmasının ve birçoğunun çevrede akrabalarının ve arkadaşlarının bulunmasıyla semte alışmalarının etkili olduğu düşünülmektedir (Grafik:3).

Grafik 4: Fener ve Balat Semtlerinde Sakinlerin Gelir Durumlarına Göre Dağılımı

Kaynak: Balat ve Fener Semtlerinin Rehabilitasyonu, 1998

Türkiye'nin ekonomik koşulları içinde 1997 yılında dört kişiden oluşan bir ailenin temel ihtiyaçlarını giderebilmesi için aylık asgari düzeyde 100 milyon TL gelirin (425 ECU) olması gerekmektedir. Anket görüşmesinin yapıldığı bölge sakinleri arasında sadece %10 oranında bir grubun bu değerden daha yüksek kazanç elde ettiği sonucuna ulaşılmaktadır. Ancak, bu değerler kayıt dışı gelirleri içermediğinde mevcut durumu tam olarak aktaramamaktadır. Bununla birlikte, bölgedeki sakinlerin toplumsal ve ekonomik açıdan yoksul oldukları söylenebilmektedir (Grafik:4).

Grafik 5: Fener ve Balat Semtlerinde Hane Halkı Reislerinin Eğitim Durumları

Kaynak: Balat ve Fener Semtlerinin Rehabilitasyonu, 1998

Görüşme yapılan aile reislerinin önemli bir bölümü düşük eğitim düzeyine sahiptir. Aile reislerinin %10'u okuma yazma bilmeyen, %14'ü okuryazar ve %63'ü ise ilköğretim eğitimini tamamlamış kişilerden meydana gelmektedir. %11'i ortaöğretime devam etmiş ve sadece %1'i üniversiteden mezun olmuştur (Grafik:5)

Ailelerin çoğunluğunda sadece bir kişi çalışmakta ve diğer bireyler ona bağımlı olmaktadır. Kimsenin çalışmadığı aile oranı ise %10 olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, aile reislerinin genellikle düzenli bir işinin olmadığı saptanmaktadır. Sakinlerin %70'i ücretli olarak çalışmakta ve büyük bir kısmı işçi kesiminden veya yoksul kesimden gelmektedir.

4.2.1. 1994 Tarihli Fener Semtini Koruma ve Geliştirme Modeli

1994 yılında Mimar Sinan Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü yüksek lisans atölyesi kapsamında Fener semtinin ele alındığı bir koruma ve geliştirme modeli üretilmiştir (Okyay, Gencer, Henden ve Özdemir, 1994). Geliştirilen bu model ile Fener semtinde çok disiplinli bir gelişme planının yapılmasına ve bu planın aşamalı bir şekilde uygulanmasına çalışılmaktadır. Yöreye ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan katkıda bulunacak bir dinamiğin planlanması ve uygulanması amaçlanmaktadır.

Kültür Bakanlığı, Fatih Belediyesi ve semt sakinleri model kapsamındaki önemli aktörler olarak kabul edilmektedir. Söz konusu Bakanlık, Belediye ve yöreden seçilen bir icra komitesinin işbirliği ile tüzelkişiliğe sahip bir kurulun oluşturulması ön görülmektedir. Bu kurul, finansman, işletme, sosyal ve kültürel etkinlikler konusunda karar alıp uygulamakla görevli olacaktır. Gelirinin belli bir kısmını semtteki değerlerin korunması ve onarılmasında gereken uygulamalar için kullanacaktır. Model kapsamındaki faaliyetlerin planlanması, uygulanması ve denetlenmesi Bakanlık, Belediye ve yöreyi yasal olarak temsil eden ticari firma ölçeğinde olan bu kuruluş tarafından gerçekleştirilecektir. Böylece gelir elde edilmesi ve sosyal ve kültürel faaliyetler için yeni politikaların oluşturulması üçlü bir koordinasyonla sağlanacaktır.

Model kapsamında kıyı kesiminin ve konutların kullanımı ile kimliğin canlandırılması konularında öneriler geliştirilmiştir. İlk etapta kıyı kesimi ele alınarak, rekreasyon amaçlı kullanılan bu alanda kentin genelinin de yararına

hizmet edebilecek bir dinamizm oluşturulması düşünülmektedir. Kıyı kesiminde, semtin kimliği ile uyumlu olarak, kültür merkezi, kitapçılar, sahaflar, antikacılar, sinema ve tiyatro salonları, kültür dernekleri ve seminer odaları kurulacaktır. Sahipsiz yapılara, harita ve fotoğraflardan yararlanılarak uygun işlevler yüklenecektir. Spor alanlarının düzenlenmesi ve kürekçilik sporuna yönelik olarak kıyıda bir spor merkezinin yapılması önerilmektedir.

Tescilli sivil mimari örneklerinin kullanımı ile ilgili olarak Fener'de kıyıya yakın bir alanda yer alan tescilli yapıların öğrenci yurtları ve pansiyonlar şeklinde değerlendirilmeleri ön görülmektedir. Bu uygulamayla öğrencilerin semtin kentsel dokusu içine yönlendirilen taleplerinin yöre halkı tarafından karşılanması yoluyla alana ekonomik katkı sağlanması istenmektedir.

Semtin kimliğinin canlandırılması amacıyla eskiden sahip olunan ve zamanla kaybedilen kapı kimliği yeniden oluşturulacak ve alanın diğer kimlikleriyle bütünleştirilmesi sağlanacaktır. Patrikhane ve Kariye arasında Fener kapısının yeni fonksiyonlar ve yol boyunca geliştirilecek kültür faaliyetleriyle canlı bir geçiş yeri olması amaçlanmaktadır. Yeni fonksiyonların belirlenmesinde, halkın ihtiyaçları doğrultusunda sosyal değişimin ve kalkınmanın sağlanması önemsenmektedir.

Patrikhane ve Kariye arasında Fener kapısının canlı bir geçiş yeri olması amaçlanmaktadır. Bahsedilen bağlantı aksı boyunca birçok anıtsal ve sivil mimari örneği bulunmaktadır. Bunlara verilecek yeni fonksiyonlar ve yol boyunca geliştirilecek kültürel faaliyetlerle canlılık sağlanacaktır. Yeni fonksiyonların yerel halk ile bütünleştirilmesi yoluyla da aks boyunca sosyal değişim ve kalkınma gerçekleştirilecektir. Aks üzerinde yer alan boş ve harabe halinde bulunan anıtsal mimarilerin geçmişte Rum ve Türklerin ortak yaşamına dair belgelerin sergilendiği sergi alanları olarak kullanılması önerilmektedir. Fener Rum Erkek Lisesi'nde geleneksel tarihi workshopların düzenlenmesi, Fener ile ilgili öğrenci çalışmaları ve araştırmalarının sergilenmesi gibi faaliyetlerin gerçekleştirilmesi düşünülmektedir.

Söz konusu faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ile sağlanan yaşanabilir çevre koşulları semt bütününde etkisini gösterecek ve kültürel fonksiyonların yanı sıra ticari fonksiyonların da getirilmesi ile alan bütünde ekonomik iyileşme elde edilecektir.

4.2.2. 1998 Tarihli Balat ve Fener Semtlerinin Rehabilitasyonu Projesi

Fener Balat semtlerindeki çalışmalara UNESCO ve Avrupa Konseyi destekli proje ile başlanmıştır. 1996 yılında düzenlenen Habitat II Konferansı sırasında Yves Dauge, Minja Yang ve Rémi Stoquart⁶ arasında yapılan resmi olmayan görüşmelerle bu bölgede bir proje düşüncesi ortaya çıkmıştır. Fatih Belediyesi ile UNESCO'nun ilk resmi görüşmelerinden sonra Avrupa Konseyi projenin fizibilite etütlerinin gerçekleştirilmesinde finansman talebinde bulunmuştur. Yves Dauge, Rémi Stoquart ve Stefanos Yerasimos tarafından kaleme alınan proje 1998 yılında UNESCO'ya teslim edilmiştir. (EK-10)

Fener ve Balat semtlerinin böyle bir proje için pilot alan olarak seçilmesinde homojen olarak korunmuş bir alan niteliği taşımasının, tarihi bir merkez olarak önemli yapıları içermesinin, benzersiz bir kentsel manzaraya sahip olmasının ve çoğunlukla ahşaba göre daha kolay onarılabilen kâgir yapıların bulunmasının etkili olduğu söylenebilir.

Söz konusu proje benimsediği amacı, bu amaç doğrultusunda faaliyette bulunacak aktörleri, uygulamalarda kullanılacak finansmanı, binaların rehabilitasyon ilkeleri, mesleki eğitim ve yardımcı tesisler ile ilgili öneriler ile proje sonrası düzenlemeleri bakımından ele alınacaktır. Bu değerlendirmeler

⁶ Yves Dauge UNESCO Özel Danışmanı ve Chinon Belediye Başkanı; Minja Yang UNESCO Asya Pasifik Programı Müdürü ve Rémi Stoquart Şehir Plancısı ve Coğrafyacısıdır.

1998 tarihli fizibilite raporu (Balat ve Fener Semtlerinin Rehabilitasyonu, 1998) içinde yer alan öneriler incelenerek yapılacaktır.

4.2.2.1. Amaç

Çalışmada, tarihi merkezin bugünkü sakinlerinin tarihi miraslarını muhafaza ederek, yaşadıkları çevreyi koruyarak, ekonomik, kültürel ve toplumsal durumlarının iyileşmesini sağlayarak da uygun bir biçimde yaşayabileceklerinin kanıtlanması amaçlanmaktadır.

Proje kapsamında, konutların iyileştirilmesi; semt sakinlerinin yaşam kalitesinin altyapı çalışmaları ile yükseltilmesi; istihdam ve mesleki eğitim faaliyetleri ile özellikle gençlerin istihdamına ve kadınların eğitime önem veren toplumsal-eğitsel tesislerin kurulması ve ekonomik faaliyetlere yeniden hareketlilik kazandırılması konuları faaliyet alanlarını oluşturmaktadır.⁷

Söz konusu çalışmanın örgütsel yapısı idari birim, semt atölyesi, rehabilitasyon kooperatifi ve zanaatkarlık merkezinden meydana gelmektedir. İdari birim projenin uygulayıcısı durumundadır ve yıllık program çerçevesinde faaliyetlerin uygulanmasından sorumludur. Semt atölyesi, önerilen tesislerin mali, ekonomik ve sosyolojik yönlerini araştırılması, rehabilitasyonların kalitesinin ve fizibilitesinin denetlenmesi görevlerini yerine getirmektedir. Rehabilitasyon kooperatifi, semt sakinleri ile çalışmanın örgütsel yapısı arasında aracılık yapmakta, semt atölyesinin yardımı ile ihtiyaçları belirlemekte ve konutların rehabilitasyon dosyalarının hazırlanmaktadır. Zanaatkarlık merkezi, yapıların rehabilitasyonu için eğitim hizmeti vererek kalifiye bir işgücü yaratılmasına yardımcı olmakta ve semt sakinleri için iş imkanı yaratarak toplumsal yakınlaşma sağlamaktadır.

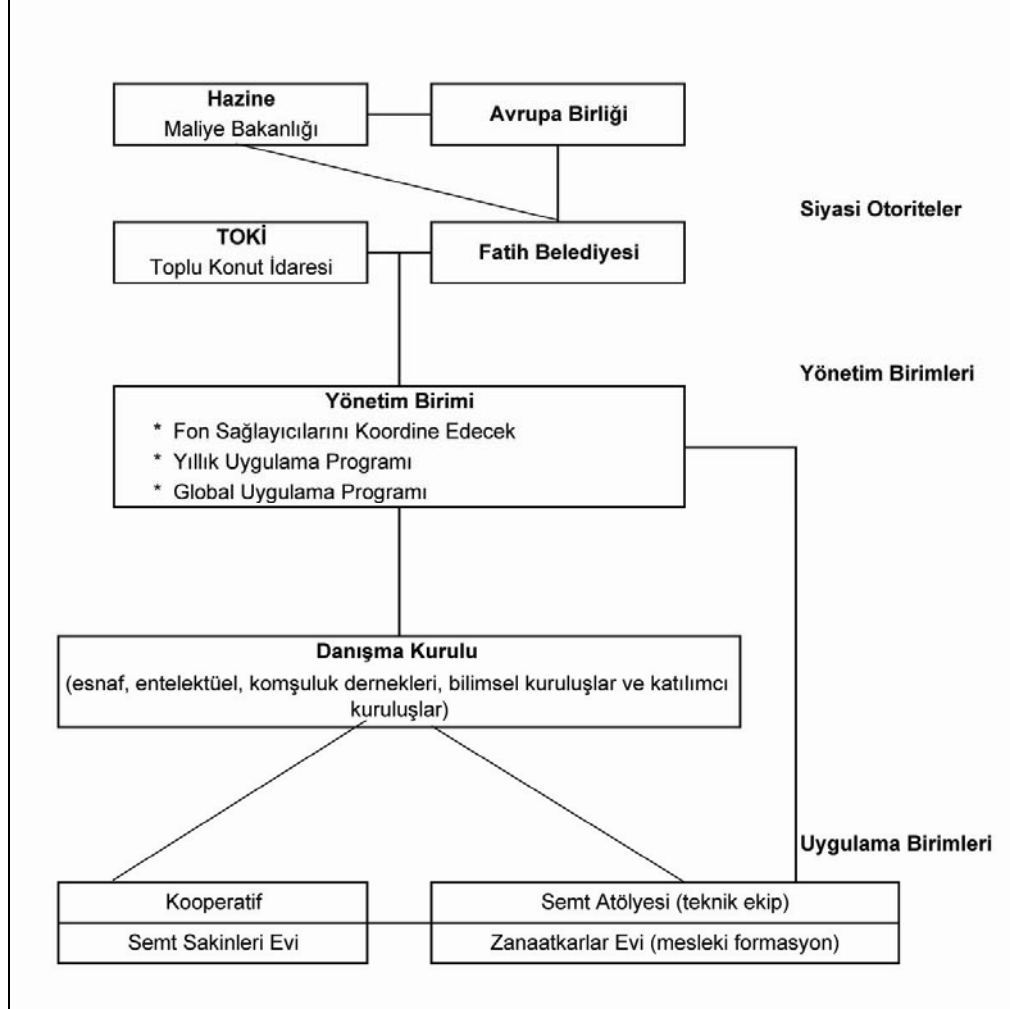
⁷ Dini yapılar siyasi nedenlerden dolayı bilinçli olarak proje kapsamı dışında bırakılmıştır. Azınlıklarla ilgili hükümler nedeniyle bu yapılardaki çalışmaların zorlukları dikkate alınarak böyle bir tercih yapılmıştır.

Projenin hedef kitlesini, öncelikle kendi evinde oturan ve ekonomik güç bakımından kiracılara yakın özellikler taşıyan mal sahipleri oluşturmaktadır. Bununla birlikte, çalışma kapsamında temel konfor şartlarını sağlanması amacıyla benimsenmesi nedeniyle kiracıların da hakları göz önüne alınmakta ve kirada oturan sakinlerin bir bölümüne yardımcı olunması düşünülmektedir.

4.2.2.2. Aktörler

- *Avrupa Birliği*; toplumsal ve mesleki eğitim, bölgenin rehabilitasyonu için gerekli araçların oluşturulması için mali destekte bulunacaktır.
- *Fatih Belediyesi*; semt tesislerinin, altyapı ve toplumsal-egitsel tesislerin kurulabilmesi için gerekli faaliyetlerle projenin gerçekleşmesine aktif olarak katılacaktır.
- *UNESCO Dünya Mirası Merkezi*; Kültür Bakanlığı ve tarihi kentsel mirasın korunmasından sorumlu makamlarda denetim, uzmanlık ve danışmanlık fonksiyonlarını yerine getirecektir.
- *Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü (IFEA)*; projenin Fransa ayağının koordinasyonunu yönetecek ve bilimsel uzmanlık hizmeti sunacaktır.
- *Toplu Konut İdaresi (TOKİ)*; özellikle sivil mimarinin rehabilitasyonuna göre ayarlanan bir kredi politikası ile çok düşük faizli mali destek sağlayabilecek tek kamusal kurum olması ve konut politikasının geliştirilmesindeki konumu bakımından önemli aktörlerden biri olmaktadır.
- *Kültür Bakanlığı*; Koruma Kurulu aracılığıyla, Semt Atölyesi ile birlikte temel mimari kuralların hazırlanması ve gerekli tesisleri kurmak üzere anıtların restore edilmesi gibi konularda faaliyet gösterecektir.
- *İstanbul Büyükşehir Belediyesi*; Haliç kıyısının spor alanı ve yeşil alan ihtiyacına göre yeniden düzenlenmesini, içme suyu ve atık su şebekelerinin iyileştirilmesi ve doğalgaz şebekesinin bağlanmasından sorumlu olacaktır.

- Kooperatif; semtin iyileştirilmesindeki itici güç görevini görecek ve rehabilitasyonların toplumsal olarak denetlenmesini sağlayacaktır.
- Semt Atölyesi; teknik ekibi bir araya getirerek öneriler geliştirmek, teknik dosyaları hazırlamak, gayrimenkul piyasasını canlandırmak, her bina için şartname hazırlamak, teknik etütleri gerçekleştirmek ve düzenlenmeleri tasarlamakla yükümlüdür.
- Kiracılar; mevcut kira piyasasının koşulları içinde güvensiz bir durumda olmakta ve yasal olarak konutlara ancak çok küçük müdahalelerde bulunabilmektedirler.
- Mal sahipleri; uygulamanın çekirdeğini oluşturmakta ve değişik teşviklerle rehabilitasyon sürecine büyük ölçüde dahil edilmeleri planlanmaktadır.
- Dernekler; projenin ilgili kurumlarla ilişkisini sağlayacak ve halkı projeye daha duyarlı kılmak için stratejik bir iletişim mekanı oluşturacaklardır.
- Özel sektör; toplumsal-egitsel tesislerin kurulması aşamasında etkili olmaları beklenmektedir. Uygulama safhasında, özellikle inşaat ve bayındırlık şirketleri ile kültür ve eğitim alanlarında hizmetleri bulunan kuruluşların girişimleri uygun görülmektedir.

Şema 4: Fener ve Balat Semtlerinin Rehabilitasyon Projesinin Uygulama Şeması

Kaynak: Balat ve Fener Semtlerinin Rehabilitasyonu, 1998

Bahsedilen aktörler arasında projenin itici gücünü oluşturan kooperatif kendi alanında bir ilk olma özelliği göstermektedir. Doğrudan semt sakinleri tarafından yönetilen bu kooperatif, homojen ve özerk bir nitelik taşımaktadır. İdari birimin danışma kuruluna katılabilmekte ve atölye tarafından kendisine danışmanlık hizmeti verilmektedir. Atölye, kooperatif tarafından toplanan bireysel rehabilitasyon formlarını aldığı anda devreye girerek dosyalarla ilgili bilirkişi yardımı sağlamaktadır (Şema:4)

Kooperatif, spekülasyon sorunları yaşanmaması için gayrimenkul faaliyetleri, satış, alım, istimlak ya da arsa stoku oluşturma işlemleri ile ilgilenmemektedir. Sadece, konutların rehabilitasyonuna karar vermekte ve

Semt Atölyesi üzerinden, idari birim ve semt sakinleri arasında hukuki aracılık vazifesi görmektedir. Kooperatifte öncelikle üyelerinin ortak çıkarlarını korumakta ve ortaya çıkan sorunlar uygulayıcı birimlere iletilmektedir. Rehabilitasyon taleplerini toplamakta, Atölyenin yardımı ile konutların öncelikleri ve ihtiyaçları belirleyerek rehabilitasyon dosyalarını hazırlamaktadır. Mal sahibi konutunun rehabilitasyon uygulamasını kooperatife devretmekte ve kooperatif atölyenin görüşünü aldıktan sonra bu talebi idari birime iletmektedir. Çalışmalar zanaatkar evinin yönetiminde gerçekleştirilmektedir. Ayrıca, mal ve kiracılar arasındaki kefil işlevini yerine getirmekte ve ortaya çıkan tartışmaları kendi bünyesinde çözmeye çalışmaktadır. Bunun yanı sıra, rehabilitasyon önerilerini ve yıllık bir müdahale bütçesi ile idari birime iletmekle görevlidir. Sakinlerin ödeme kabiliyetlerini değerlendirmesi gerekmektedir.

4.2.2.3. Finansman

Avrupa Birliği, donanım ve işletme giderleri ile personel maliyetinin önemli bir bölümünü dört yıllığına üstlenmektedir. Belediye, donanım ve tesisler için gerekli alanın sağlanması, inşa edilmesi ve personel masraflarının bir kısmının karşılanmasıyla yükümlüdür. Avrupa Birliği, ancak belediye kararlaştırılan düzenlemeleri ve yatırımları gerçekleştirdikten sonra devreye girmektedir.

Projede kullanılacak finansmanın yarısının Avrupa Birliği'nde sübvansiyon olarak elde edilmesi ve diğer yarısının ise bir kamu kuruluşu olan Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tarafından üstlenilmesi düşünülmektedir. Avrupa Birliği'nden sağlanan sübvansiyonlarla sakinlerin yaşam düzeyini iyileştirmek için gerekli olan toplumsal amaçlı birincil konfor elemanları temin edilecektir.

TOKİ faiz oranlarının kredi alanlar için avantajlı olması nedeniyle projenin finansmanı için önemli bir aktör olarak kabul edilmektedir. Söz konusu

kuruluş tarafından sunulan kredilerde faiz oranları enflasyonla aynı hızda seyreden ortalama memur maaşı artış oranına göre hesaplanmakta ve bu oranlar altı ayda bir, geri ödenmesi gereken bakiye üzerinden yeniden değerlendirilmektedir.

4.2.2.4. Rehabilitasyon

Projede rehabilitasyon bileşeni kapsamında müdahale edilmesi gereken yapılar belirli kriterlere göre sınıflandırılmıştır. Her bir kategoride iyileştirilmesi planlanan bina sayısı 75 olarak belirlenmiştir.

- Hafif rehabilitasyonla; yapı sorunu olmayan binalarda çatının yüzeysel onarımı, bina cephelerinin elden geçirilmesi, su, doğalgaz ve elektrik şebekelerinin normlara uygun hale getirilmesi çalışmaları yapılacaktır.
- Orta rehabilitasyonla; sağlam bir yapıya sahip binalarda yeniden yapılması gereken çatı ve konsollar, değiştirilmesi gereken pencereler, yeniden yapılması gereken mutfak, banyo ve tuvalet, tamir edilmesi ve tümüyle yeninde boyanması gereken iç duvarlar ele alınacaktır.
- Ağır rehabilitasyonla; yapı sorunu olan binalarda yeninde yapılması gereken çatı ve konsollar, kaplanması gereken zemin, tümüyle yeniden boyanması gereken iç duvarlar iyileştirilecektir. Bu kategorideki rehabilitasyonlar öncelikle projede öngörülen kamusal tesislerin kurulması amacıyla gerçekleştirilecektir.

Rehabilitasyon çalışmaları ile dört yıllık bir zaman içerisinde 225 binanın iyileştirilmesi hedeflenmektedir. Bahsedilen rehabilitasyon çalışmaları şunları içermektedir:

- Çatıların onarımı,
- Bina cephelerinin restorasyonu,

- Dahili elemanların tamiri,
- Tuvalet, banyo ve mutfakların asgari standartlara uygun hale getirilmesi,
- Kolektif merkezi ısıtma için doğalgaz tesisatının bağlanması ve
- Elektrik şebekesinin güvenlik standartlarına uygun hale getirilmesi.

4.2.2.5. Mesleki Eğitim İle İlgili Öneriler

Mesleki eğitim ile ilgili olarak zanaatkar evi ve tekstil teknik enstitüsünün kurulması önerilmiştir. Zanaatkar evi ile eski binaların rehabilitasyonu hakkında eğitim verilerek, bu alanındaki mesleklerin gelişimine imkan sunulacaktır. Böyle bir evin semtin rehabilitasyon ihtiyaçlarının vasıflı kişiler tarafından karşılanması ve böylece semt sakinleri için yeni bir istihdam alanı yaratılarak toplumsal güvencenin sağlanması amacına hizmet etmesi düşünülmüştür. Söz konusu merkez, Fatih Belediyesi, Koruma Kurulu, Kooperatif ve Semt Atölyesi'nin işbirliği ile Avrupa projesi çerçevesinde gerçekleştirilecektir. Eğitim programlarının yürütülmesi acil gereksinimleri saptayan kooperatifin sorumluluğundadır. Eğitim programlarında eğitmenlik yapacak kişilerin yakın çevredeki zanaatkarlardan olması tercih edilmektedir.

Tekstil teknik enstitüsü ile gençlerin liseden sonra iki yıllık bir eğitimle tekstil sektörü için hazırlanması hedeflenmektedir. Bu enstitü kapsamında bilgisayar ortamında model, renk ve desen yaratılması konularında ihtisaslaşma sağlanacaktır. Ülkede önem taşıyan bu sektör bünyesindeki vasıflı işgücü ihtiyacına yönelik olarak böyle bir uygulamanın faydalı olabileceği düşünülmüştür.

4.2.2.6. Yardımcı Birimlerin Kurulması İle İlgili Öneriler

Yardımcı birimlerin kurulması ile ilgili öneriler kapsamında okul çevresi çalışma merkezleri, semt sakinlerinin evi ve anne ve çocuk eğitimi ve sağlığı merkezi kurulması planlanmıştır.

Okul çevresi çalışma merkezleri genç kesimin eğitim koşullarının iyileştirilmesinde temel unsurlar olarak kabul edilmektedir. Öğrencilerin ödevlerini rahat koşullar altında yapmaları için fırsat sunularak evlerdeki yetersizliklerin giderilmesi amaçlanmaktadır. Bilgisayar ve kütüphane kullanma imkanlarının sağlanmasının yanı sıra özel dersler ve dil dersleri gibi eğitim destek programlarının uygulanması öngörülmüştür.

Anne ve çocuk eğitimi ve sağlığı merkezi ile semtteki kadınların sağlık durumlarının iyileştirilmesi ve bununla birlikte kendilerini mesleki bakımdan geliştirebilmeleri için gerekli donanımların sağlanması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede, merkez bünyesinde bir anne ve çocuk sağlığını koruma merkezi, bir toplumsal-eğitsel merkez, bir kreş ve bir anaokulu bulunacaktır. Semtteki tüm kadınların kullanımına açık bir buluşma, eğitim, iş bulma ve tedavi merkezi olması düşünülmektedir.

Semt Sakinlerinin Evi Balat ve Fener hakkındaki dokümanların toplanacağı herkese açık bir merkez olarak faaliyet gösterecektir. Bu ev içersinde kooperatif, bir kütüphane, sergi ve seminerler için bir salon yer alacaktır. Proje hakkında halkın bilgilendirilmesi ve böylece bu konuya karşı duyarlılığının artırılmasında bu evin etkili olması beklenmektedir.

Bunun yanı sıra aşağıda sıralanan özel kentsel çözümler geliştirilmiştir:

- Ticaretin canlandırılması: tabela ve vitrin düzenleme kurallarının konması, semt girişlerinin yakınlarına park yeri yapılması, bölgenin tanıtımı,

- Zanaatın canlandırılması: Zanaatkar Ev'inin kurulması ve Vodina Caddesi ile Hızır Sokak arasında bir zanaat bölgesinin geliştirilmesi,
- Tarihi kentsel mirasın değerlendirilmesi: tekrar kullanılabilir dinsel binaların restorasyonu, en ilginç cephelerin aydınlatılması, surların bir kısmının açılması ve Fener kapısı ile civarının restorasyonu, vb.

4.2.2.7. Rehabilitasyon Sonrası İle İlgili Öneriler

Yoksul kesimlerin yerlerinde kalabilmeleri için bir toplumsal yardım politikasının geliştirilmesi gerekmektedir. Ancak projenin finansmanı böyle bir uygulamayı kaldırabilecek bir kapasiteye sahip değildir. Bununla birlikte, hedef kitlenin kendi evlerinde oturan, semte bağlı ve evinin bakımı için çabalayan sakinlerden oluşması durumunda yerinde tutma politikasının gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir.

Rehabilitasyon yardımlarından faydalanan kiracı ve mal sahipleri, süresi kooperatif ile birlikte belirlenen bir sözleşme imzalamaktadır. Böylece, her iki tarafın da yükümlü olduğu sözleşme ile kirada belli bir artışın olması kararlaştırılmaktadır. Ayrıca, mal sahibinin kiracısını evden çıkarmaması ve kredinin geri ödenmesi ile ilgili konular netleştirilmektedir.

Kiracıların yerlerinden çıkarılmamaları için kredinin şarta bağlanmalı ve mal sahibi sübvansede edilmelidir. Ev sahibi rehabilitasyondan sonra mülkünü satmak isterse, evini rehabilitasyon çalışması sırasındaki kiracısı ile birlikte devretmek zorundadır. Kooperatif, aracı ve toplumsal arabulucu işlevi gereği kiracı ile ev sahibi arasındaki muhtemel sorunların çözümü için yardımda bulunmaktadır.

4.2.3. 2003 Tarihli Fener ve Balat Semtleri Rehabilitasyon Programı

İstanbul Tarihi Yarımada'daki bazı alanların 1985 yılında korunması gereken dünya kültür mirası listesine alınmasından 12 sene sonra, 1997 yılında Fener Balat semtlerinde UNESCO ve Fatih Belediyesi arasında işbirliği sağlanarak bir büro açılmış ve fiziksel ve mimari analizi kapsamında çalışmalar yapılmıştır.

Bölgenin rehabilitasyonu için, Avrupa Komisyonu, Fatih Belediyesi, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü ve UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Kurumu) ile semtteki Fener ve Balat Derneklerinin katılımıyla bir fizibilite çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, binaların rehabilitasyonu kadar sosyal rehabilitasyonun da desteklenmesi hedeflenmiş, böylelikle tarihi doku içindeki konut sorununa uygulanabilir çözümler sunarak yoksul bölge sakinlerinin yaşam koşullarının geliştirilmesini amaçlanmıştır.

Semt sakinlerinin aktif katılımını öngören sosyal rehabilitasyon programları için pilot uygulama olması beklenen çalışma sonucunda, Balat ve Fener Semtlerinin Rehabilitasyonu isimli bir rapor (1998 Raporu) hazırlanmıştır. Ancak söz konusu çalışmalar kaynak kesintisi nedeniyle askıya alınmıştır. Bu olumsuz durumun ortaya çıkmasına projenin finansmanında Avrupa Birliği'nin %80'lik katkısına karşılık Kültür Bakanlığı'nın %20'lik bir katkıda bulunmayı kabul etmemesi yol açmıştır. 2002 yılında ise Avrupa Birliği proje için 7 milyon € tutarında hibe ayırmaya karar vermesiyle yeni bir grup projenin ihalesini üstlenmiştir. Şuanda uygulanmakta olan program ise 1998 yılında raporlanan projeden oldukça farklı bir nitelik taşımaktadır. 2002 yılı Kasım ayında T.C. Hazine Müsteşarlığı, Avrupa Birliği ve Fatih Belediyesi arasında finans anlaşmasının imzalanmasıyla program resmîyet kazanmış ve 2003 yılı Ocak ayında programın uygulanma aşamasına geçilmiştir (Fatih Belediyesi, 2005b).

Fener- Balat Projesi, İstanbul Tarihi Yarımada'daki bazı alanların dünya miras listesine alınmasından sonra hayata geçirilen ilk proje olarak kabul edilmektedir. Finansmanı, "Akdeniz Ülkeleri Ortaklığı çerçevesinde uygulanan MEDA Programları" kapsamında karşılanmaktadır. Söz konusu projenin, Avrupa Birliği'nin "Katılım Öncesi Kolaylığı" çerçevesinde sunduğu diğer mali yardımlara hak kazanabilmesi için, "Avrupa Birliği Katılım Ortaklığı Belgesi"ne ve Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği'nce hazırlanan "Ulusal Program"da yer alan önceliklere uygun olması gerekmektedir. Benimsenen hedef doğrultusunda projenin, AB'ye giriş süreci öncesi Ulusal Program kriterleri ile örtüştüğü ifade edilmektedir (Fatih Belediyesi, 2005b).

Uygulama aşamasında olan 2003 tarihli proje hakkında henüz bir basılı bir kaynak bulunmamaktadır. Ancak projenin temel ilkeleri ve gerçekleştirilenler konusunda internet sitesindeki bilgiler düzenli olarak güncellenmektedir. Söz konusu kaynaktan ve yetkililerle yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilerle proje amacı, aktörleri, finansmanı, restorasyon süreci, sosyal tesis önerileri ve proje sonrası için öngörülerini bakımından ele alınacaktır (Fener ve Balat Semtleri Rehabilitasyon Programı, 2006). 1998 tarihli projeden farklılıkları olumlu ve olumsuz özellikleri ile değerlendirilmeye çalışılacaktır.

4.2.3.1. Amaç

Projede, evlerin tarihi dokusunun korunarak restore edilmesi ve aynı zamanda mevcut nüfusun toplumsal profilinin geliştirilerek yaşam koşullarının iyileştirilmesi hedeflenmektedir. Amaçlananlar 4 ana başlık altında toplanmaktadır:

- 200 adet ev restore edilmesi,
- Eğitim ve sağlık koşullarının iyileştirilmesi amacıyla, sivil toplum kuruluşları tarafından işletilecek bir sosyal merkez kurulması; mesleki eğitim, okuma

yazma kursları, beslenme eğitimi, matematik ve bilgisayar kurslarıyla çocukların okul sonrası eğitimlerinin desteklenmesi,

- Katı Atık Yönetim Stratejisi geliştirilmesi,
- Balat Çarşısı'nın altyapı ihtiyaçları dikkate alınarak dükkanların rehabilitasyonun yapılması (Fatih Belediyesi, 2005b).

4.2.3.2. Aktörler

Avrupa Topluluğu ve Fatih Belediyesi'nin ortak bir çalışması olan Fener ve Balat Semtleri Rehabilitasyon Programı'nda Barselona Belediyesi'nin kısmen sahip olduğu bir yapım şirketi olan FOMENT Ciutat Vella SA liderliğindeki bir konsorsiyum ile hizmet sözleşmesi imzalanmıştır. Foment Ciutat Vella SA ile birlikte konsorsiyumun diğer üyeleri, IMC Danışmanlık Şirketi (İngiltere), GRET (Fransa) ve Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (Türkiye) olmaktadır. Belediye, program ofisi ve sosyal merkez binalarını ve programdan sorumlu olacak elemanları sağlamakla yükümlü kılınmıştır. Sözleşmeye göre görevlendirilen uzmanlardan oluşan Teknik Destek Ekibi, Fatih Belediyesi'ne uygulamada yardım edecektir (Fener-Balat Kültür ve Güzelleştirme Derneği, 2005).

1998 yılında geliştirilen programın halk tarafından sahiplenilmesini sağlayacak kooperatif benzeri bir kuruluşun faaliyeti ön görülürken, uygulamaya geçirilen 2003 tarihli proje kapsamında böyle bir oluşuma rastlanmamaktadır. Kooperatifle ilgili olarak önceki projenin raporunda gerekli bilgiler aktarılmış ve olumlu katkıların sağlanması beklenmiştir. Buna karşılık, 2003 tarihli projede bu aktöre ya da onun yerini alabilecek nitelikte başka bir kuruluşa yer verilmemesi önemli bir eksiklik olarak görülmektedir.

4.2.3.3. Finansman

06.01.2003 tarihinden itibaren uygulamaya başlanan ve dört yıl sürecek olan program için Avrupa Komisyonu 7.000.000€ hibe etmiştir. Bu kaynağın kullanımında restorasyona 3.850.000€, sosyal merkeze 1.000.000€, Balat Çarşısı'nın ıslahına 150.000 €, katı atık yönetimine 100.000€ ve teknik destek ekibine 1.900.000€ ayrılması kararlaştırılmıştır (Fener-Balat Kültür ve Güzelleştirme Derneği, 2005).

1998 tarihli proje kapsamında finansmanın yarısının Avrupa Birliği sübvansiyonları ve diğer yarısının TOKİ kredileri ile sağlanması düşünülmüştür. Ancak 2003 tarihli programda mali kaynak olarak Avrupa Birliği hibeleri ile yetinilmektedir. İleride yapılacak çalışmalar için kaynakların geri dönüşümlü bir şekilde değerlendirilmesine yönelik bir tutuma rastlanmamaktadır. Diğer uygulamalara örnek teşkil edecek bir programın finansmanın sürekliliği sağlayacak bir niteliği bulunmalıdır. Bu bakımdan TOKİ uygun faiz oranları ile kredi sunabilecek güçte bir aktördür ve kredilerinin belli bir kısmını kültür varlıklarının restorasyonuna ayırma yükümlülüğünün bulunmaktadır. Söz konusu sürekliliğin sağlanmasında önemli katkıları olacaktır (Ek-4) (Ek-8).

4.2.3.4. Restorasyon

Program alanındaki 1401 parselin yaklaşık 750 tanesinde tarihi nitelikli binalar yer almaktadır. Söz konusu binaların çeşitli mimari ve toplumsal ölçütlere göre belli sayıda seçilerek restorasyonunun yapılması öngörülmektedir (Ek-11). Binaların restorasyonu ile aşağıda belirtilenlerin elde edilmesi amaçlanmaktadır:

- Fener ve Balat Semtlerinin sosyo-ekonomik yönden canlandırılması ve sürdürülebilir kentsel rehabilitasyonun sağlanması,
- Semt halkı için gelir getirici etkinliklerin geliştirilmesi,

- Kültürel mirasın korunması konusunda Fatih Belediyesi'nin teknik kapasitesinin geliştirilmesi,
- Fener ve Balat semtlerindeki diğer binaların restorasyonunun özendirilmesi ve
- Başka alanlarda da uygulanabilecek bir kentsel rehabilitasyon modeli yaratılması.

Restorasyon süreci şu aşamaları kapsamaktadır:

- İmar planlarının gözden geçirilmesi,
- Mimari ve sosyal değerlendirme ölçütlerinin belirlenmesi,
- Başvuran evlerin belirlenen ölçütlere göre değerlendirilmesi,
- Hangi evlerin restore edileceğinin kararlaştırılması imar durumlarının gözden geçirilmesi,
- Projelerin hazırlanması ve Koruma Kurulu onayının ve inşaat izinlerinin alınması,
- Restorasyonu yapacak müteahhit firmayı belirleyecek ihale dosyasının hazırlanması ve ihalenin açılması,
- İnşaatın koordinasyonu ve denetimi, kabulü, hakedişlerin denetimi.

Teknik Destek Ekibi, restore edilecek evlerin belirlenmesi amacıyla, Fatih Belediyesi ve Topluluk Katılım Forumu katılımıyla biri mimari öbürü sosyal olmak üzere iki dizi ölçüt ve bir puanlama sistemi geliştirilmiştir. Söz konusu sistem içerisinde binaların değerlendirilmesi için aşağıda sıralanan mimari ölçütler kullanılmaktadır.

- Binanın yeri,
- Binanın mimari değeri,

- Binanın tarihi değeri,
- İç ve dış özgünlük,
- İç ve dışta gerekli rehabilitasyon düzeyi,
- Deprem riski,
- Restorasyon sırasında veya sonrasında gerekecek olası kullanım değişiklikleri,
- Binada yapılacak restorasyonun çevresine etki düzeyi,
- Koruma Kurulu'ndan izin almadaki zorluk derecesi ve
- Binanın 1997 yılında önce alınıp alınmadığı.⁸

Sosyal ölçütler ise bina sahipliğindeki hissedar sayısı, binada oturan aile sayısı, binada oturan aileler ile ilgili ev sahibi/kiracı oranı olarak belirlenmiş ve gerekli verilere saha çalışmaları ile ulaşılmıştır.

Restore edilecek evlerin kararlaştırılmasının ardından ev sahiplerinden restorasyon için onay alındıktan sonra ve standart bir sözleşme imzalandıktan sonra ihale süreci başlamaktadır. Program kapsamında seçilen evlerin restorasyonu, şu ilkeler çerçevesinde gerçekleştirilmektedir:

- Binaların orijinal haline sadık kalınarak yürütülecek başarılı bir restorasyon ile, kentin başka yerlerinde yürütülecek benzer çalışmaların niteliğinin artırılmasına katkıda bulunabilecek bir örnek restorasyon merkezi oluşturulması;
- Örnek model oluşturarak gelecekteki restorasyon çalışmalarının özendirilmesi;
- Topluluk katılımının güçlendirilerek semtlerin rehabilitasyonunun sürdürülebilirliğin sağlanması ve dış fonların bölgeye çekilmesi;

⁸ Spekülasyonunu önlemek amacıyla, 1997 yılından sonra el değiştirmiş binalar Program kapsamına alınmamaktadır.

- Restorasyon işlerinde çalışacak semt sakinlerine yeni beceriler kazandırılarak iş olanakları yaratılması;
- Onarım rehber kitapçıkları hazırlanarak, basit onarım tekniklerinin bina sahiplerince kavranmasının ve bu yolla binaların sürekli bakımının sağlanması;
- Restorasyon prosedürlerinin kolaylaştırılması ve
- Binalar için bir veri tabanı geliştirilmesi ve uygulama sırasında üretilecek belgelerle bir arşiv oluşturulması.

Ev sahipleri restore edilecek konutlar için herhangi mali katkıda bulunamamakta ve programa katılmaları için şartlara uymayı kabul etmeleri yeterli görülmektedir. Program kapsamında ev sahiplerinin beş yıl süresince evlerini satmamaları, restorasyona aykırı bir müdahalede bulunmamaları, restorasyon öncesi evde yaşayan kiracılara restorasyondan sonra da öncelik tanımaları ve yasal sınırlar dışında kira artışı yapmamaları koşulları benimsenmiştir.

Restorasyon projelerinin hazırlanmasına, ev sahiplerinin Belediye ile sözleşme imzalamalarından sonra başlanılmaktadır. Hazırlanan projeler, Koruma Kurulu onayı alındıktan sonra, ihale belgeleri de eklenerek, ihale makamı olan, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu'na gönderilmektedir. Delegasyon ihaleyi duyurup, firmalardan teklifleri toplayıp değerlendirerek bir müteahhit firma belirlemekte ve bu firma ile sözleşme imzalandıktan sonra sahada çalışmaya başlamaktadır. Teknik Destek Ekibi, firma tarafından yürütülen inşaatları denetlemektedir.

Bir grup binanın projelerinin hazırlanması 3 ay, bunların Koruma Kurulu'nda incelenip onaylanması 1–2 ay, Avrupa Komisyonu kuralları uyarınca ihale işlemleri 6–7 ay sürmekte ve inşaatların yapılması için 8–10 ay süre ayrılmaktadır. Ev sahiplerinin Belediye ile sözleşme imzaladıkları tarihten

yaklaşık 10 ay sonra restorasyon başlamakta ve restorasyon başladıktan sonra 8–10 ay içinde de çalışmalar tamamlanmaktadır. Müteahhit firmaya ihale edilen restorasyon işlerinin denetlenmesi ve onaylanması işleri Fatih Belediyesi ve Teknik Destek ekibi tarafından yürütülmektedir.

Uygulamaya 2003 yılı Ocak ayında başlanan programda ilk etapta 26 ev restore edilmiştir. Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu tarafından açılan I.grup binaların ihalesini kazanan Pekerler İnşaat ve Sanayi Limited Şirketi işi üstlenmiştir. İhalede verilen işin bütçesi 377.000€ olarak belirlenmiş ancak uygulama sırasında kaynak yetersiz kalınca bu miktar 477.000€'a yükseltilmiştir. Binalardaki çatı ve cephe onarımlarının yapılması, dış kapı ve pencerelerin yenilenmesi ve yapının özgünlüğünü bozan eklemeler kaldırılması gibi müdahaleler için yaklaşık 8.000 ile 30.000€ arasında değişen bir maliyet ortaya çıkmıştır. I. Grup kapsamında özellikle hafif müdahale gerektiren evler seçilmiştir. II. grup binaların ihalesi Ağustos'ta ve III. grubun ihalesi Kasım'da imzalanacaktır (Ünlü, 2006) (Ek-13).

2003 tarihli program, bölgedeki evlerin restorasyonu kapsamında binalardaki çatı ve cephe onarımlarının yapılması, dış kapı ve pencerelerin yenilenmesi ve yapının özgünlüğünü bozan eklemeler kaldırılması gibi yüzeysel müdahaleleri içermektedir. Oysa 1998 tarihli programda, evlerin sadece dış görünüşlerini düzeltmekle yetinilmeyerek dahili elemanların tamiri, tuvalet, banyo ve mutfakların asgari standartlara uygun hale getirilmesi, kolektif merkezi ısıtma için doğalgaz tesisatının bağlanması ve elektrik şebekesinin güvenlik standartlarına uygun hale getirilmesi gibi uygulamalarla belli standartların sağlanması ön görülmüştür. Ayrıca, önceki projede kentsel bakım konusunda bölge geneline yönelik olarak özellikle kamusal alanlardaki sorunlar için çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Sonraki projede ise konutlara yönelik müdahaleler dışında bu tarz tespitlere ve önerilere rastlanmamaktadır.

İhale şartnamesine %10 oranında yerel işçi kullanılmasını öngören bir madde eklenmiştir. Buna göre müteahhit firma başvuruları toplayarak değerlendirmektedir. Yerel işgücü kullanımında Koruma ve Restorasyon Firmaları Derneği tarafından yürütülen usta yetiştirme programı kapsamında eğitim alan kursiyerlerden faydalanılmaktadır. Avrupa Birliği tarafından desteklenen söz konusu program, Türkiye İş Kurumu'nun yönettiği ve Koruma ve Restorasyon Firmaları Derneği'nin uyguladığı Aktif İşgücü Programları Projesi; Yeni Fırsatlar Hibe Planı kapsamında yer almaktadır. 'Kültürel Mirasın Korunması Sürecinde Kalifiye Uygulama Elemanı Yetiştirme Projesi' olarak adlandırılan projeye, meslek lisesi mezunları, 2 yıllık yüksek restorasyon okulu mezunları ve Fener ve Balat semtleri ve çevresinde yaşayan daha önce inşaat sektöründe çalışmış işsiz gençler katılabilmektedir (KOREFD, 2006) (Ek-12).

1998 tarihli proje kapsamında bir zanaatkar evi kurulması önerilerek sakinlere yeni iş imkanları sunulmaya çalışılmıştır. 2003 tarihli projede ise böyle bir birime yer verilmemiş ancak başka bir proje kapsamında bu alandaki kişilerin zanaat eğitimi almalarına imkan sağlanmıştır. İstihdam konusunda katkısı olan böyle bir birimin restorasyon projesi ile bir bütün halinde kurgulanması daha uygun olacaktır.

4.2.3.5. Sosyal Merkez

Program, kapsamında halkın ihtiyaçlarına yönelik olarak bir sosyal merkezin kurulması düşünülmüştür. Bölgede yaşayan gençlere ve kadınlara hizmet vermek amacını taşıyan Sosyal Merkez sivil toplum kuruluşları tarafından işletilecektir. Açık çağrı sonucu seçilen bu kuruluşların çalışmaları program süresince Teknik Destek Ekibi tarafından denetlenmektedir.

Semtler sakinleri için bir buluşma ve toplantı merkezi işlevi görülmesi; okuma-yazma ile meslek edinme konularında eğitim verilmesi; beslenme ve

çocuk bakımı konularında annelerin bilgilendirilmesi; aşı programı düzenlenmesi; basit tedaviler için bir klinik ve bir kreşin temin edilmesi planlanmıştır. Ayrıca, okul derslerine destek, yabancı dil ve matematik gibi kursların düzenlenmesiyle, başarılı seviyesi yükseltilerek okulu terk etme oranının düşürülmesi ön görülmüştür.

Sosyal Merkez çalışmalarında Fener ve Balat bölgelerinde yaşayan kadınların katılımıyla, kooperatif niteliğinde bir sivil toplum kuruluşunun geliştirilmesi ve böylece kadınların kaynaklarını bir araya getirerek iş ve yatırım olanakları elde etmeleri düşünülmüştür. Program çerçevesinde sosyal merkez için ayrılan kaynağın merkezin işletilmesinin desteklenmesi, merkezin etkinliklerini yürüten yerel kadınların desteklenmesi ve merkezi işleten sivil toplum kuruluşunun katkısının desteklenmesi amaçlarıyla kullanılması kararlaştırılmıştır.

Program kapsamında ilkeleri yukarıdaki gibi kararlaştırılan sosyal merkezin işletilmesi İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı liderliğinde ve Toplumsal Gelişim ve Kültür Bilincini Geliştirme Vakıflarının katkılarıyla yürütülmektedir. İnsan Kaynağı Geliştirme Vakfı merkezin tüm faaliyetlerini yürütülmesi işini üstlenmiştir. Toplumsal Gelişim Vakfı el beceri kursları düzenlemekte ve Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı kültür gezileri gibi faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Partner kuruluşların etkinlikleri İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı tarafından takip edilmektedir.

Belediye gerekli yapıların sağlanması görevini zamanında yerine getirmediği için merkezin yetkilileri kendi çabalarıyla boş bir bina bularak Eylül 2005 tarihinde faaliyete başlamışlardır. Öncelikle ev ziyaretleri yapılmış ve böylelikle halkın güveni kazanılmaya çalışılmıştır. Şuanda güven konusunda bir sorun bulunmamakla beraber ciddi bir alan yetmezliği sıkıntısı yaşanmaktadır (Öztürk, 2006).

Merkez bünyesinde kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Bölgedeki kadınlar, seminerlerle bilgilendirilmekte, danışmanlık hizmeti verilmekte ve ev ziyaretleri düzenlenmektedir. Ayrıca el beceri kursları ile aile ekonomisine katkıda bulunmaları için imkan tanınmaktadır. Gençlere hitaben seminerler düzenlenmekte, danışmanlık servisleri verilmekte ve okul dersleri bilgisayar, matematik ve yabancı dil kursları ile desteklenmektedir. Çocuklar için kreş benzeri bir uygulama yürütülmektedir (Öztürk, 2006).

Uzman bir kadro ile verilen hizmetlerden yaklaşık 160 kadın ve 190 çocuk faydalanmaktadır. Ancak 2006 Ekim sonunda projenin süresi dolacaktır ve devam etmesi fon bulunmasına ve sözleşmenin yenilenmesine bağlıdır (Öztürk, 2006).

1998 tarihli projede sakinlerin sosyal bakımdan ihtiyaçları göz önüne alınarak birçok tesisin kurulması önerilmiştir. 2003 tarihli projede bu tesisler içinden sadece sosyal merkezin uygulanmasına yönelik faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Merkez için gereken yapı belediye tarafından zamanında hazırlanmadığı için sınırlı bir alanda çalışmalar yürütülmektedir. Ayrıca, uygulamaların sürekliliği konusunda tereddütlerle karşılaşılmaktadır. Gereken fonların bulunamaması ya da sözleşmelerin yenilenmemesi durumunda ne olacağını sorusunun cevabı alınamamaktadır. Sosyal merkezin işler hale gelmesi ciddi bir emek gerektirdiği için başarı elde edildikten sonrasını hesaba katan bir modelin önceden kurgulanmış olması gerekir.

4.2.3.6. Sürdürülebilirlik

Sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik bakımından program kapsamında yerel zanaatkarların eğitilmesi ve yeni iş olanaklarının yaratılması yoluyla desteklenmesi planlanmıştır. Restorasyon sürecinde yerel zanaatkarlardan yararlanılması, sosyal merkez etkinlikleri kapsamında küçük ölçekli

giriřimciliđin teřvik edilmesi ve Balat arřısı'nda ticaret geliřtirilmesiyle kalıcılık sađlanacađı dűřünűlműřtür.

Fiziki sűrdűrelebilirliđin sađlanması konusunda, risk altındaki binaları depreme karřı gűçlendirme çalıřmaları yapılacaktır. II. Grup binaların ihalesinde bu tűr iyileřtirmelere yer verileceđi sűylenmektedir. Depreme karřı bu tűr bir tedbirin dűřűnűlmesi olumludur. Ancak fiziksel sűrdűrelebilirlik için semt genelindeki yapıların hibelere bađımlı kalmadan sűrekli bakımını műmkűn kılacak bir finansman modelinin oluřturulması gerekmektedir.

Rehabilitasyon çalıřmalarının devam edebilmesi için ilerde gereken ek mali kaynaklara ulařılması amacıyla programın bűtesinin bir bűlűműnű kullanılması ۆngőrűlműřtür. Belediye, Danıřma Kurulu ve Topluluk Katılımı Forumu'nun iřbirliđi ile kaynak geliřtirme stratejisi űretilecek ve çalıřmaları yűrűtmek űzere bir grubun oluřturulması planlanmıřtır. Bařbakanlık Toplu Konut İdaresi Bařkanlıđı (TOKİ) ile konut kredisi olanakları konusunda ve Sosyal Yardımlařma ve Dayanıřma Vakfı (SYDV) ile sosyal kalkınmaya yűnelik etkinlikler konusunda gőrűřmeler yapılması dűřűnűlműřtür. Bűylelikle diđer tarihi semtlerde bařlayacak benzeri çalıřmalara katkı sađlanması beklenmektedir. Fakat projedeki ۆnerilere karřılık, uygulama ařamasında bu konuyla ilgili herhangi bir giriřime rastlanmamaktadır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Uluslararası ortamda kültürel varlıkların korunması konusunda gelinen son noktada, kamunun koruma yükümlülüğünü yerine getirmesi için hassas bir yasal çerçeve geliştirilebilmesi gerekmektedir. Şahıslara danışmanlık hizmetleri sunmalı ve yaptırımları bulunmalıdır. Vatandaşlar sahip oldukları değerler konusunda bilgilendirilmeli ve bilinçlendirilmelidir. Finansman mekanizmaları ve ortaklıklar oluşturulmalı, fonlar, özel sektörle ortaklıklar ve teşviklerle kaynak alternatifleri artırılmalıdır. Kültür varlıkları çağdaş yaşamla bir bütün halinde ele alınmalı ve planlama faaliyetlerinde temel veri olarak kabul edilmelidir. Koruma faaliyetlerinin emek yoğun niteliği işsizlik sorunlarına yönelik olarak değerlendirilmelidir.

Tarihi kent dokularının iyileştirilebilmesi için bir takım iktisadi yatırımların yapılması gerekmektedir. Ancak ülkemizde bu tür yatırımlar kamuya geri dönmeyen kayıplar olarak algılanmaktadır. Benimsenen bu düşünce sonucunda kültür varlıklarının korunması konusundaki uygulamalarda yasaklamalarla yetinilmektedir. Oysa bu tür yatırımlar gerçekleştirildikleri alanlarda ticari ve kültürel faaliyetleri canlandırmaktadır. Yeni istidam olanakları yaratarak ve bilinçlenme ve örgütlenmeyi artırarak sosyal yapıda olumlu etkileri bulunmaktadır. Bölgeden alınan vergiler iyileşmelerin etkisiyle artarak kamunun başka alanlarda benzer uygulamaları gerçekleştirebilmesi için bir güç sağlamaktadır. Kültürel varlıkların korunması ve bunun beraberinde söz konusu alanların ekonomik ve sosyal gelişmeleri bakımından önem taşımaktadırlar. Bu yatırımlarla sanıldığı aksine harcamalar fazlasıyla geri kazanılabilmektedir.

Ülkemizde, bilimsel olarak yetersiz bir tavır ortaya koyan konut ve kültür politikaları doğrultusunda gerçekleşen uygulamaların olumsuz etkileri mirasın kaybedilme tehlikesini de beraberinde getirmektedir. Bunun yanı sıra, yaşanan önemli gelişmelerden bahsedilebilmektedir. Son dönemlerde Avrupa

Birliği'ne üye olma çabaları kalıcı çözümlerin üretilmediği sorunlara yönelik olarak yeniliklerin yapılmasına müsait bir değişim ortamı sağlamaktadır. Bu durumun artıları ve eksileri bulunmakla beraber, bilinçli bir yönlendirme ile gidişatı düzeltmek mümkün görünmektedir. Özellikle kültür mirasının korunması ve halk tarafından sahiplenilmesi için Avrupa Kültür Başkenti adaylığının bilimsel bir ele alış ve sistem oluşturmaya yönelik uygulamalar ile olumlu sonuçlar doğurması sağlanabilir. Ayrıca, 1999 Marmara Depremi sonrasında vatandaşların dikkati oturdukları evlerin güvenliğine yönelmiş ve böylece yaşadıkları mekanları önemsemeye ve ilgili makamlardan iyileştirilmelere yönelik taleplerde bulunmaya başlamışlardır. Bunlara ek olarak, merkezi yönetim tarafından mirasın korunması için finansman sağlanması konusunda bir takım gelişmeler söz konusudur. Mevzuatta yapılan değişikliklerle, konut üretiminde önemli ve mali açıdan güçlü bir aktör olan Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tarafından kültür varlıklarının restorasyon projelerinde kullanılmak üzere uygun şartlarla kredi verilmeye başlanmıştır. Buna göre, TOKİ tarafından sağlanan kredilerin en az %10'luk bir kısmı bu varlıkların bakım, onarım ve restorasyon çalışmaları için kullanılacaktır. Ayrıca, 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile belediyelerin görev alanlarındaki özel mülkiyetteki kültür ve tabiat varlıklarının; korunması, bakımı ve onarımına katkıda bulunmak üzere emlak vergisinin %10'u Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı olarak ayrılmaktadır. 5225 sayılı yasa ile özellikle taşınmaz kültür varlıklarına yönelik olarak kültür yatırımları teşvik edilmeye çalışılmaktadır.

Bahsedilen değişime açık ortam ve olumlu sayılabilecek gelişmelerin beraberinde bir takım köklü sorunlarla karşılaşmaktadır. Kentlerde yaşanan önemli ekonomik ve sosyal sıkıntıların beraberinde, kentliler arasında kültür ve koruma bilincinin tam anlamıyla geliştirilememesi ciddi bir problem olarak görülmektedir. Mirasına sahip çıkmayan bireylerin nasıl bir tehlike oluşturduğunu göz ardı etmek yerine bu konunun üzerinde durulması ve çözüm sağlayabilecek kültürel yatırımların uygulanması ya da yönlendirilmesi gerekmektedir. Bunun sağlanabilmesi için de kamunun yanı sıra gönüllü

sektörün, üniversitelerin ve özel girişimcilerin işbirliği ve dayanışma içerisinde faaliyete geçmesi önemlidir. Ayrıca, merkezi yönetim kültür politikasını turizm eksenine çevresinde şekillendirerek, mirası turizm faaliyetlerine hizmet edecek bir unsur olarak algılamaktadır. Gelişmenin sağlanabilmesinde kültürel gelişmenin ve potansiyelin önemini farkına varamamaktadır. Kültür ve tabiat varlıklarının yaşatılması konusunu bir sistem içerisinde ele almaktan kaçınılarak, anlık ve kısıtlı müdahalelerle yetinilmektedir. Oysa bu konunun uzun vadeli bir stratejinin parçası olarak ele alınması gerekmektedir.

Herkesin kültürel yaşama erişme ve katılma hakkı bulunmaktadır ve devletler bu hakların kullanılabilmesi için gerekenleri yapmak zorundadır. Kalkınma sadece ekonomik gelişme ile sağlanamaz. Gelişmenin sağlanabilmesi için kültürel gelişmenin mutlaka değerlendirilmesi ve kültür politikalarının kalkınma stratejileri ile birlikte ele alınması gerekmektedir. Kültür politikaları kapsamında yaratıcılık, kültür yaşamına katılım ve kültürel endüstrilerinin gelişmesi desteklenmelidir. Kültür mirasının korunması ve zenginleştirilmesini amaçlayan politikalar oluşturularak uygulamaların bu yönde gerçekleşmesi sağlanmalıdır. Birlik içinde çoğulcu bir toplum oluşumuna önem verilerek sosyal bütünleşme hedeflenmelidir.

Kültürel yatırımların yapılabileceği alanlar oldukça geniş bir yelpaze meydana getirmektedir. Yayımcılık, basım ve edebiyat; müzik ve gösteri sanatları; görsel sanatlar; zanaat, tasarım ve mimarlık; görsel-işitsel ve yeni kitle iletişim araçları; kültürel miras ve kültürel faaliyetler bu yatırımlar için ana kültürel ürün ve servisleri oluşturmaktadır. Söz konusu ürün ve servislerde gerçekleştirilen yatırımlarla, kentsel alanların fiziksel, ekonomik ve sosyal sorunlarına çözümler üretilebilmektedir. Bu yatırımlarla mekanın iyileştirilmesi, yapı potansiyelinin değerlendirilmesi, Vandalizm seviyesinin düşürülmesi ve güvenlik sorunlarının azaltılması gibi konularda önemli katkılar sağlanabilmektedir. Ayrıca istihdam yaratma, iş alanlarını çeşitlendirme, başka yatırımları çekme gibi ekonomik getirileri olabilmektedir. Sosyal yapıda, sakinlerin yaşadıkları çevreye bakışlarının değişmesi, bireysel

güven ve isteklerinin artması, kişisel ve ortak fikirlerin ve ihtiyaçların daha açık ifade edilmesi, gönüllü sektörün güçlenmesi, yerel düzeyde örgütsel kapasitenin gelişmesi, kolektif eylemi sağlayan normlar ve ilişkilerin artması ve kamu, özel ve gönüllü sektör ortaklıklarının güçlenmesi gibi etkiler yaratabilmektedir.

Çalışma kapsamında ele alınan İstanbul Tarihi Yarımada'da yer alan Fener ve Balat semtleri sahip oldukları mimari zenginliğe karşılık olarak önemli fiziksel, ekonomik ve sosyal sorunların yaşandığı bir yerleşimdir. Bu bölgenin rehabilitasyonu amacıyla ilk olarak 1998 yılında Avrupa Komisyonu, Fatih Belediyesi, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü ve UNESCO'nun işbirliği ile bir proje hazırlanmıştır. Başka uygulamalara örnek teşkil edecek şekilde bir modelin oluşturulduğu proje, kaynak konusunda Kültür Bakanlığı ile yaşanan sorunlar nedeniyle askıya alınmıştır. Projenin finansmanında Avrupa Birliği'nin %80'lik katkısına karşılık Kültür Bakanlığı'nın %20'lik bir katkıda bulunmayı kabul etmemesi nedeniyle durdurulan projeye, 2002 yılında Avrupa Birliği 7 milyon € tutarında hibe ayırmaya karar vermiştir. Böylece başlanan çalışmalarda yeni bir grup projenin ihalesini üstlenmiştir. 2003 yılında uygulama aşamasına geçilen programın, 1998 yılında raporlanan projeden önemli farklılıkları bulunmaktadır.

2003 tarihli projede, 200 adet ev restore edilmesi, bir sosyal merkez kurulması, mesleki eğitim, okuma yazma kursları, beslenme eğitimi, matematik ve bilgisayar kurslarıyla çocukların okul sonrası eğitimlerinin desteklenmesi, Katı Atık Yönetim Stratejisi geliştirilmesi ve Balat Çarşısı'nın altyapı ihtiyaçları dikkate alınarak dükkanların rehabilitasyonun yapılması amaçlanmaktadır.

1998 yılında geliştirilen programda halkın kooperatif benzeri bir kuruluşun faaliyeti ile projeyi sahiplenmesinin sağlanması ön görülmüş, ancak uygulanan 2003 tarihli projede böyle bir aktöre ya da onun yerini alabilecek nitelikte başka bir kuruluşun faaliyetine yer verilmemiştir.

1998 tarihli proje kapsamında finansman modeli Avrupa Birliği sübvansiyonları ve TOKİ kredileri ile yarı yarıya bir şekilde önerilmiştir. 2003 tarihli programda ise mali kaynak olarak sadece Avrupa Birliği hibeleri kullanılmış ve kaynağın bu alana geri dönüşü düşünülmemiştir. Kaynak sorunu koruma uygulamalarındaki en önemli konulardan biridir ve diğer projelere örnek teşkil edecek şekilde sürekliliği olan bir modelle çözülmesi gerekir. Toplu Konut İdaresi uygun faiz oranları ile kredi sunabilecek bir kapasiteye sahiptir. Ayrıca, yeni yasal düzenlemelerle kredilerinin belli bir kısmını kültür varlıklarının restorasyonuna ayırma yükümlülüğündedir. Bu bakımdan restorasyonlarda gereken kaynağın sürekliliğinin sağlanmasında önemli bir vazife göreceği düşünülmektedir.

1998 tarihli programda, evlerin dış görünüşlerinin düzeltilmesinin yanında dahili elemanların tamiri, tuvalet, banyo ve mutfakların asgari standartlara uygun hale getirilmesi, kolektif merkezi ısıtma için doğalgaz tesisatının bağlanması ve elektrik şebekesinin güvenlik standartlarına uygun hale getirilmesi gibi belli standartların sağlanması planlanmıştır. Fakat 2003 tarihli program, evlerin restorasyonu kapsamında çatı ve cephe onarımları, dış kapı ve pencerelerin yenilenmesi ve yapının özgünlüğünü bozan eklemeler kaldırılması gibi yüzeysel müdahalelerle kısıtlı kalmıştır.

1998 tarihli projede zanaatkar evi ve tekstil enstitüsü kurularak sakinler için istihdam alanları yaratılmak istenmiştir. 2003 tarihli projenin uygulama aşamasında bu bir birim yer almamakla beraber başka bir proje kapsamında bölge sakinlerinin zanaat eğitimi almaları ve evlerin restorasyonunda çalışmaları için fırsat yaratılmıştır. Bu durum olumlu karşılanmakta ancak istihdam konusunda faydası inkar edilemeyecek böyle birimlerin restorasyon projesinin bir parçası olarak uygulanması daha uygun görülmektedir.

1998 tarihli projede sakinlerin ihtiyaçlarına yönelik olarak gerekli tesislerin kurulması ön görülmüştür. 2003 tarihli projede bu tesisler içinden sadece

sosyal merkez faaliyete geçirilmiştir. Ayrıca, belediye sorumluluklarını zamanında yerine getirmediği için sosyal merkezi işletenler kendi imkanları ile küçük bir alanda etkinliklerini sürdürmeye çalışmakta ve ciddi bir alan sıkıntısı yaşamaktadır. Faaliyetlerin sürekliliği konusunda endişeler bulunmakta ve gereken fonlar bulunamaz ya da sözleşmeler yenilenmezse merkezin etkinliklerinin yarım kalacağı düşünülmektedir. Sosyal merkezin işleyişinin oturması önemli bir emek gerektirdiği için sonrasında ciddi bir şekilde ele alındığı ve kalıcı bir şekilde işleyecek bir model oluşturulmalıdır.

KAYNAKLAR

ESERLER

AHUNBAY, Z., (1999), Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, YEM Yayınları, İstanbul

AKOZAN, F., (1977), Türkiye’de Tarihi Anıt Koruma Teşkilatı ve Kanunlar, DGSA, İstanbul

ARIK, R.O., (1953), Türk Müzeciliğine Bir Bakış, İstanbul

EKİNCİ, O., (1994), İstanbul’u Sarsan On Yıl: 1983-1993, Anahtar Kitaplar, İstanbul

ERKÜN, S., (1999), Türk İmar Hukukunun Ana Çizgileri, YEM Yayın, İstanbul

İLHAN, N., (2001), Türkiye’de Kültür Politikaları (edit. Turgay Fişekçi) Doğan Kitapçılık içinde s.73-79, İstanbul

İstanbul Kullanma Kılavuzu, (2005), Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul

KELEŞ, R., (1988), Türkiye’de Kent Yönetimi, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara

KELEŞ, R., (1999), Kentleşme Politikası, İmge Yayınevi, İstanbul

KONGAR, E., (2001), Türkiye’de Kültür Politikaları (edit. Turgay Fişekçi) Doğan Kitapçılık içinde s.51-63, İstanbul

KUBAN, D., (2000), Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu; Kuram ve Uygulama, YEM Yayın, İstanbul

KUBAN, D., (2001), Türkiye’de Kentsel Koruma, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul

OKYAY, İ., (2001), Fransa’da Kentsel Sit Alanlarının Korunması Malroux Yasası, YEM Yayınları, İstanbul

TEKELİ, İ., (1980), Türkiye’de İmar Planlaması, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, s.90, Ankara

TEKELİ, İ., (1992), Belediyecilik Yazıları, IULA-EMME, İstanbul

TEKELİ, İ., (2001), Modernite Aşılırken Kent Planlaması, İmge Kitabevi, İstanbul

TBMM, (1982), Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Birsen Yayınevi, İstanbul

TOPUZ, H., (2001), Türkiye’de Kültür Politikaları (edit. Turgay Fişekçi), Doğan Kitapçılık içinde s.41-47, İstanbul

RAPORLAR

BALAT VE FENER SEMTLERİNİN REHABİLİTASYONU, (1998), Balat ve Fener Semtlerinin Rehabilitasyonu Projesi Raporu, İstanbul

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, (2000), Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005, DPT, Ankara

EUROPEAN COMMISSION, (1999), European Spatial Development Perspective: Towards Balanced and Sustainable Development of Territory of the EU

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, (2003), Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Plan Raporu, İstanbul

SELWOOD, S., (1995), The Benefits of Public Art, Policy Studies Institute, London

TOPLU KONUT İDARESİ BAŞKANLIĞI, (2006), Konut Uygulamaları Özeti, Ankara

WORPOLE, K. ve GREENHALGH, L., (1999), The Richness of Cities: Urban Policy in a New Landscape Final Report, Stroud, Comedia/Demos

TEZ VE BİTİRME ÖDEVLERİ

BİNAN, C., (1996), Mimari Koruma Alanında 1964’den Günümüze Düşünsel Gelişiminin Uluslararası Evrim Süreci Üzerine Bir Deneme, Yayınlanmamış Doktora Tezi, YTU MF, İstanbul

ERDEN, D., (2003), Kentsel Yenileşmede Bir Araç Olarak Dönüşüm, Yayınlanmamış Doktora Tezi, MSU FBE, İstanbul

KUMCU, Ş., (2001), Türkiye’de Kentsel Kültür Mirasının Korunması ve Sivil Duyarlılık, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSU FBE, İstanbul

NİKSARLIOĞLU, A., (2004), Fransa'da Mimari Mirasın Korunmasında Başarılı Kurumsal Bir Model: ANAH ve İstanbul'da, Fener-Balat Semtlerinin Rehabilitasyon Projelerinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Bitirme Ödevi, MSU ŞBPB, İstanbul

ÜNSAL, F., (2000), Türkiye'de Planlamaya Kentsel Siyaset Çerçevesinde Bir Yaklaşım, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSU FBE, İstanbul

YALÇINTAN, M., (1995), Kentsel Koruma Planlarının Ekonomik Açıdan Uygulanabilirliği ve Uygulama Sırasında Plancının Üstlenmesi Gereken Rol, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSU FBE, İstanbul

YENER, S., (1978), Tarihi Çevre Korumasının Önemli Boyutları Bir Örnek: Foça İmar Planı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ ŞBPB, Ankara

YILDIRIM, Ö., (2004), Küreselleşme Sürecinin Koruma Alanları ile İlişkinin İstanbul Tarihi Yarımada Özelinde İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSU FBE, İstanbul

ZEREN N., (1981), Kentsel Alanlarda Alınan Koruma Kararlarının Uygulanabilirliği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İTÜ FBE, İstanbul

MAKALELER

AALST, I., (1995), "The Role of Cultural Facilities in Urban Revitalization", VIII. AESOP Congress Proceedings v.4 içinde s. 306-317, YTU, İstanbul

AHUNBAY, Z., (2004), "2003 Yılında Hazırlanan İstanbul Tarihi Yarımada Koruma İmar Planı Üzerine Notlar", İstanbul Dergisi Sayı:48 , İstanbul

AKÇURA, N., (1972), "Türkiye ve Eski Eserler",: Mimarlık Dergisi (sayı: 8) içinde s. 39-42, İstanbul

ALSAÇ, O., (1978), "Koruma Amaçlı İmar Planlarının Yapılmasında Göz Önünde Tutulması Gerekli İlkeler", ODTÜ MF Dergisi (4:2) s.195-200, Ankara

ATASOY, A.,(2003), "Unkapanı Sesin Yayıldığı Yer", İstanbul Dergisi, Sayı: 45, İstanbul

AZRAK,Ü., (1978), "Tarihsel Çevre Koruması ve İdare Hukuku", İTÜ MF Şehircilik Enstitüsü 7. Danışma Kurulu Toplantısına Sunulan Bildiri, İstanbul

BAYLISS, D., (2004), "Ireland's Cultural Development: Local Authority Strategies for Culture-led Development", Regional Studies v.38-7 içinde s. 817-831

ÇEÇENER, B., (1972), "Kentleşme Açısından Eski Eser ve Çevre Korumasında İmar Mevzuatı", Mimarlık Dergisi (10), s.47-49, İstanbul

EKİNCİ, O., (1993) "Turizm Teşvik Yasası ve Yağmalanan İstanbul", İstanbul Dergisi içinde s.18-23, İstanbul

ERSOY, M., (1989), "Tarihsel Perspektif İçinde Yerel Yönetim –Merkezi Yönetim İlişkileri", ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi (9:1) içinde s.45, Ankara:

FATİH BELEDİYESİ, (2005a), Fatih Bülten Sayı:1, İstanbul

GÜMÜŞ, K., (2004), "Tarihi Yarımada Koruma Master Planı Üzerine", İstanbul Dergisi Sayı:48, İstanbul

İSTANBUL DERGİSİ, (2005), "Ahırkapı Hıdrellez Şenlikleri", İstanbul Dergisi Sayı:53, İstanbul

MADRAN ve ÖZGÖNÜL, (1981), "Planlı Dönemde Tarihi Çevrenin Korunması ve Değerlendirilmesinde Kamunun Yaklaşımı", I. Şehircilik Kongresi, ODTÜ ŞBPB, Ankara

MAZLUM, D., (2004), "Eski Eseri İhya Etmek", İstanbul Dergisi Sayı:48, İstanbul

MOMMAAS, H., (2004), "Cultural Clusters and the Post-industrial City: Towards the Remapping of Urban Cultural Policy" Urban Studies içinde s. 507-532

MUMCU, A., (1969), "Eski Eserler Hukuku ve Türkiye", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (1969/3-4) İçinde s.45-78, Ankara

OKYAY, İ.; GENCER, E.; HENDEN, B. ve ÖZDEMİR, D. (1994), "Farklı ve Uygulanabilir Bir Kentsel Koruma ve Geliştirme Modeli; Fener Örneği", 3. Kentsel Koruma-Yenileme ve Uygulamaları Kolokyumu, MSU, İstanbul

OKYAY, İ.,(1996), "Kentsel Yenilemenin Ekonomi Politikası Üzerine", 4. Kentsel Koruma-Yenileme ve Uygulamaları Kolokyumu, MSU, İstanbul

OKYAY, İ.,(2005), "Modernite Karşısında Tarihi Kentler", Mimarlık Kent Buluşması'na Sunulan Bildiri, Edirne

ÖZDOĞAN, A. E., (2004), "İstanbul Tarihi Yarımada (Suriçi) Koruma amaçlı İmar Planı Çalışmalarında Arkeoloji Nerede?", İstanbul Dergisi Sayı:48, İstanbul

ŞEHİR PLANCILARI ODASI, (2004), "Büyükşehir Belediyesi Kanunu Hakkında TMMOB Şehir Plancıları Odası Görüşleri", Haber Bülteni Sayı:149, İstanbul

ŞEHİR PLANCILARI ODASI, (2005), "Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıklarına İlişkin Kanun Planlamayı Dışlıyor", Haber Bülteni Sayı:160, İstanbul

TEKELİ, İ., (1996), Mimari Mirasın Bugünü; İstanbul-Süleymaniye & Mostar 2004, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi içinde s.129-131, İstanbul

RESMİ GAZETE

RESMİ GAZETE,(1951), GEEAYK Kuruluş Kanunu, n.7853

RESMİ GAZETE, (1956), İmar Kanunu, n.9359

RESMİ GAZETE, (1972), Emlak Vergi Kanunu, n.14258

RESMİ GAZETE, (1973), Eski Eserler Kanunu, n.14527

RESMİ GAZETE, (1982), Turizm Teşvik Kanunu, n.17635

RESMİ GAZETE,(1983), Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme, n. 17959

RESMİ GAZETE, (1983), Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, n. 18113

RESMİ GAZETE, (1985), İmar Kanunu, n. 18749

RESMİ GAZETE, (1989), Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi, n.20229

RESMİ GAZETE, (2001), Toplu Konut Kanunu'nda Değişiklik, 24451

RESMİ GAZETE, (2003), Turizm Teşvik Kanunu'nda Değişiklik, n. 25186

RESMİ GAZETE, (2004), Büyükşehir Belediyesi Kanunu, n.25531

RESMİ GAZETE, (2004), Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu, n.25529

RESMİ GAZETE, (2004), Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, n. 25535

RESMİ GAZETE, (2005), Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun, n.25866

DİĞER BASILI KAYNAKLAR

AVRUPA KONSEYİ, (1975a), Avrupa Mimarlık Mirası Sözleşmesi, TMMOB Mimarlar Odası çevirisi, Çoğaltılmış Fotokopi

AVRUPA KONSEYİ, (1975b), Avrupa Mimarlık Mirası – Amsterdam Bildirisi, Çoğaltılmış Fotokopi

OKYAY, İ., (1992), Kentsel Koruma ve Geliştirme Planlaması, Yüksek Lisans Ders Notları Çoğaltılmış Fotokopi, MSU, İstanbul

RADİKAL, (2002), “AB Üyeliğinden Sonra Nasıl Bir Türkiye”, TÜSİAD tarafından 9 Mayıs Gençlik ve Avrupa Günü için hazırlanmış 09.05.2002 tarihli ek

UNESCO, (1976), Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rollerini Konusunda Tavsiyeler, çoğaltılmış fotokopi

GÖRÜŞMELER

ÜNLÜ, A. E., (2006), Fener ve Balat Semtleri Rehabilitasyon Programı Hakkında Bilgi, 01.08.2006 Tarihli Görüşme

ÖZTÜRK, E.Ç., (2006), Fener ve Balat Semtleri Rehabilitasyon Programı Sosyal Merkez Bileşeni Hakkında Bilgi, 01.08.2006 Tarihli Görüşme

İNTERNET KAYNAKLARI

BADEMLİ, R., (1997), Doğal, Tarihi ve Kùltürel Değerlerin Korunması, Ankara: DPT Yayınları (www) 20.07.2004 tarihli <http://www.ekutup.dpt.gov.tr> adresi

BOLTON, (2002), Bolton Arts Action Plan, 09.05.2005 tarihli <http://www.bolton.gov.uk> adresi

BREIGHTMET ARTS, (2005), Brightmet Arts Hakkında Bilgi, 09.05.2005 tarihli <http://www.brightmet.co.uk> adresi

DCMS, (2000a), Creating Opportunities Guidance for Local Authorities in England on Local Cultural Strategies, 30.03.2005 tarihli <http://www.culture.gov.uk> adresi

DCMS, (2000b), Centres for Social Change: Museums, Galleries and Archives for All, 30.03.2005 tarihli <http://www.culture.gov.uk> adresi

DCMS, (2001), The Historic Environment: A Force for Our Future, 17.03.2005 tarihli <http://www.culture.gov.uk> adresi

DCMS, (2004a), Leading the Good Life; Guidance on Integrating Cultural and Community Strategies, 14.02.2005 tarihli <http://www.culture.gov.uk> adresi

DCMS, (2004b), Culture at the Heart of Regeneration, 14.02.2005 tarihli <http://www.culture.gov.uk> adresi

DCMS, (2005), İngiltere Yaklaşımı Hakkında Bilgi, 14.02.2005 tarihli <http://www.culture.gov.uk> adresi

ENGLISH HERİTAGE, (2000), Power of Place, 16.04.2005 tarihli <http://www.english-heritage.org.uk> adresi

ERDOĞAN, R. T., (2004), Türkiye'nin 2010 Turizm Vizyonu ve II. Hamle Dönemi Konulu Basın Toplantısı, 05.05.2005 tarihli <http://www.kultur.gov.tr> adresi

EVANS, G.; SHAW, P., (2004), The Contribution of Culture to Regeneration in the UK: A Review of Evidence, 30.03.2005 tarihli <http://www.culture.gov.uk> adresi

FATİH BELEDİYESİ,(2005b), Fener-Balat Projesi Hakkında Bilgi, 02.05.2005 tarihli <http://www.fatih.bel.tr> adresi

FENER-BALAT KÙLTÜR VE GÜZELLEŞTİRME DERNEĞİ, (2005), Fener-Balat Projesi Hakkında Bilgi, 02.05.2005 tarihli <http://balatfener.com> adresi

FENER VE BALAT SEMTLERİ REHABİLİTASYON PROGRAMI, (2006), Fener ve Balat Semtleri Rehabilitasyon Programı Hakkında Bilgi, 01.08.2006 tarihli <http://fenerbalat.org> adresi

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, (2005), Sahaflar Çarşısı Hakkında Bilgi, 20.05.2005 tarihli <http://www.ibb.gov.tr> adresi

İSTANBUL KÜLTÜR VE SANAT VAKFI, (2005), İstanbul Müzik Festivali ve Bienal Hakkında Bilgi, 20.05.2005 tarihli <http://www.iksv.org> adresi

KÜLTÜR AŞ., (2005), Kültür A.Ş. Hakkında Bilgi, 09.05.2005 tarihli <http://www.kulturvesanat.com> adresi

KOREFD, (2006), Kültürel Mirasın Korunması Sürecinde Kalifiye Uygulama Elamanı Yetiştirme Programı, 02.08.06 tarihli <http://www.korefd.com> adresi

LANDRY, C., (2001), "Culture & city economies", 16.04.2005 tarihli <http://www.odpm.gov.uk> adresi

MATARASSO, F.,(2001),"Culture, economics & development", 16.04.2005 tarihli <http://www.odpm.gov.uk> adresi

RADİKAL GAZETESİ, (2004), Yedikule Hisarı Müzesi ve Kültür Sanat Merkezi Hakkında Haber, 21.12.2004 tarihli <http://www.radikal.com.tr> adresi

TATE MODERN, (2005), Tate Modern Hakkında Bilgi, 23.05.2005 tarihli <http://www.tate.org.uk> adresi

TÜRKİYE EĞİTİM GÖNÜLLÜLERİ VAKFI (2005), Eğitim Gönüllüleri Modeli ve Eğitim Parkları Hakkında Bilgi, 20.05.2005 tarihli <http://www.teqv.org> adresi

TÜRK TARİH VAKFI, (2004), Vakfın Kuruluşu, 21.12.2004 tarihli <http://www.tarihvakfi.org.tr/> adresi

UNESCO, (2004), UNESCO Hakkında Bilgi, 20.07.2004 tarihli <http://www.unesco.org> adresi

UNESCO, (2005), Preliminary Report And Preliminary Draft Convention on the Protection Of The Diversity Of Cultural Contents And Artistic Expressions, 30.01.2005 tarihli <http://www.culture.gov.uk> adresi

EKLER

EKLER

EK-1: 5226 ile Değişik 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu

Korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmek amacıyla 1983 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir. Kentsel koruma konusunda temel yasal dayanak olan bu kanun, 1987’de 3386 sayılı yasanın ve sonradan 2004’te 5226 sayılı yasanın getirdiği değişikliklerle son halini almıştır.

Yasanın birinci maddesinde, kültür varlıkları, koruma amaçlı imar planı, çevre düzenleme projesi ve yönetim alanlarının tanımları yapılmıştır. Ancak, tanımlanan koruma amaçlı imar planlarının diğer planlarla btnleştirelmesi konusu net olarak belirtilmemiştir. 2863 sayılı yasada eksik kalan koruma planı tanımının bu yeni düzenlemede yer alması olumludur. Ancak bu düzenlemenin genelinde koruma planlarının fiziksel boyutu üzerinde durulmaktadır. Koruma planları, kentsel gelişmenin yönlendirildiği planlardan bağımsız olarak değerlendirilmekte ve katılım açısından yetersiz bir yaklaşıma benimsenmektedir.

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması için gerekli tedbirleri almak, aldirmek ve bunların her türlü denetimini yapmak veya kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve valiliklere yaptırmak Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın yetkisinde bulunmaktadır.

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarından kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetinde yer alanlarının korunması için gereken kaynak, bu kuruluşların btçelerine konulan ödeneklerle karşılanmaktadır. Bu amaçla her yıl Kültür ve Turizm Bakanlığı Btçesine para aktarılmaktadır. Ancak kanunda, kaynak aktarımı için “yeterli görülen miktarda” nitelendirmesi yapılarak net bir ifade

kullanılmamaktadır. Böyle bir kaynak ayırımıdaki muğlak tavır korunması gerekli anıtsal ve sivil mimari örneklerinin bütçe tarih öncesi saptanması ve bir gelecek yıl gündeme getirilerek uygulamaya geçilmesini de muğlak bir hale getirmektedir.

Kanununun 10. maddesinde Büyükşehir belediyeleri, valilikler ve Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde kültür varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek üzere sanat tarihi, mimarlık, şehir plânlama, mühendislik, arkeoloji gibi meslek alanlarından uzmanların görev alacağı koruma, uygulama ve denetim büroları kurulacağından bahsedilmektedir. Bunun yanında, il özel idareleri bünyesinde, kültür varlıklarının korunmasına yönelik rölöve, restitüsyon, restorasyon projelerini hazırlayacak ve uygulayacak proje büroları ve sertifikalı yapı ustalarını yetiştirecek eğitim birimleri kurulacaktır. Bu bürolar, koruma bölge kurulları tarafından uygun görülen koruma amaçlı imar planı, proje ve malzeme değişiklikleri ile inşaat denetimi gibi uygulamaları denetlemekle yükümlü kılınmaktadır. Bürolara ilişkin esaslar Bakanlık ve İçişleri Bakanlığınca hazırlanacak yönetmelikle belirlenecektir. (Md.10)

Özel mülkiyetteki kültür ve tabiat varlıklarının; korunması, bakımı ve onarımı için Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yardım sağlanmaktadır. Bu amaçla, Bakanlık bütçesine yeterli ödenek konulacak ve bu yardımlara ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle belirlenecektir. Belediyelerin görev alanlarında kalan kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla kullanılmak üzere 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanununun 8. ve 18. maddelerine göre emlak vergisinin %10'u oranında Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı ayrılmaktadır. Ayrılan miktar, il özel idaresi tarafından açılacak özel hesapta toplanarak belediyeler tarafından kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla hazırlanan projelerde kullanılmak üzere il sınırları içindeki belediyelere vali tarafından aktarılmaktadır. Kullanıma dair denetimi vali yapmaktadır. 2985 sayılı Toplu Konut Kanununa göre verilen kredilerin en az %10'u tescilli taşınmaz kültür varlıklarının bakım, onarım ve

restorasyon işlemlerine ilişkin başvurularda kullanılacaktır. Öncelikli projeler, Bakanlık ile Toplu Konut İdaresi Başkanlığı tarafından ortaklaşa belirlenecektir. (Md.12) Bu karar, koruma planlarının uygulanmasında en önemli engellerden biri olan kaynak sorununa yönelik olarak yeni kaynak yaratılması ve bu kaynağın koruma faaliyetleri için kullanılması açısından olumlu karşılanmaktadır.

Özel mülkiyetteki taşınmazların korunması amacıyla yasa yerel yönetimlere hak aktarma imkanı tanımaktadır. Koruma amaçlı imar planlarıyla kesin yapılanma yasağı getirilen sit alanlarında bulunan gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetindeki taşınmazlar malikin başvurusu üzerine, belediye ve il özel idaresine ait taşınmazlarla takas edilebilmektedir. (Md.17) Hak aktarımı yapılması, planlarda alınan koruma kararlarının mülk sahiplerine getirdiği yüklerle ve kazançların dengelenmesi açısından olumlu görülmektedir.

Tapu kütüğüne üzerlerine kesin yapılanma yasağı getirilmiş taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları olan parseller her türlü vergi, resim ve harçtan muaf olmaktadır. Koruma bölge kurulları kararına uygun olarak taşınmaz kültür varlıklarında yapılan onarım ve inşaat işleri Belediye Gelirleri Kanununa göre alınacak vergi, harç ve harcamalara katılma paylarının dışında tutulmaktadır. (Md.21) Böylelikle sivil mimari eser sahipleri yapılarını korumaları için teşvik edilmeye çalışılmaktadır. Ancak vergi indrimi gibi bir takım kolaylıklar sağlamak bu değerlerimizi güvence altına alabilmek için yeterli görülmemektedir.

EK-2: 4957 ile Değişik 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu

1982 yılında yürürlüğe giren 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nda, turizm bölge ve merkezleri için hazırlanan nazım imar planlarının ve bu bölgelerde turizm dışı kullanımlara ilişkin uygulama imar planlarının hazırlanması ve onaylanması yetkisi Turizm Bakanlığı'na verilmiştir.

Teşvik kapsamında yapılan yardımlar genelde yüksek yoğunluklu turizm tesislerinin ve yerleşmelerin yapımında kullanılmış, koruma alanında çok az uygulanmış ve genellikle tahrip edici sonuçlar doğurmuştur. Uygulamada Bayındırlık İskan Bakanlığı, Turizm Bakanlığı, Kültür Bakanlığı arasında bir yetki kargaşası ortaya çıkmıştır (Yalçın, 1995).

1982 'de yeni anayasa yayımlanmadan 7,5 ay önce yürürlüğe giren ve geçici 15. maddenin hükümleriyle koruma altına alınan bu yasa sayesinde, Bakanlar Kurulu kararı ile turizm merkezleri ilan edilen yerler özel bir statü kazanmış ve buralarda mevcut plandan bağımsız ve hatta aykırı kararlar alınabilmiştir (Ekinci,1993). Turizm merkezi ilan edilen alanların içinde buldukları bütünden koparılması, merkezi ve yerel yönetim arasında karışıklığa neden olması, diğer plan kararlarıyla yoğunlukla çatışması (Ünsal, 2000) ve spekülasyon kazanç sağlamaya müsait yapısı nedeniyle eleştirilere konu olmuştur.

24.07.2003 tarihinde çıkartılan 4957 sayılı yasa ile Turizm Teşvik Kanununa değişiklikler getirmiştir. 2634 sayılı Kanunda geçen "turizm bölgeleri", "turizm alanları", "turizm merkezleri" ifadeleri; "kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezleri" olarak değiştirilmiştir. Değişen ve eklenen tanımlar şöyledir;

Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri: Tarihi ve kültürel değerlerin yoğun olarak yer aldığı ve/veya turizm potansiyelinin yüksek olduğu yöreleri korumak, kullanmak, sektörel kalkınmayı ve planlı gelişimi sağlamak

amacıyla değerlendirmek üzere sınırları Bakanlığın önerisi ve Bakanlar Kurulu kararıyla tespit ve ilan edilen bölgelerdir.

Turizm Merkezleri: Kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri içinde veya dışında, öncelikle geliştirilmesi öngörülen; yeri, mevki ve sınırları Bakanlığın önerisi ve Bakanlar Kurulu kararıyla tespit ve ilan edilen, turizm hareketleri ve faaliyetleri yönünden önem taşıyan yerlerdir.

Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Alt Bölgesi: 1/25.000 veya daha alt ölçekli plan ile belirlenen, içinde turizm türleri ile kültür, eğitim, eğlence, ticaret, konut ve her türlü teknik ve sosyal alt yapı alanlarından bir veya daha fazlasını kapsayan, kendi içinde alt alanlara ayrıştırılabilen arazileridir.

Bakanlık; kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezleri içinde her ölçekteki planları yapmaya, yaptırmaya, onaylamaya ve tadil etmeye yetkili kılınmıştır. Bu alanlarda Bakanlık tarafından yapılacak altyapı ve planlama işlemlerine esas olmak üzere diğer kamu kurum ve kuruluşlarından istenilen bilgi, belge ve görüş 3 ay içinde verilmesi gerekmektedir. Kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezlerinde diğer kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılacak satış, tahsis, kiralama, sınır ilanı ve değişikliği işlemleri ile çevresel etki yaratacak alt yapı ve üst yapı projelerinden önce Bakanlıktan olumlu görüş alınması gerekmektedir.

EK-3: 3194 Sayılı İmar Kanunu

1985 yılında yürürlüğe giren İmar Kanunu, yerleşme yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmaların plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun oluşturulmasını sağlamak amacını taşımaktadır. Belediye ve mücavir alan sınırları içinde kalan bölgelerde belediyeleri, bu sınırlar dışında ise valilikleri plan yapımından sorumlu kılmaktadır.

Belediye sınırları içindeki imar planlarını onaylama yetkisi, merkezi hükümetin ilgili birimlerinden alınarak belediyelere verilmiştir. Merkezi yönetimden yerel yönetimlere doğru yetki aktarımı yapılmasının nedeni olarak imar planlarının Bakanlıktaki onaylama sürecin uzunluğu gösterilmektedir. Ancak asıl nedenin ülkenin yabancı sermayeyi çekmek ve girişimciliği özendirmek için sunduğu teşviklere uygun mekansal oluşumlara yönelik olarak esnek bir ortamın yaratılması olduğu düşünülmektedir. (Yıldırım, 2004)

İmar Kanunundaki plan hiyerarşisini dikey ve yatay olarak iki ana grupta değerlendirmektedir. (Erkün, 1999) Yatay ayırimda değişik amaçlı plan türleri bakımından bir sıralama yaparken, dikey ayırimda plan kademeleri bakımından planları üst düzey planlar ve asıl imar planları olmak üzere iki gruba ayırarak ele almaktadır. Bu ele alış, planlar arasındaki yatay ve düşey ilişkilerin okunabilmesine imkan tanımaktadır. Düşey ayırimdaki üst düzey planlar ülke planları, bölge planları ve çevre düzeni planlarını içermektedir.

Ülke düzeni planı deyimi, çevre düzeni planından bahsederken kullanılmış ve ülke planı kararlarını uygun olması gerektiği ifade edilmiştir.

Bölge planları; sosyo-ekonomik gelişme eğilimlerini, yerleşmelerin gelişme potansiyelini, sektörel hedefleri, faaliyetlerin ve altyapıların dağılımı belirlemek üzere Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yapılmakta ya da yaptırılmaktadır. Kuramsal olarak bölge planları, ülke planları doğrultusunda

hazırlanarak, alt ölçekteki çevre düzeni planı ve nazım planlarını yönlendiren bir plan olmaktadır.

Çevre düzeni planları, ülke ve bölge plan kararlarına uygun olarak konut, sanayi, tarım, turizm, ulaşım gibi yerleşme ve arazi kullanılması kararlarını belirleyen planlar olarak tanımlanmakta ve gerekli görüldüğü takdirde merkezi yönetim tarafından yapılmakta ya da yaptırılmaktadır.

Nazım imar planları, varsa bölge yada çevre düzeni planlarına uygun olarak halihazır haritalar üzerine, yine varsa kadastral durumu işlenmiş olarak çizilen ve arazi parçalarının; genel kullanım biçimlerini, başlıca bölge tiplerini, bölgelerin gelecekteki nüfus yoğunluklarını, gerektiğinde yapı yoğunluğunu, eşitli yerleşme alanlarının gelişme yön ve büyüklükleri ile ilkelerini, ulaşım sistemlerini ve problemlerinin çözümü gibi hususları göstermek ve uygulama imar planlarının hazırlanmasına esas olmak üzere düzenlenen, detaylı bir raporla açıklanan ve raporuyla beraber bütün olan plan şeklinde tanımlanmaktadır.

Uygulama imar planı; tasdikli halihazır üzerine varsa kadastral durumu işlenmiş olarak nazım imar planı esaslarına göre çizilen ve çeşitli bölgelerin yapı adaları bunların yoğunluk ve düzenini, yolları ve uygulama için gerekli imar uygulama programlarına esas olacak uygulama etaplarını ve diğer bilgileri ayrıntıları ile gösteren plan olarak belirtilmektedir.

Yasada planların üst ölçekli planlardaki kararlar ile uygunluğu aranmaktadır ancak bu koşul pratikte sağlanamamaktadır. Yatay ayırımdaki planlarda (koruma amaçlı imar planları, turizm amaçlı imar planı, ıslah imar planı, vb.) ise aynı alana ilişkin çelişen kararlarla karşılaşılabilir. Çelişkilerin ortaya çıkması büyük ölçüde, farklı yetkilerdeki kurumların arasında eşgüdüm eksikliklerinden kaynaklanmaktadır. Planlama sistemindeki çok başlılık, mekandaki yetkilerin çakışmasına neden olmakta ve bütüne yönelik kararların alınması ve uygulanmasına engel teşkil etmektedir.

Bakanlık, İmar Yasasının 9. maddesine göre, gerekli görülen hallerde;

- Kamu yapıları ile ilgili imar planı değişikliklerinin,
- Umumi hayata müessir afetler dolayısıyla veya toplu konut uygulaması veya Gecekondu Kanununun uygulanması amacıyla yapılması gereken planların ve plan değişikliklerinin,
- Birden fazla belediyeyi ilgilendiren metropoliten imar planlarının veya
- İçerisinde veya civarından demiryolu veya karayolu geçen; hava meydanı bulunan veya deniz yolu bağlantısı bulunan yerlerdeki imar ve yerleşme planlarının tamamı veya bir kısmını, ilgili idarelere b yolda bilgi vererek yapmaya, yaptırmaya, değiştirmeye ve re'sen onaylamaya yetkili kılınmaktadır.

Kentlerde, planların tamamının yada bir kısmının bakanlık tarafından yapılabileceğinin belirtildiği bu madde ile kent planlarındaki bütünlüğün bozulmasına ve kentin gelişimine yönelik alınan kararların tepeden inen müdahalelerle delinmesine müsait bir ortam yaratılmaktadır.

EK-4: 4684 ile Değişik 2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu

Toplu Konut İdaresi konut üretimine katkıda bulunmak amacıyla 1984 yılında 2985 sayılı Toplu Konut Kanununun yürürlüğe girmesiyle kurulmuştur.

20.06.2001 tarihli 4684 sayılı Kanununun 7. maddesinin getirdiği değişiklikle Toplu Konut İdaresinin gelirleri şunlardır:

- Sattığı konut, işyeri, arsa ve arazilerin satış ve kira gelirleri,
- Açtığı kredilerin geri ödemeleri,
- Hazine arsaları üzerine yapılan konut ve işyerlerinin arsa maliyet bedellerinin en çok yüzde 25'ine kadar alınan payı,
- Hazine Müsteşarlığının onayı ile yurt dışından sağlanan krediler, faiz gelirleri,
- Bütçe kanunları ile tahsis edilen ödenekler ve
- Yapılan bağış ve yardımlar.

Toplu Konut İdaresi köy mimarisinin geliştirilmesi, gecekondu alanlarının dönüştürülmesi, tarihi doku ve yöresel mimarinin korunup, yenilenmesine yönelik projelere kredi vermekte ve kredilerde faiz sübvansiyonu yapmaktadır. Ferdi ve toplu konut için krediler sağlamakta, toplu konut alanlarına arsa temin etmektedir. Araştırma, turizm alt yapıları, konut alt yapıları, okul, karakol, ibadet-hane, sağlık tesisleri, spor tesisleri, postane, çocuk parkları, benzeri tesisler ve konut sektörü sanayisini teşvik etmeye yönelik olarak yatırım ve işletme kredileri vermektedir. İş ve istihdam yaratmak üzere esnaf ve sanatkarlara ait işyerleri ile küçük sanayi teşebbüslerini kredi yoluyla desteklenmektedir. Afet mahallerinde konut yapımını teşvik etmektedir.

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun "Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Yardım Sağlanması ve Katkı Payı" başlıklı 12. maddesine eklenen "2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu uyarınca verilecek kredilerin en az %10'u tescilli taşınmaz kültür varlıklarının bakımı, onarımı ve restorasyonu işlemlerine ilişkin başvurularda kullanılır. Bu kapsamdaki öncelikli projeler Bakanlık ile Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'nca müştereken belirlenir" fıkrası gereğince özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan korunması gerekli tescilli taşınmaz kültür varlıklarının; bakımı, onarımı ve restorasyonu için Toplu Konut İdaresi tarafından belli şartların karşılanması durumunda kredi verilmektedir.

Bu kredilerden yararlanarak mülkiyetindeki tescilli taşınmaz kültür varlığının bakım, onarım ve restorasyonunu yaptırmak isteyen gayrimenkul sahibinin Toplu Konut İdaresi'ne yazılı olarak başvurusu gerekmektedir. Başvurularda dilekçe; onarılacak eserin Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Kurulu tarafından onaylanmış rölöve ve restorasyon projeleri ile restorasyon raporu; onaylı projeye göre düzenlenmiş keşif raporu; iş programı; yapının dışını, içini ve çevresini detaylı biçimde gösteren tanıtıcı nitelikteki fotoğraflar; arsanın ve binanın durumunu gösteren, belediyesinden onaylı vaziyet planı; tapu örneği, çaplı tasarruf vesikası; nüfus cüzdanı örneği ve ikametgah belgesi istenmektedir.

Toplu Konut İdaresi Başkanlığı yapılan başvurular, uzmanlar tarafından taşınmaz kültür varlığının yerinde görülüp incelemesi ile değerlendirilmektedir. Tarihi kent dokularının sağlıklılaştırılmasına yönelik olan ve yerel yönetimlerin ve kurumların öncülüğü ve koordinasyonu ile gerçekleştirecek projelere öncelik tanınmaktadır. Kredilerde, bakım, onarım ve restorasyon işlemleri yapılacak taşınmaz kültür varlığının; mimari ve kültürel değeri, fiziki durumu, bulunduğu çevrenin özellikleri, kullanım amacına önem verilmektedir. Taşınmaz kültür varlığının bakımı, onarımı ve restorasyonu için yapılacak işlemlerin; yapının kültür varlığı niteliğinin

devamını sağlaması, gerekirse sağıklaştırılması ve işlev kazandırılması amacına yönelik olması zorunluluğu bulunmaktadır.

İdare tarafından kullanılacak kredinin miktarı, projenin keşif bedelinin en fazla %70'i oranında olmaktadır. Her yıl kullanılacak kredi üst limiti finansman imkanları dikkate alınarak İdare tarafından belirlenmektedir. Taşınmaz kùltür varlığı için verilecek kredi miktarının %15'i banka tarafından gerekli teminatlar alındıktan sonra avans olarak ödenmektedir. TOKİ bütçesinde kaynak olmadığı hallerde kredi talepleri incelemeye alınmamaktadır.

Toplu Konut İdaresi tarafından, kredi açılan proje için ilgili bankaya gerekli talimatlar verilmektedir. Banka ile kredi kullanıcısı arasında sözleşme imzalanarak söz konusu taşınmaz kùltür varlığı üzerine tahsis edilen kredinin % 100 fazlası üzerinden bankaca ipotek edilmektedir. Hisseli gayri menkule, bütün hissedarların borca ve ipoteye katılmaları durumunda kredi açılmaktadır. Kredi ödemeleri, yapılmış işleri belgeleyen ve usulüne uygun şekilde düzenlenmiş hakediş raporlarına göre yapılmaktadır. Verilen avans, son hakedişle tamamlanmak üzere hakedişlerden eşit oranlarda kesilmektedir. Hakediř raporları, taşınmaz kùltür varlığının yer aldığı bölgede bulunan Kùltür ve Turizm Bakanlığı Rölöve Anıtlar Müdürlüđu ile TOKİ tarafından onaylandıktan sonra geçerlilik kazanarak ödemeleri yapılmaktadır.

Kredi verilen projelerin uygulanmasının denetimi, TOKİ tarafından görevlendirilen uzmanlar ile Bakanlık tarafından görevlendirilen ilgili Rölöve Anıtlar Müdürlüğu uzmanları tarafından ortaklaşa yapılmaktadır.

10 yıl vadeli ve yıllık faizi %4 olan kredilerin geri ödemeleri aylık sabit taksitler halinde tahsil edilmektedir. Kredi faizi, ilk kullanıldığı tarihten itibaren banka tarafından uygulanmaktadır. Kredi kullanan kişilerin geri ödemeleri, son hakedişin ödenmesinden sonra, bankanın kredi kullanıcısına vereceği 10 yıllık geri ödeme tablosuna göre başlamaktadır.

EK-5: 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu

1982 anayasasında ilk defa büyük yerleşim yerleri için özel yönetim biçimlerinin getirilebileceği hükmü konulmuş ve 3030 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Yönetimi Hakkında Kanun ile büyük şehirlerde farklı bir yapılanma oluşturulmuştur. (Keleş, 1988) Yönetim kademesinin ikili sistem içersinde tanımlandığı kanunla, yetkilerin önemli bir kısmı ana kent belediyelerinde toplanmış ve ilçe belediyelerinin yetki alanları sınırlanmıştır.

2004 yılında 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu yürürlüğe girmiştir. Büyükşehir belediyesi yönetiminin hukuki statüsünü düzenlemek, hizmetlerin planlı, programlı, etkin, verimli ve uyum içinde yürütülmesini sağlamak amacıyla bu kanunun oluşturulduğu belirtilmektedir.

Kanunun 7. maddesinde ilçe ve ilk kademe belediyelerine, kültür ve tabiat varlıkları ve tarihi dokuyu korumak; kent tarihi bakımından önem taşıyan mekanların ve işlevlerinin geliştirilmesine ilişkin hizmetler yapmak konusunda görev ve yetki vermektedir.

Şehir Plancıları Odası, kanundaki meslek odalarının katılımı öngören yaklaşımı yetersiz bularak kent konseylerinin kurulmasının gerekliliği üzerine durmaktadır. Ayrıca, kanunun hakça, çevreci ve yenilikçi olabilmesi için kentli haklarının ve çevre haklarının vurgulanması gerektiğini ifade etmektedir. Stratejik planlamada tanımlama ve ölçek konularına dikkat çekmektedir. Büyükşehir belediyeleri ve ilçe belediyeleri arasında görev ve yetki karmaşasını önlemeye çalışan kanunla, büyükşehrin yetki ve sorumluluklarının artırıldığı ve bunun sorunlar yaratabileceği belirtilmiştir. Büyükşehir belediyesinin fiziksel planlamada organizasyon ve yönlendirme konularında sorumluluk taşıması gerektiğini vurgulanarak, uygulayıcı birim gibi çalışmasının sakıncalı olduğunu söylenmektedir. Belediye sınırlarını belirlemek için getirilen pergel yönetiminin anlamsız sonuçlar çıkardığı belirtilmektedir. Planların yapılacakları süreler ve büyükşehirleri denetleme işini yapacak birimler konusunun açıklığa kavuşturulmaması endişe verici görülmektedir. Yetki dağılımında yaşanan sorunların, ilçe belediyelerini güçsüzleştiren yaklaşım yerine bu birimler arasında eş güdüm ve birlikte çalışmayı sağlayacak mekanizmalar oluşturulmasıyla çözülebileceği düşünülmektedir. (ŞPO, 2004)

EK-6: 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun

16.06.2005 tarihinde kabul edilen 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunda, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarını ele almaktadır. Bu alanların bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması amacını taşımaktadır.

Kanunda yenileme alanlarının tespitine, teknik altyapı ve yapısal standartlarının belirlenmesine, projelerinin oluşturulmasına, uygulama, örgütlenme, yönetim, denetim, katılım ve kullanımına ilişkin usul ve esaslar yer almaktadır.

Yenileme alanları, il özel idarelerinde il genel meclisi, belediyelerde belediye meclisi kararı ile belirlenmektedir. Büyükşehirler dışındaki belediyelerde belediye meclisince alınan kararlar Bakanlar Kuruluna sunulmaktadır. Büyükşehirlerde ise belediye meclisi tarafından onaylandıktan sonra Bakanlar Kuruluna sunulmaktadır. Bakanlar Kurulu, projenin uygulanması konusunda üç ay içinde karar vermektedir. (Md.2)

Belirlenen alan sınırları içindeki tüm taşınmazlar, bu Kanuna göre yapılacak yenileme projesi hükümlerine bağlı olmaktadır. Yenileme projeleri, Büyükşehir belediye sınırları içinde büyükşehir belediyeleri, dışında kalan alanlarda ise ilçe ve ilk kademe belediyeleri tarafından hazırlanıp meclislerinde kabul edildikten sonra büyükşehir belediye başkanınca onaylanarak yürürlüğe girmektedir. (Md.2)

Yenileme alanlarında il özel idaresi ve belediye tarafından hazırlanan veya hazırlatılan yenileme projeleri il özel idareleri ve belediyeler tarafından yapılmakta ya da yaptırılmaktadır. Bu alanlarda uygulamalar Toplu Konut İdaresi ile ortak olarak ya da Toplu Konut İdaresi tarafından yaptırılabilir. (Md.3)

Yenileme projeleri, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları tarafından onaylanmakta ve onaylanan projeler, il özel idaresi veya belediyece uygulanmaktadır. (Md.3)

Yenileme projeleri, uygulama alanındaki taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının rölöve, restitüsyon, restorasyon projeleri ile onarılacak veya yeniden inşa edilecek yapıların imar mevzuatında öngörülen projelerinden oluşmaktadır. (Md.3)

İl özel idareleri ve belediyeler taşınmaz mülkiyetleri için kamulaştırma, satın alma, kat karşılığı ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun ilgili maddelerinde düzenlenen intifa hakkı veya üst hakkı kurulması yolu ile sınırlı aynî hak tesis etme yollarına başvurabilmektedir. (Md.4)

Yenileme alanlarındaki projelerin uygulanmasında kullanılmak üzere, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 12. maddesine göre oluşturulan Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı hesabından belediyelere aktarma yapılmaktadır.(Md.4)

Yenileme alanlarında, diğer kanunların bu kanuna aykırı hükümleri uygulanmamaktadır. (Md.7)

Kanunda, kentsel dönüşüm sadece proje olarak ele alınarak planlama arka planda bırakılmaktadır. Sorunlara parçacı çözümler geliştirmenin telafisi mümkün olmayan yeni sorun alanları yaratacağından endişe duyulmaktadır. Kanunda aktarılan kentsel dönüşüm kavramının yetersiz ve hatalı yönlerinin

bulunduğu ve bilimsel anlamda olması gerekenin çok gerisinde kaldığı ifade edilmektedir. Çözüm gerektiren sorunların çok boyutlu ve karmaşık yapısı karşısında yasanın yetersiz ve dar kapsamlı kalması eleştirilere neden olmaktadır. Planlama ve mevzuatı ile bütünlük sağlayamayan kanun kapsamında, korunması gereken alanlarda usul ve esaslarını belirleyen Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun özüne, amacına ve yöntemlerine aykırı düzenlemeler bulunması sıkıntı yaratmaktadır. Korunması gerekli değerlere ilişkin önlemlere yer verilmemesi ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun sağladığı güvencenin göz ardı edilmiş olması endişe uyandırmaktadır. Kültürel mirasın korunmasını, yönetimini, planlanmasını sağlıklılaştırılmasını amaçlayan yeni yasaların işlevsizleşmesine yol açabileceği düşünülmektedir. Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunu'nda yenileme alanlarının belirlenmesine ilişkin kriterlerin tanımlanmaması ve uygulamalarla ilgili plan kararları hakkında hiçbir maddenin bulunmaması en önemli sorun olarak gösterilmektedir. (ŞPO, 2005)

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tasarıya olumlu bakmakta, ancak plan bütünlüğü ve Büyükşehirlerde yetki bölünmesi konularında düzenlemelerin gerektiği ve bu konunun İmar Kanunu Tasarısı içerisinde ele alındığını ifade etmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı kentsel sit alanlarında dönüşümün gerekli olduğunu, ancak tasarısının uygulama araçları geliştirme açısından yetersiz kaldığını bu konuda KTVK Kanunundaki yeni düzenlemelerden faydalanılabileceğini söylemektedir. Özel kurulların uygun olmadığı ve plan onayının projeye dayalı gerçekleştirilmesinin plan hiyerarşisine aykırılığının altı çizilmektedir. TMMOB, konunun İmar Kanunu içerisinde ele alınması ve yasal düzenlemelerin katılımcı süreçlerle gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. (ŞPO, 2005)

EK-7: 5225 Sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu

21.07.2004 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanununun çıkartılmasındaki amaç yasanın ilk maddesinde;

- bireyin ve toplumun kültürel gereksinimlerinin karşılanmasını;
- kültür varlıkları ile somut olmayan kültürel mirasın korunmasını ve sürdürülebilir kültürün birer ögesi haline getirilmesini;
- kültürel iletişim ve etkileşim ortamının etkinleştirilmesini; sanatsal ve kültürel değerlerin üretilmesi, toplumun bu değerlere ulaşım olanaklarının yaratılması ve geliştirilmesini;
- ülkemizin kültür varlıklarının yaşatılması ve ülke ekonomisine katkı yaratan bir unsur olarak değerlendirilmesi, kullanılması ile kültür merkezlerinin yapımı ve işletilmesine yönelik kültür yatırımı ve kültür girişimlerinin teşvik edilmesini sağlamak şeklinde özetlenmektedir.

Kanununun 4. maddesine göre,

- Kültür merkezlerinin yapımı, onarımı ve işletilmesi;
- Kütüphane, arşiv, müze, sanat galerisi, sanat atölyesi, film platosu, sanatsal tasarım ünitesi, sanat stüdyosu ile sinema, tiyatro, opera, bale, konser ve benzeri kültürel ve sanatsal etkinliklerin ya da ürünlerin yapıldığı, üretildiği veya sergilendiği mekânlar ile kültürel ve sanatsal alanlara yönelik özel araştırma, eğitim veya uygulama merkezlerinin yapımı, onarımı veya işletilmesi;
- 2863 sayılı Kanun kapsamındaki taşınmaz kültür varlıklarının, bu Kanunun amacı doğrultusunda kullanılması;
- Kültür varlıkları ile somut olmayan kültürel mirasın araştırılması, derlenmesi, belgelendirilmesi, arşivlenmesi, yayınlanması, eğitimi, öğretimi ve tanıtılması faaliyetlerine teşvik sağlanmaktadır.

Kültür yatırımı yapan kişilere tanınan teşvik unsurları;

- Taşınmaz mal tahsisi,
- Gelir vergisi stopajı indirimi,
- Sigorta primi işveren paylarında indirim,
- Su bedeli indirimi ve enerji desteği,
- Yabancı uzman personel ve sanatçı çalıştırabilme,
- Hafta sonu ve resmi tatillerde faaliyette bulunabilmedir.

Kültür yatırımı belgesi veya kültür girişimi belgesi Bakanlık tarafından verilmektedir. Belge, kültür yatırım veya girişimin nitelik ve nicelikleri esas alınarak düzenlenmektedir. Bu belgeyi alanların, yararlanacağı teşvik ve indirim unsurları ilgili mevzuatta ele alınacaktır. Yatırımların, başlaması, tamamlanması ve işletme aşamasına geçilmesinde Bakanlıkça belirlenen sürelerle uyulması gerekmektedir. Ancak, bazı sebeplerle Bakanlık bu süreleri uzatabilmektedir. Belgelendirme işlemlerindeki usul ve esaslar Bakanlık tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirlenecektir. Kültür merkezlerinin yol, su, kanalizasyon, doğalgaz, elektrik, telekomünikasyon ve diğer altyapı ihtiyaçlarının tamamlanmasında öncelik tanınacaktır.

Bakanlık gerekli gördüğü hallerde belgelendirme, denetleme ve sınıflandırma tespitlerini, gerçek veya tüzel kişilere yetki vererek yaptırılmaktadır. Ancak, karar alma ve uygulama yetkisi Bakanlığa ait olacaktır. Bu konuya ilişkin usul ve esaslar Bakanlığın çıkaracağı yönetmeliklerle belirlenecektir.

- Kültür yatırımı veya kültür girişimi belgesi;
- İlk para cezasının tebliğinden itibaren bir yıl içinde dördüncü kez para cezasını gerektiren bir durumun tespiti,
- Belgeli tesisin faaliyetine son verilmesi,

- Belgeli tesiste bulunanların can veya mal güvenliğinin sağlanmasında işletmede suç işlendiğinin tespit edilmesi ve tesisin açık kalmasının kamu güvenliği açısından sakınca yaratması,
- Tesisin açık kalmasının veya girişimin sürdürülmesinin kültür varlıkları veya kültürel değerler açısından sakınca yaratması,
- Genel sağlık açısından tesisin vasıflarını önemli ölçüde yitirmiş olduğunun yada belgelendirmeye esas vasıflarını yitirmiş olduğunun tespitinin sonrasında eksikliğin iki ay içerisinde giderilmemesi durumunda Bakanlık tarafından iptal edilecektir.

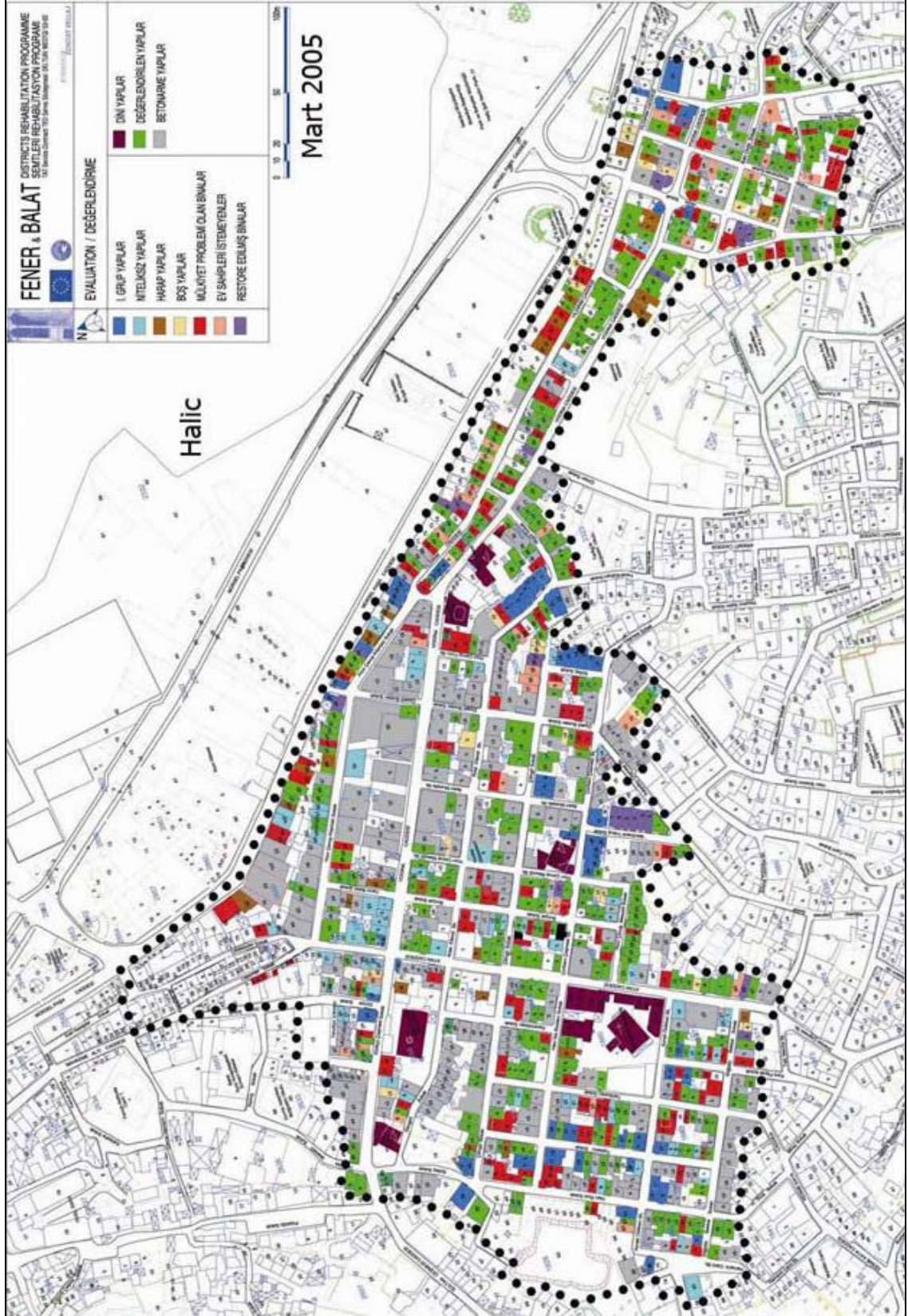
Tarihi çevrelerde yapılması planlanan koruma çalışmalarında en önemli problemler uygulama aşamasında yaşanmaktadır. Varlıkların yaşatılmasının ekonomik açıdan getireceği yük ile nimeti arasında dengenin sağlanacağı bir metodun geliştirilmesi gerekmektedir. (Bademli, 1997) Aksi takdirde kimse böyle bir yük altına girmek istemeyecektir. Anayasanın 63. maddesinde tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasının sağlanmasında, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alınmasında devlete görev verilmektedir. Özellikle köhneme sürecine girmiş tarihi çevrelerde canlanmayı sağlayacak yeni fonksiyonların getirilmesi, değer yitimi girdabındaki alana geç kalınmadan müdahale edilmesi önemli olmakta (Okyay, 1992) ve bu noktada devlet sorumlu kılınmaktadır. Girdaptaki değerlerin kurtarılmasında, bahsedilen alanların canlandırılması açısından kültür yatırımları en uygun tercih olmaktadır. Bu amaca yönelik olarak hazırlanan 5225 sayılı yasada, genel ifade bakımından kültür varlıklarından yana bir düşünce varmış hissi yaratılmaktadır. Kültür mirasının korunması için kültür yatırımlarını özendirici teşvikler bazı şartlara bağlanmaktadır. Yalnız bu şartlarda kültür yatırımları özendirilirken, kültür varlıklarını güvence altına alacak gerekli tedbirlere yer verilmemiştir. Koruma bilincini henüz tam anlamıyla sağlayamadığımız görülmektedir.

EK-8: Toplu Konut İdaresi Konut Uygulamaları (TOKİ)

Hükümetin “planlı gelişme ve konut üretimi” programı kapsamında bailatılan konut seferberliği ile 2003–2006 yılları arasında 78 İl ve 182 İlçede toplam 460 şantiyede 174.000 konut sayısına ulaşılmıştır.

- 60.000 konut sosyal donatıları ve çevre düzenlemeleri ile birlikte bitirilme aşamasındadır.
- Yatırım maliyeti 10 milyar YTL olan 1.000 ayrı ihale gerçekleştirilmiş ve toplam 3,5 milyar YTL civarında ekonomiye kaynak aktarılmıştır.
- Satışa sunulan 106.012 konuttan 90.010 adeti satılmıştır.
- Arsa paylaşımı modeliyle yapılacak 33.670 konuttan 3.3 milyar YTL gelir elde edilecektir.
- Bu uygulamalarla doğrudan ve dolaylı olmak üzere 650.000 kişilik istihdam sağlandı.
- Ayrıca, 2003’ten itibaren 56.000 konuta kredi verilmiştir. (tamamlama kredisi şeklinde)
- Tescilli taşınmaz kültür varlıklarına kredi kapsamında 17 projeye toplam 1.300.000 YTL kredi açılmıştır.
- Ayrıca 110.000 konutluk müşavirlik ihaleleri gerçekleştirilmiştir. (TOKİ,2006)

EK-11: 2003 Tarihli Fener ve Balat Semtleri Rehabilitasyon Programı (I.Aşama)

Kaynak: www.fenerbalat.org adresi

EK-12: KOREFD

Avrupa Birliği Türkiye için Aktif İş Gücü Programı
The European Union's Active Labour Market Programme for Turkey

**KÜLTÜREL MİRASIN
KORUNMASI SÜRECİNDE
KALİFİYE UYGULAMA
ELEMANI YETİŞTİRME
PROGRAMI**

**QUALIFIED IMPLEMENTATION
STAFF TRAINING PROGRAM
FOR THE PROCESS OF
CONSERVATION OF
CULTURAL HERITAGE**

Bu proje KOREFD tarafından uygulanmaktadır.
A project implemented by KOREFD

Bu proje AVRUPA BİRLİĞİ tarafından finanse edilmiştir.
This project is funded by the EUROPEAN UNION.

Avrupa Birliği 15 üye ülkeden oluşur. Bu 15 farklı devlet geleceğini beraber belirleme kararlığına sahiptir. Bu üyeler 40 yılı aşan bir genişleme süreci çerçevesinde beraberce barış, istikrar, ilerleme ve de dayanışma bölgesi yaratmışlardır. Avrupa Birliği, hedefler çevresinde, ulusal bağımsızlıklara ve toprak bütünlüğüne saygılı kalmak kaydıyla, uzlaşma sağlamak suretiyle anlaşmazlıkların çözümünde bir model teşkil etmektedir. Bununla beraber AB sadece kendi içine odaklanmış değildir; AB'nin hedefi kendi sınırlarının ötesindeki ülkelerle ve insanlarla elde ettiklerini ve değerlerini paylaşabilmektir.
Avrupa Komisyonu AB'nin yürütme organıdır.

The European Union numbers 15 Member States. 15 different nations determined to shape their future closely together. Over a period of enlargement of 40 years, they have, together, built a zone of peace, stability, progress and solidarity. The European Union is a model for overcoming conflict and promoting reconciliation through close cooperation to achieve common goals, while respecting national sovereignty and territorial integrity. But the EU is not focused on itself; its ambition is to share its achievements and its values with countries and peoples beyond its borders.
The European Commission is the EU's executive body.

LİDER KURULUŞ / LEADER ASSOCIATION
Koruma ve Restorasyon Firmaları Derneği (KOREFD)
Conservation and Restoration Firms Association

ORTAK KURULUŞ / PARTNER
Balat-Fener Kültür ve Güzelleştirme Derneği
/ Cultural Society for Beautification of Fener and Balat Districts

**DESTEKLEYEN KURUMLAR
/ SUPPORTING ORGANIZATIONS**

TC Kültür ve Turizm Bakanlığı
/ Ministry of Culture and Tourism

İstanbul Valiliği
/ Governorship of Istanbul City

İstanbul Sıvacı, Boyacı ve İnşaatçılar Esnaf Odası /
Istanbul City Crafts Chamber of Plasterers,
Painters and Civil Workers

PROJE OFİSİ / PROJECT OFFICE
Balat Karabaş Mahallesi
Eski Kasaplar Sok. No:4
Fatih/İstanbul

TEL: 0 212 523 30 36
0 212 523 30 26

This programme is implemented by KOREFD. The views expressed in this publication do not necessarily reflect the views of the European Commission.

EK-13: Fener ve Balat Semtlerinden Restorasyon Örnekleri

BEFORE RESTORATION / RESTORASYONDAN ÖNCE

AFTER RESTORATION / RESTORASYONDAN SONRA

BEFORE RESTORATION / RESTORASYONDAN ÖNCE

AFTER RESTORATION / RESTORASYONDAN SONRA

BEFORE RESTORATION / RESTORASYONDAN ONCE

AFTER RESTORATION / RESTORASYONDAN SONRA

BEFORE RESTORATION / RESTORASYONDAN ONCE

AFTER RESTORATION / RESTORASYONDAN SONRA

Kaynak: www.fenerbalat.org adresi